

STEUNPUNT WAV

E. Van Evenstraat 2B
B-3000 Leuven

**HET DEELTIJDS BEROEPSSECUNDAIR
ONDERWIJS : EEN BALANS NA
10 JAAR WERKING**

**Ilse Nijsmans
Mia Douterlungne**

Hoger Instituut voor de Arbeid
KU Leuven

ISBN 90-5550-085-2.

D/1996/4718/2.

VOORWOORD

Met de wet van 29 juni 1983 werd de leerplicht in België fors opgetrokken, van 14 tot 18 jaar.

Vóór de verlenging van de leerplicht bleven vele jongeren verstoken van verdere mogelijkheden tot onderwijs en vorming. Vooral voor de meest kansarme jongeren had dit tot gevolg dat zij, zonder getuigschrift, vooral terechtwamen in laagbetaalde banen, ongeschoolde arbeid en dat hun kans op werkloosheid toenam.

Met de wet op de verlenging van de leerplicht wou de wetgever dan ook de weerbaarheid van deze jongeren t.a.v. maatschappelijke, sociale en economische structuren verhogen.

Bij de uitwerking van de wet werd rekening gehouden met de mogelijkheid dat niet alle jongeren tot hun 18 jaar voltijds onderwijs willen volgen en de school reeds eerder voor werk en loon willen ruilen.

Om hieraan tegemoet te komen, werd de leerplicht gemoduleerd :

1. voltijdse leerplicht tot 16 of 15 jaar voor wie de eerste twee jaren secundair onderwijs gevolgd heeft;
2. deeltijdse leerplicht tot het einde van het schooljaar waarin men 18 jaar wordt.

Naast het volgen van voltijds secundair onderwijs kunnen de leerlingen aan de deeltijdse leerplicht voldoen via : de leertijd van de middenstand, de initiatieven van het vormingswerk en een opleiding in het deeltijds beroepssecundair onderwijs. Het eerste systeem kent reeds een lange traditie. De twee andere werden speciaal gecreëerd n.a.v. de leerplichtverlenging.

In dit onderzoeksrapport maken we een balans op van tien jaar deeltijds beroepssecundair onderwijs.

In september 1984 gingen in Vlaanderen 48 centra deeltijds onderwijs van start voor een experimentele periode van twee jaar. In 1990 werd deze onderwijsvorm organiek en kreeg de naam Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs.

In de centra voor deeltijds onderwijs staat het deeltijds leren enerzijds voor 6 à 9 uren algemene, sociale en persoonlijkheidsvorming en anderzijds 6 à 9 uren beroepsgerichte vorming. Deze vorming wordt dan in principe afgerond met deeltijdse arbeid.

De doelstellingen van het deeltijds beroepssecundair onderwijs zijn kort samengevat de volgende :

1. Deze onderwijsvorm is een noodzaak voor een bepaalde groep leerplichtige jongeren die als schoolmoe kunnen worden bestempeld. In die zin is de instap selectieloos en drempelloos. Het deeltijds onderwijs wil tegemoetkomen aan de specifieke noden van gedemotiveerde en schoolmoeë leerlingen, door een andere vormgeving, door specifieke doelstellingen, door nieuwe inhoud en methodes die de eigenheid van deze groep jongeren beter beklemtonen.
2. Het deeltijds onderwijs is gebaseerd op het principe van deeltijds leren en deeltijds werken. Met dit opleidingsconcept wil deze onderwijsvorm een zinvolle opleiding bieden aan jongeren voor wie het voltijds onderwijs geen passend antwoord geeft.
3. Het deeltijds onderwijs wil de beroepskansen van de leerlingen, hun actieve deelname aan het maatschappelijk leven en hun persoonlijke ontplooiing bevorderen.

Tien jaar na de start van het deeltijds onderwijs leeft bij velen de vraag naar een evaluatie : in welke mate zijn deze doelstellingen ook effectief gerealiseerd en/of in welke mate zijn deze doelstellingen nog van toepassing ?

Het onderzoek dat aan de basis ligt van dit rapport wil een bijdrage leveren tot het beantwoorden van deze vragen. Een actualisering van het leerlingprofiel, een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de arbeidscomponent in het DBSO staan hierbij centraal.

Op basis van de onderzoeksresultaten formuleren we beleidsadviezen en nieuwe denkpistes voor de verdere uitbouw van het deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Het onderzoek kon slechts gerealiseerd worden dankzij de medewerking van diverse personen, waarvoor onze dank.

Hierbij denken we op de eerste plaats aan de coördinatoren en medewerkers uit de centra DBSO, aan de jongeren en hun werkgevers voor hun bereidheid om de nodige (veelheid aan) informatie door te geven.

Ook de ESF-opdrachthouders zijn we dankbaar voor de medewerking die ze verleenden bij de inhoudelijke bijsturing en afname van de interviews.

Verder willen we via deze weg ook de adviesgroep bij het rapport, samengesteld uit vertegenwoordigers van onderwijs en sociale partners, danken voor hun kritische opmerkingen bij de eindversie van het rapport.

Eveneens een woord van dank aan de medewerkers van het HIVA : het secretariaat voor het typewerk en lay-out, DIVA voor de ondersteuning bij de data-verzameling en invoer van de gegevens alsook voor de uitwerking van de figuren. Onze collega Joost Bollens is voor ons een bijzondere steun geweest voor de statistische verwerking en Ingrid Vanhoren heeft de laatste schoonheidsfoutjes uit het rapport geplukt.

Naar aanleiding van de viering omtrent het tienjarig bestaan van het deeltijds beroepssecundair onderwijs, is de aandacht voor deze onderwijsvorm toegenomen. Wij hopen dat dit onderzoeksrapport een leidraad moge zijn bij de discussies en spanningen inzake de verdere uitbouw van de leerplichtverlenging in het algemeen en van het deeltijds beroepssecundair onderwijs in het bijzonder.

Ilse Nijsmans
Mia Douterlungne
Mei 1995

INHOUD

Lijst van afkortingen	xix
Lijst van figuren en schema's	xxi
Lijst van tabellen	xxiii

DEEL 1 / ACTUALISERING VAN HET LEERLINGENPROFIEL 1

Inleiding	3
-----------	---

Hoofdstuk 1 / Dataverzameling 5

1. Werkwijze	5
2. De registratie-instrumenten	5
2.1 Het registratieformulier	5
2.2 Het arbeidswijzigings- en uitstapformulier	6
3. Respons	7
4. Wet op de privacy	7

Hoofdstuk 2 / Tien jaar Centra Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs 9

Inleiding	9
1. Centra Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs : kwantitatieve evaluatie	9
1.1 Evolutie in het aantal centra Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs	9
1.2 Besluit : weinig evolutie	12

2. Evolutie in het leerlingenaantal DBSO	12
2.1 Evolutie in het totaal aantal leerlingen DBSO	12
2.2 Verdeling van het totaal aantal leerlingen over de centra	13
2.3 Verdeling van het leerlingenaantal per regio en onderwijsnet	14
2.4 Besluit : status quo in leerlingenaantal	16

Hoofdstuk 3 / Verschuivingen in het leerlingenprofiel ?

Algemene kenmerken

19

1. Leeftijd en leerplicht	19
1.1 Verdeling in de totale leerlingpopulatie DBSO	19
1.2 Verhouding leerplichtige - niet-leerplichtige leerlingen bekeken per centrum	20
2. Geslacht	22
2.1 Verhouding jongens-meisjes in de totale leerlingpopulatie	22
2.2 Verhouding jongens-meisjes per centrum, regio en onderwijsnet	23
3. Nationaliteit	25
3.1 Verhouding Belgische versus migrantenjongeren in de totale leerlingpopulatie	25
3.2 Verhouding Belgische versus migrantenjongeren per centrum, regio en net	25
4. Woon- en gezinssituatie van de leerlingen	27
4.1 Verdeling in de totale leerlingpopulatie	27
4.2 Verdeling per centrum	28
5. Situatie van specifieke doelgroepen	29
6. Besluit : enkele verschuivingen vooral op centrumniveau	30

Hoofdstuk 4 / Verschuivingen in het leerlingenprofiel ? Schoolloopbaan

33

1. Schoolloopbaan in het lager onderwijs	33
2. Schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs	33
2.1 Aantal jaren voltijds secundair onderwijs	33
2.2 Onderwijsvorm van herkomst	34
2.3 Behaald getuigschrift of diploma voltijds secundair onderwijs	35
2.4 Zittenblijven in het voltijds secundair onderwijs	36
3. Schoolloopbaan en andere leerlingenkenmerken	37

4. Besluit : daling van het scholingsniveau	37
---	----

Hoofdstuk 5 / Beroepsopleiding in het DBSO

1. Het opleidingsniveau	39
2. De opleidingsrichting	39
2.1 Verdeling van de leerlingen DBSO over de opleidingen	39
2.2 Opleidingsrichting, geslacht, leeftijd en nationaliteit	40
3. Besluit : ruim aanbod voornamelijk op niveau tweede graad	41

Hoofdstuk 6 / De arbeidscomponent in het DBSO

1. Arbeidssituatie DBSO	43
2. De arbeidssituatie op twee verschillende tijdstippen	44
2.1 Arbeidssituatie bij begin opleiding DBSO 1993-1994	44
2.2 Arbeidssituatie op 1 januari 1994	44
3. Tien jaar DBSO : verbetering of verzwakking van de arbeidssituatie leerlingen DBSO ?	45
3.1 Werk of geen werk	45
3.2 Arbeidssituatie en leerlingenkenmerken	46
3.3 Situatie van de werkenden	49
3.4 Situatie van de thuishelpers	56
3.5 Situatie van de niet-werkenden	57

4. Besluit : reguliere tewerkstelling, enkel voor leerlingen met een 'beter' profiel	58
--	----

DEEL 2 / KWALITEIT VAN DE DEELTIJDSE ARBEIDSCOMPONENT IN HET DBSO

Inleiding	63
-----------	----

Hoofdstuk 7 / De deeltijdse arbeidscomponent in het DBSO anno 1993-1994

Inleiding	67
-----------	----

1. Het profiel van de werkenden, de brugprojectjongeren en de thuishelpers : een vergelijking	67
2. Sector van tewerkstelling	70

Hoofdstuk 8 / Kwaliteit van de arbeid : een theoretisch kader

1. Literatuurstudie	73
2. Kwaliteit van de arbeid : verschillende invalshoeken	73
2.1 WEBA-methodiek	74
2.2 Leren en opleiden op de werkplek	74
2.3 Kwaliteit van de arbeidscomponent in het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en in het leerlingwezen in Nederland	76
3. Analyseschema 'kwaliteit van de arbeidscomponent in het DBSO'	80

Hoofdstuk 9 / Methodiek

Inleiding	83
1. Steekproeftrekking	83
2. Dataverzameling	83
3. Referentieperiode van onderzoek	84
4. Respons en representativiteit	84
4.1 Respons	84
4.2 Representativiteit van de respondenten (jongeren)	85

Hoofdstuk 10 / Instroomvariabelen

Inleiding	87
1. Alternierend leren voor deeltijds leerplichtigen (ESF-project)	87
1.1 Inleiding	87
1.2 Persoonskenmerken	88
1.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO	88
1.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO	90
1.5 Intrede bij eerste werkgever DBSO	91
1.6 Intrede bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)	91
1.7 Duurzaamheid van de tewerkstelling	92

2. Deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkoms	92
2.1 Inleiding	92
2.2 Persoonskenmerken	93
2.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO	93
2.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO	95
2.5 Intrede bij eerste werkgever DBSO	96
2.6 Intrede bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)	96
2.7 Duurzaamheid van de tewerkstelling	97
3. De thuishelpers	97
3.1 Inleiding	97
3.2 Persoonskenmerken	97
3.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO	98
3.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO	100
3.5 Intrede bij eerste werkgever DBSO	101
3.6 Intrede bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)	101
3.7 Duurzaamheid van de tewerkstelling	101
4. De brugprojectjongeren	102
4.1 Inleiding	102
4.2 Persoonskenmerken	102
4.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO	103
4.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO	105
4.5 Intrede bij eerste werkgever DBSO	106
4.6 Intrede bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)	106
4.7 Duurzaamheid van de tewerkstelling	106
5. Besluit : elke werkervaring kent een eigen publiek	106
Hoofdstuk 11 / Kenmerken van de werkervaring : procesvariabelen	111
Inleiding	111
1. Het profiel van de werkgevers per werkervaring	111
Inleiding	111
1.1 Werkgevers uit 'alternerend leren' (ESF-project)	112
1.2 De werkgevers van de deeltijds werkenden zonder ESF-steun	113
1.3 De werkgevers van de thuishelpers	115
1.4 Het profiel van de werkgevers per arbeidssituatie : de werkgevers van de thuishelpers vormen een aparte groep	116
2. Inhoud van het werk	117
2.1 Beroep en functie	117
2.2 Vakmanschap	118

2.3	Moelijkheidsgraad	120
2.4	Autonomie	121
2.5	Werkdruk	121
2.6	Inhoud van het werk : beoordeling per werkervaring	122
3.	Organisatie van het deeltijds werk	127
3.1	Criteria voor de inhoud van het werk	127
3.2	Jobrotatie	127
3.3	Kwaliteit van het werk op organisatorisch vlak : beoordeling per werkervaring	128
4.	Contactmogelijkheden bij deeltijds werk	129
4.1	Dagelijkse begeleiding bij de uitvoering van het werk	129
4.2	Contactmogelijkheid bij de uitvoering van het werk	129
4.3	Aanleren van de taken	130
4.4	Evaluatie van de begeleiding of contactpersoon	130
4.5	Evaluatie van het contact met andere werknemers	131
4.6	Kwaliteit van het werk inzake contactmogelijkheden : beoordeling per werkervaring	131
5.	Informatie en feedback bij deeltijds werk	133
5.1	Informatie over de uit te voeren taken : inhoud en doel	133
5.2	Controle bij het werk	133
5.3	Bijsturing na fout	134
5.4	Beoordeling en feedback over het werk en prestaties in het algemeen	134
5.5	Informatie en feedback bij deeltijds werk : beoordeling per werkervaring	134
6.	Arbeidsvoorwaarden	135
6.1	Uurrooster	136
6.2	Verloning	136
6.3	Contract	136
6.4	Overuren	136
6.5	Arbeidsvoorwaarden : beoordeling per werkervaring	137
7.	Arbeidsomstandigheden	137
7.1	Werkomstandigheden	137
7.2	Aanwezigheid op het werk	138
7.3	Arbeidsomstandigheden : beoordeling per werkervaring	138
8.	Wisselwerking met de opleiding op school en globale evaluatie van de schoolopleiding in functie van het werk	139
8.1	Inhoudelijke wisselwerking	139
8.2	Globale evaluatie van de opleiding in functie van het werk	140

8.3 Wisselwerking tussen werk en opleiding op school : beoordeling per werkervaring	141
9. Besluit : vier profielen	142
9.1 Alternierend leren met ESF-steun	142
9.2 Deeltijds werk zonder ESF-steun	144
9.3 Deeltijds lerenden als thuishulp	145
9.4 Het werk in de brugprojecten	146

Hoofdstuk 12 / Uitstroomvariabelen 149

Inleiding	149
1. Tevredenheid over de concrete inhoud van het werk	149
2. Kans om tijdens de tewerkstelling zaken bij te leren in functie van de uitvoering van het werk	150
3. Evaluatie van de leerwaarde van de deeltijdse werkervaring	150
3.1 Leerling of werknemer ?	150
3.2 Leerwaarde	151
4. Toekomstplannen bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)	151
5. Globale evaluatie combinatie deeltijds leren - deeltijds werk voor jongeren van 16-17 jaar	152
6. Besluit : een werkervaring in DBSO is leerrijk en noodzakelijk	153

Hoofdstuk 13 / Visie van de werkgevers op de arbeidscomponent in het deeltijds onderwijs 155

Inleiding	155
1. Motivatie aanwerving en selectie leerlingen DBSO	155
1.1 Werkgevers 'alternierend leren' (ESF-project)	155
1.2 Werkgevers van deeltijds werkenden zonder ESF-steun	157
1.3 Werkgevers van de thuishelpers	159
2. Vormgeving van de werkervaring	160
2.1 Werkgevers uit 'alternierend leren' (ESF-project)	161
2.2 De werkgevers van deeltijds werkenden zonder ESF-steun	163
2.3 De werkgevers van de thuishelpers	166

3. De wisselwerking met de centra DBSO	168
3.1 Contact met het centrum DBSO	168
3.2 Overlegmomenten met het centrum DBSO	168
3.3 Samenwerking tussen de leerkrachten DBSO en de begeleider(s) op het werk	169
3.4 Evaluatie van het contact met de centra DBSO	169
4. De motivatie van de werkgevers inzake toekomstige tewerkstellingskansen van de leerlingen DBSO in het algemeen en van de leerlingen uit 1993-1994 in het bijzonder	170
4.1 Aanwerving in het bedrijf	170
4.2 Algemene tewerkstellingskansen	170
4.3 Tewerkstelling van andere leerlingen DBSO in de toekomst	171
4.4 Redenen van werkloosheid leerlingen DBSO	171
5. De visie van de werkgevers op de combinatie deeltijds leren - deeltijds werken	171
6. Besluit : tewerkstelling leerlingen DBSO kan, maar onder bepaalde voorwaarden	172
6.1 Motivatie aanwerving en selectie leerlingen DBSO	172
6.2 Vormgeving van de werkervaring	173
6.3 De wisselwerking met de centra DBSO	176
6.4 Motivatie van de werkgevers inzake de toekomstige tewerkstelling van leerlingen DBSO	177
6.5 De visie van de werkgevers op de combinatie deeltijds leren - deeltijds werken	178

DEEL 3 / TEWERKSTELLINGSEFFECTEN DBSO

Inleiding	181
-----------	-----

Hoofdstuk 14 / Onderzoeksvragen en methodiek	183
1. Referentieperiode	183
2. Onderzoeksvragen	183
2.1 Kwantitatieve tewerkstellingseffecten	183
2.2 Kwalitatieve tewerkstellingseffecten	184
2.3 De verschillende onderzoeksgroepen	184
3. Methodiek	185
3.1 Steekproeftrekking en follow-up-enquête	185

- 3.2 Respons en representativiteit 185
- 3.3 Beperkteheid van de methode 186

Hoofdstuk 15 / Kwantitatieve tewerkstellingsresultaten 189

- 1. Beschrijvende tewerkstellingsresultaten 189
- 2. Verklarende tewerkstellingsresultaten 192

Hoofdstuk 16 / Kwaliteit van tewerkstelling na de opleiding DBSO 195

- 1. Aansluiting tussen het werk na de opleiding en de opleiding zelf 195
- 2. Arbeidsvoorwaarden 196
 - 2.1 Werkgever 196
 - 2.2 Statuut, contract en arbeidsduur 196
 - 2.3 Tevredenheid over het werk 196

Besluit 197

DEEL 4 / DEELTIJDS LEREN ZONDER DEELTIJDS WERK 199

Inleiding 201

Hoofdstuk 17 / Methodiek 203

- 1. Keuze van onderzoeksinstrument 203
- 2. Steekproeftrekking en interviews 203
 - 2.1 Steekproeftrekking 203
 - 2.2 Interviews 204
- 3. Profiel van de respondenten 204

Hoofdstuk 18 / Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie tijdens deeltijdse opleiding 207

- 1. Keuze voor het deeltijds onderwijs 207

2. Arbeidssituatie tijdens de opleiding DBSO	207
2.1 Activiteiten tijdens periode in het deeltijds onderwijs	208
2.2 Leerlingen met werk : intrede bij eerste werkgever	208

Hoofdstuk 19 / Beleving van deeltijdse werkloosheid **209**

1. Globale beleving van de situatie	209
2. Uitspraken over de beleving van werkloosheid	209
3. Reacties van de omgeving op de deeltijdse werkloosheid	210

Hoofdstuk 20 / Oorzaken van werkloosheid **213**

1. Oorzaken van werkloosheid	213
2. Zwartwerk en werkloosheid in het DBSO	214

Hoofdstuk 21 / Houding tegenover werk **215**

1. Verwachtingen en wensen t.a.v. werk	215
2. Op zoek naar werk	216
2.1 Arbeidssituatie op het einde van het schooljaar en vooruitzichten op werk	216
2.2 Zoeken naar werk	216
3. Deeltijds leren-deeltijds werken	217

Bestluit **219**

DEEL 5 / SYNTHESE EN BELEIDSADVIEZEN **223**

Inleiding **225**

Hoofdstuk 22 / Het deeltijds beroepssecundair onderwijs : heden en verleden	227
---	-----

Inleiding **227**

1. Het leerlingenprofiel : een kleine maar duidelijk geprofileerde doelgroep	227
--	-----

2. Een evaluatie van het aanbod	229
2.1 Spreiding van de centra DBSO	229
2.2 Diversiteit tussen de centra DBSO	229
2.3 Aanbod van opleidingen DBSO	230
3. De arbeidscomponent DBSO : kwantiteit en kwaliteit	230
3.1 Reguliere tewerkstelling tijdens DBSO : niet voor elke leerling mogelijk	230
3.2 Kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent : leerlingen evalueren hun werk	233
3.3 Kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent : houding van de werkgevers	239
3.4 Kwaliteit van de arbeidscomponent : een eerste voorzichtige analyse van de werkloosheidssituatie leerlingen DBSO	244

Hoofdstuk 23 / Beleidsadviezen

247

Inleiding

247

1. Doorverwijzing vanuit het voltijds onderwijs en opvang van specifieke groepen jongeren in het DBSO	247
2. Beroepskwalificerend onderwijs	248
3. Tewerkstellingsgarantie voor leerlingen DBSO	249
3.1 Een eenduidig en haalbaar statuut leerlingen DBSO	249
3.2 Alternierend leren met ESF-steun als model voor de deeltijdse werkervaring	250
3.3 De werkervaring van de thuishelpers : nood aan bijsturing	251
3.4 De eigenheid van de brugprojecten	252
3.5 Bemiddeling via netwerk	252
4. Zorgbreedte van het DBSO	253

BIJLAGEN

255

Bijlage 1 / Dynamiek in het DBSO

257

**Bijlage 2 / Representativiteit van de respondenten i.v.m. het
onderzoeksluik 'kwaliteit van de arbeid'**

261

**Bijlage 3 / Tewerkstellingseffecten van afgestudeerden Dbso 1987-1988 :
aandeel legerdienst**

269

BIBLIOGRAFIE

271

LIJST VAN AFKORTINGEN

AL	Alternierend leren
ASO	Algemeen secundair onderwijs
BP	Brugproject
BSO	Beroepssecundair onderwijs
BuSO	Buitengewoon secundair onderwijs
CDBSO	Centra Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs
DBSO	Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs
DW	Deeltijds werkende
ESF	Europees Sociaal Fonds
HSO	Hoger secundair onderwijs
KB 495	Stelsel van alternerende tewerkstelling en opleiding voor jongeren tussen 18 en 25 jaar
KSO	Kunstsecundair onderwijs
LP	Leerplichtig
LSO	Lager secundair onderwijs
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
SO	Secundair onderwijs
TH	Thuishelper
TSO	Technisch secundair onderwijs

LIJST VAN FIGUREN EN SCHEMA'S

Figuur 2.1	Spreiding van de centra DBSO over Vlaanderen 1993-1994	10
Figuur 3.1	Percentage leerplichtige leerlingen DBSO per centrum (schooljaar 1993-1994)	21
Figuur 3.2	Percentage leerplichtige leerlingen DBSO per centrum (schooljaar 1988-1989)	21
Figuur 3.3	Percentage jongens per centrum (schooljaar 1993-1994)	23
Figuur 3.4	Percentage jongens per centrum (schooljaar 1988-1989)	24
Figuur 3.5	Percentage Belgische jongeren per centrum (schooljaar 1993-1994)	26
Figuur 3.6	Percentage Belgische jongeren per centrum (schooljaar 1988-1989)	27
Figuur 15.1	Percentage van de loopbaan dat men gewerkt heeft	192
Schema 8.1	Kenmerken van de onderwijskundige dimensie	77
Schema 8.2	Kenmerken van de bedrijfskundige dimensie	78
Schema 8.3	Analyseschema 'Kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent DBSO'	81

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 2.1	Aantal centra DBSO per provincie (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	11
Tabel 2.2	Aantal centra DBSO per onderwijsnet (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	11
Tabel 2.3	Verdeling van de centra volgens het aantal leerlingen (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	13
Tabel 2.4	Verdeling van het totaal aantal leerlingen over de provincies (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	14
Tabel 2.5	Gemiddeld aantal leerlingen per centrum in totaal en per provincie (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	15
Tabel 2.6	Verdeling van het totaal aantal leerlingen per onderwijsnet (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	15
Tabel 2.7	Gemiddeld aantal leerlingen per centrum, in totaal en per onderwijsnet	16
Tabel 3.1	Evolutie in leeftijdsstructuur leerlingen DBSO (in %)	19
Tabel 3.2	Verdeling van de centra DBSO volgens % leerplichtige leerlingen (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	22
Tabel 3.3	Verdeling van de centra DBSO volgens percentage jongens (1988-1989 en 1993-1994)	23
Tabel 3.4	Verdeling van de centra volgens % Belgen (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	25
Tabel 4.1	Onderwijsvorm volgens secundair onderwijs (schooljaar 1993-1994)	34

Tabel 4.2	Percentage leerlingen volgens laatst gevolgde onderwijsvorm (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)	34
Tabel 4.3	Laatst geslaagde jaar voltijds secundair onderwijs (schooljaar 1993-1994)	35
Tabel 4.4	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens het behaald getuigschrift (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989, 1993-1994) (in %)	35
Tabel 4.5	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens het al dan niet zitten-blijven in het voltijds secundair onderwijs (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989 en 1993-1994) (in %)	36
Tabel 5.1	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens opleidingsdomein (schooljaren 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989 en 1993-1994) (in %)	40
Tabel 6.1	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie bij het begin van het schooljaar of bij instap (schooljaar 1993-1994)	44
Tabel 6.2	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie op 1 januari 1994	45
Tabel 6.3	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989, 1993-1994) (in %)	45
Tabel 6.4	Arbeidssituatie van leerlingen DBSO met verschillende kenmerken (geslacht, leeftijd, nationaliteit, statuut vader, getuigschrift SO, opleidingsniveau DBSO, opleidingsrichting, provincies, net) (in %)	47
Tabel 6.5	Verdeling van de werkende leerlingen DBSO volgens het soort arbeidsovereenkomst (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989, 1993-1994) (% werkenden leerlingen DBSO)	50
Tabel 6.6	Verdeling van de leerlingen met werk over de bedrijfssectoren (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994) (in %)	52
Tabel 6.7	Bedrijfssector volgens arbeidsovereenkomst (in %)	53
Tabel 6.8	Profiel alle werkenden en volgens arbeidsovereenkomst (in %)	54

Tabel 7.1	Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie op 1 januari 1994	67
Tabel 7.2	Profiel van de jongeren met deeltijds werk volgens arbeidssituatie (schooljaar 1993-1994) (in %)	68
Tabel 7.3	Verdeling van de leerlingen volgens bedrijfssector en arbeidssituatie (schooljaar 1993-1994) (in %)	70
Tabel 10.1	Profiel van de respondenten 'alternerend leren'	88
Tabel 10.2	Verdeling van de leerlingen uit 'alternerend leren' volgens laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs	89
Tabel 10.3	Verdeling van de leerlingen uit 'alternerend leren' volgens huidige opleiding DBSO	89
Tabel 10.4	Profiel van de respondenten deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkost	93
Tabel 10.5	Verdeling van de deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkost volgens laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs	94
Tabel 10.6	Verdeling van de deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkost volgens huidige opleiding DBSO	94
Tabel 10.7	Profiel van de respondenten huishelpers	98
Tabel 10.8	Verdeling van de huishelpers volgens laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs	99
Tabel 10.9	Verdeling van de huishelpers volgens huidige opleiding DBSO	100
Tabel 10.10	Profiel van de respondenten uit de brugprojecten	103
Tabel 10.11	Verdeling van de brugprojectjongeren volgens laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs	104
Tabel 10.12	Verdeling van de brugprojectjongeren volgens huidige opleiding DBSO	104
Tabel 11.1	Verdeling van de leerlingen DBSO per werkervaring volgens behoefte aan opleiding voor de uitvoering van hun werk (in %)	119

Tabel 14.1	Representativiteit : profiel van de totale groep deelnemers aan 'alternerend leren met ESF-steun' 1987-1988 en profiel van de respondenten uit de groep 'alternerend leren'	186
Tabel 15.1	Tewerkstellingsprestaties op verschillende momenten na het beëindigen van het DBSO 1987-1988 (in rijpercentages, aantal is variabel)	189
Tabel 16.1	Aansluiting tussen opleiding (en werkervaring) en tewerkstelling (in %)	195
Tabel 17.1	Representativiteit : profiel van de totale groep leerlingen DBSO zonder werk '93-'94 en profiel van de respondenten	204
Tabel B2.1	Representativiteit : het profiel van de deelnemers aan 'alternerend leren' DBSO 1993-1994 en het profiel van de respondenten uit 'alternerend leren' (in %)	261
Tabel B2.2	Representativiteit : het profiel van de deeltijds werkenden zonder ESF-steun DBSO 1993-1994 en het profiel van de respondenten uit deze groep deeltijds werkenden (in %)	263
Tabel B2.3	Representativiteit : het profiel van de thuishelpers DBSO 1993-1994 en het profiel van de respondenten uit de groep thuishelpers (in %)	265
Tabel B2.4	Representativiteit : het profiel van de brugprojectjongeren DBSO 1993-1994 en het profiel van de respondenten uit de groep brugprojectjongeren (in %)	267
Tabel B3.1	Percentage in legerdienst op verschillende momenten na het beëindigen van het DBSO (in rijpercentages, aantal is variabel)	269

DEEL 1

ACTUALISERING VAN HET LEERLINGENPROFIEL

INLEIDING

Wie neemt er deel aan het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) ? Wie belist op 16-17-jarige leeftijd niet langer voltijds maar deeltijds naar school te gaan ? Wat is het profiel van deze leerlingen ?

Wanneer we dit profiel anno 1993-1994 vergelijken met de eerste 5 experimentele jaren van het deeltijds onderwijs merken we dan een verschuiving in het leerlingenprofiel ? Is er voor deze onderwijsvorm sprake van een verlaging van het niveau van de leerlingen ?

Bij de aanvang van het deeltijds onderwijs beschouwden de initiatiefnemers deze onderwijsvorm als een noodzaak voor een bepaalde groep leerplichtige jongeren die als schoolmoe kunnen worden bestempeld. In hoeverre bereikt het DBSO deze doelgroep ?

Vele vragen en vaak ook vele antwoorden.

De behoefte aan een actualisering van het leerlingenprofiel drong zich dan ook op. Via een registratie-onderzoek bij alle centra deeltijds beroepssecundair onderwijs (CDBSO) kon het profiel van de leerlingen DBSO 1993-1994 in kaart worden gebracht. De vergelijking van dit profiel met de leerlingenprofielen uit de beginjaren van het deeltijds onderwijs moeten ons toelaten de evolutie van de doelgroep weer te geven, zowel kwantitatief als kwalitatief.

HOOFDSTUK 1 DATAVERZAMELING

1. Werkwijze

Om het profiel van de leerlingen DBSO 1993-1994 te kunnen opstellen, gingen we op een gelijkaardige manier te werk als bij de evaluatie van de experimentele fase (Michiels, 1991). Voor de registratie gebruikten we dezelfde drie registratie-instrumenten: het registratieformulier, het arbeidswijzigingsformulier en het uitstapformulier.

De gegevens werden opgevraagd bij de centra DBSO. De coördinator, een administratief en/of PMS-medewerker, bezorgde ons de nodige informatie. Op 1 oktober 1993 werden de gegevens opgevraagd voor alle leerlingen die zich toen reeds hadden ingeschreven. Van leerlingen die later naar het deeltijds onderwijs overstapten, registreerde men de gegevens onmiddellijk na de instap.

2. De registratie-instrumenten

2.1 Het registratieformulier

Via het *registratieformulier* verzamelden we voor elke leerling die tijdens het schooljaar 1993-1994 deeltijds onderwijs volgde een aantal persoonlijke en schoolloopbaangegevens.

Dit formulier diende voor elke leerling apart en bij het begin van het schooljaar of onmiddellijk na de instap te worden ingevuld. De vragen kunnen we opdelen in 5 grote rubrieken: *personalia*, *leefsituatie*, *schoolverleden*, *opleidings-* en *arbeids*situatie DBSO.

De rubriek *personalia* heeft vooral betrekking op een aantal algemene kenmerken van de leerlingen: geboortejaar, geslacht, nationaliteit en de gemeente waar de leerling momenteel verblijft.

De *leefsituatie* van de leerlingen brengen we in kaart aan de hand van volgende vragen: de feitelijke woonsituatie van de leerlingen, het statuut van de ouders, en het aantal kinderen in het oorspronkelijk gezin.

Het *schoolverleden* heeft zowel betrekking op het lager onderwijs als op de periode in het voltijds secundair onderwijs. Voor het lager onderwijs kijken we naar het zittenblijven, deelname aan het buitengewoon onderwijs en het resultaat in het zesde leerjaar. Voor het voltijds secundair onderwijs komen volgende vragen aan bod : het aantal volledige jaren in het voltijds secundair onderwijs, laatst gevolgd jaar en richting, laatst geslaagde jaar en richting en het zittenblijven.

Niet enkel het schoolverleden maar ook de *overgang naar en hun huidige situatie in het deeltijds onderwijs* komen in het registratieformulier aan bod : de onderwijsvorm van herkomst, de instapperiode, het opleidingsniveau en de opleidingsrichting in DBSO.

Naast de deeltijdse opleiding op school kunnen de leerlingen voor de resterende uren aan het werk gaan. Met de laatste rubriek in het registratieformulier willen we een beter zicht krijgen op de *arbeidsituatie van de leerlingen*. In het registratieformulier peilen we naar deze situatie zoals die zich voordoet bij het begin van de deeltijds opleiding schooljaar 1993-1994. Dit betekent dat we de situatie bekijken op 1 oktober (1 maand na de aanvang van het schooljaar) voor die leerlingen die zich vóór die datum reeds hadden ingeschreven en bij de instap voor die leerlingen die na 1 oktober met deeltijds onderwijs startten. Dit onderdeel bevat volgende vragen : de situatie waarin de leerling zich bevindt op het moment van de registratie (werkend onder contract, niet-werkend, thuiswerker, brugprojectjongere of andere); voor alle jongeren die werken, gaan we na met welk contract (aard en duur), en in welke sector ze tewerkgesteld zijn; voor de thuiswerkers en niet-werkende jongeren willen we nagaan of ze al dan niet kinderbijslag ontvangen; en tot slot bekijken we voor de niet-werkende leerlingen de mate waarin deze jongeren ingeschreven zijn bij de VDAB en al dan niet recht hebben op een uitkering.

2.2 Het arbeidswijzigings- en uitstapformulier

Naast het registratieformulier werd aanvullend gevraagd om per leerling elke wijziging in de arbeidssituatie te registreren. Deze arbeidssituatie kan in de loop van het schooljaar één of meerdere wijzigingen ondergaan, b.v. leerlingen die pas enkele weken of maanden na het begin van het schooljaar werk vinden, leerlingen die van werkgever of van contract veranderen, ...

In het *arbeidswijzigingsformulier* komen hiervoor dezelfde vragen aan bod als in de rubriek 'arbeidssituatie' van het registratieformulier, aangevuld met de periode waarin deze wijziging zich heeft voorgedaan.

Tot slot ging onze aandacht uit naar de dynamiek in de leerlingpopulatie. Om dit te kunnen bevragen, maakten we gebruik van het *uitstapformulier*. Hier werd opnieuw aan de centra DBSO gevraagd per leerling die het deeltijds onderwijs voor het einde van het schooljaar verliet, een aantal gegevens te registreren. Hierbij ging onze aandacht uit naar de periode waarin de leerling het deeltijds onderwijs verlaten heeft, de reden van uitstap en de nieuwe situatie van de leer-

ling na het verlaten van het deeltijds onderwijs. Dit formulier werd eveneens voor elke wijziging en voor elke leerling apart ingevuld.

3. Respons

Op onze vraag naar medewerking hebben 43 van 45 centra gereageerd. Voor twee centra uit het gemeenschapsonderwijs beschikken we hierdoor niet over de registratiegegevens 1993-1994. Een derde centrum uit het gemeenschapsonderwijs heeft voor slechts een deel van de leerlingen formulieren ingevuld. Door deze non-respons zijn de gegevens voor het gemeenschapsonderwijs tot op zekere hoogte onvolledig.

Wat de uitstapformulieren betreft, vinden we grote registratieverschillen tussen de centra DBSO. Hierdoor hebben we enige twijfels over de volledigheid van de verzamelde gegevens. Uitspraken omtrent de uitstap in het DBSO maken we dan ook met enig voorbehoud. De bespreking van deze topic vindt u in bijlage 1.

4. Wet op de privacy

Bij elke registratie vroegen we de naam van de jongere te vermelden. Deze informatie was noodzakelijk voor het vervolgonderzoek. De steekproeftrekking voor het onderzoek naar de kwaliteit van de (deeltijdse) werkervaring en naar de werkloosheidssituatie van leerlingen DBSO gebeurde op basis van de verzamelde profielgegevens. Om deze jongeren te kunnen bevragen, moesten we de naam van deze personen kennen. Al de verzamelde gegevens zijn anoniem verwerkt. De namen werden vervangen door nummers. De verwerking van de gegevens verliep conform aan de wet op de privacy van 8 december 1992.

HOOFDSTUK 2

TIEN JAAR CENTRA DEELTIJDS BEROEPSSECUNDAIR ONDERWIJS

Inleiding

De gegevens verzameld via het registratie-onderzoek laten ons toe heel wat vragen omtrent het leerlingenprofiel te beantwoorden. Het beschikbare materiaal schetst ons echter niet enkel een beeld van de leerlingen, het biedt ons tevens de mogelijkheid de situatie van de centra DBSO in kaart te brengen. Meer bepaald kunnen we de evolutie in het aantal centra en in de verdeling van de centra over de regio's en onderwijsnetten nader bekijken. Hetzelfde geldt voor de evolutie in het totaal leerlingenaantal DBSO en in het aantal leerlingen per centrum. We bespreken in dit hoofdstuk dan ook eerst aandacht aan deze thema's. Bij de bespreking van het leerlingenprofiel (cfr. hoofdstuk 3) bekijken we indien mogelijk ook de situatie per centrum.

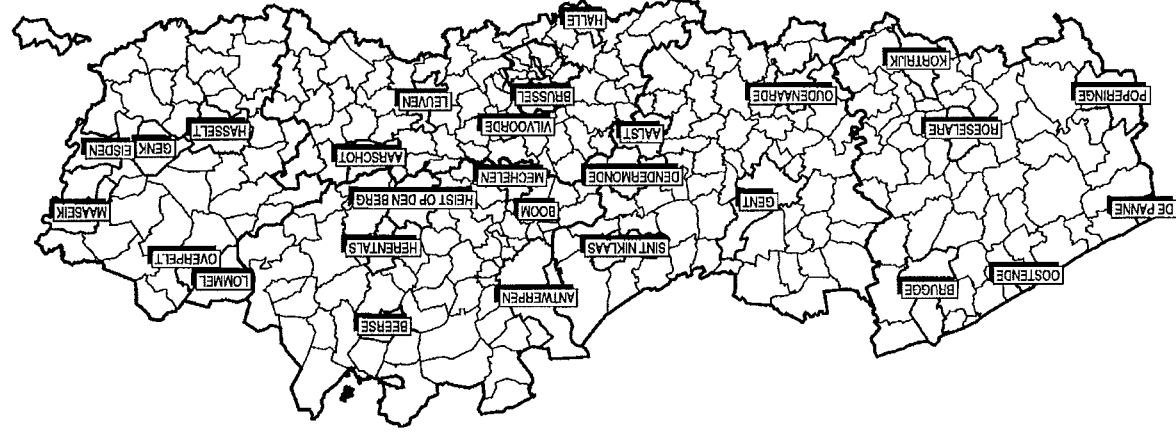
1. Centra Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs : kwantitatieve evaluatie

1.1 Evolutie in het aantal centra Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs

Leerlingen die in Vlaanderen deeltijds onderwijs willen volgen, kunnen zich inschrijven in één van de 45 centra deeltijds beroepssecundair onderwijs. Deze centra zijn zelfstandige entiteiten maar werken nauw samen met één of meerdere technische en/of beroepsscholen. Deze scholen hebben als bijkomende opdracht 15 uren vorming per week te organiseren voor de leerlingen uit de centra DBSO.

Het aantal centra DBSO is sedert de start van het deeltijds onderwijs nagenoeg gelijk gebleven. In 1984-1985 startte het deeltijds onderwijs in Vlaanderen met 32 centra. Het aantal centra steeg het jaar daarop tot 46.

Momenteel zijn er nog 45 centra DBSO operationeel. Ten aanzien van de beginperiode hebben zich slechts enkele lichte regionale en netgebonden verschuivingen voorgedaan. De meerderheid van de centra uit de experimentele fase is momenteel nog steeds actief.

HIVA-Grafiek

Figuur 2.1 Spreiding van de centra DBSO over Vlaanderen 1993-1994

Tabel 2.1 Aantal centra DBSO per provincie (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Provincies	Aantal centra 1988-1989	%	Aantal centra 1993-1994	%
Antwerpen	11	24	11	24
Brabant	5	11	5	11
Limburg	11	24	10	22
Oost-Vlaanderen	10	22	10	22
West-Vlaanderen	9	20	9	20

De verdeling van de centra over de vijf provincies is nagenoeg gelijk gebleven sedert 1989. De provincie Antwerpen telt nog steeds de meeste centra (11 centra of 24%) terwijl Brabant een beetje achterop blijft met slechts vijf centra (11%). Hetzelfde geldt voor de verdeling van de centra over de drie onderwijsnetten.

Tabel 2.2 Aantal centra DBSO per onderwijsnet (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Onderwijsnet	Aantal centra 1988-1989	%	Aantal centra 1993-1994	%
Vrij gesub.	24	52	23	51
Officieel gesub.	7	15	7	16
Gemeenschapsond.	15	33	15	33

Van bij de aanvang van het deeltijds onderwijs behoort de helft van de centra DBSO (51%) tot het vrij gesubsidieerd onderwijs. Eén centrum op drie situeert zich binnen het gemeenschapsonderwijs terwijl het officieel gesubsidieerd onderwijs met zeven centra nog steeds het kleinste net is.

Wanneer we per net de verdeling van de centra over de vijf provincies bekijken (cfr. tabel 2.1), zien we (procentueel) een nagenoeg gelijke verdeling over de provincies. Wanneer we de absolute cijfers op zich bekijken, vinden we voor elk net een uitzondering. Zo is het vrij net maar met twee centra vertegenwoordigd in Brabant, wat relatief weinig is in verhouding tot de vijf centra in de overige provincies. Voor het officieel gesubsidieerd en het gemeenschapsonderwijs vinden we de omgekeerde situatie. Beide netten zijn sterker vertegenwoordigd in respectievelijk Antwerpen (met drie centra tegenover twee of één in de andere provincies) en in Oost-Vlaanderen (met vier centra tegenover drie of twee centra in de overige provincies).

De 46 centra uit de beginperiode zijn op enkele uitzonderingen na nog allemaal actief. Voor het vrij net is het Miniemeninstituut uit Leuven in september 1993 met de activiteiten gestopt. De leerlingen die in Leuven deeltijds onderwijs wenssen te volgen, kunnen hiervoor terecht in het gemeenschapsonderwijs of bij het centrum voor deeltijdse vorming 'Het treffen'. Het centrum uit het gemeenschapsonderwijs te Tongeren is ondergebracht bij het centrum verbonden aan KTA2 te

Hasselt. In de periode na 1989 en vóór 1993 kende het officieel gesubsidieerd onderwijs een centrum in Assenede verbonden aan de Provinciale Technische en Beroepsscholen. Dit centrum is eveneens in 1993 gestopt. Een andere wijziging binnen het officieel gesubsidieerd onderwijs heeft te maken met de overgang van het stedelijk centrum in Oostende naar het gemeenschapsonderwijs. Tot slot is in 1993 een nieuw centrum gestart in Brussel. Dit centrum behoort tot het officieel gesubsidieerd onderwijs en wordt ingericht door de Stad Brussel.

1.2 Besluit : weinig evolutie

In vergelijking met de situatie op het einde van de experimentele fase is er weinig veranderd. Het aantal centra is ongeveer gelijk gebleven, net als de geografische spreiding en de verdeling over de netten. De meeste centra vinden we sinds de start van het deeltijds onderwijs in de provincie Antwerpen en in het vrije net. Verder zijn de centra per net ongeveer gelijk verdeeld over de vijf provincies.

2. Evolutie in het leerlingenaantal DBSO

2.1 Evolutie in het totaal aantal leerlingen DBSO

Volgens de registratiegegevens volgden 4 132 leerlingen deeltijds onderwijs tijdens het schooljaar 1993-1994. Het aantal inschrijvingen ligt naar alle waarschijnlijkheid hoger maar gezien we niet voor alle centra over de registratiegegevens beschikken (cfr. hoofdstuk 1), kunnen we hierover geen exacte uitspraak doen.

Volgens de cijfers van ARGO ligt het aantal leerlingen DBSO in het gemeenschapsonderwijs om en bij de 1 400. Dit is ongeveer 300 meer dan we op basis van de registratie konden bepalen. Dit zou dan het totaal aantal leerlingen DBSO 1993-1994 brengen op ongeveer 4 400 leerlingen. Volgens het inspectieverslag DBSO 1994 hebben zich 4 421 leerlingen ingeschreven in de periode 1993-1994.

Wanneer we deze cijfers vergelijken met de experimentele fase, kunnen we besluiten dat de forse stijging van ongeveer 500 leerlingen tijdens het eerste schooljaar naar meer dan 4 500 inschrijvingen in het vijfde schooljaar, zich niet heeft doorgezet de daaropvolgende jaren.

Op het einde van de experimentele fase (1989) maakte men voorzichtige voorspellingen (Michiels, 1991) over de groei van het aantal leerlingen DBSO. Op basis van de statistische gegevens over de bevolkingsvoorzichten en over de populatie van het secundair onderwijs kwam men tot een aantal vaststellingen en voorspellingen.

Meer bepaald verwachtte men dat de populaties van zowel de 10-14-jarigen als de 15-19-jarigen zouden blijven dalen tot minstens 1995. Hierdoor zou het secundair onderwijs met een verminderd leerlingenaantal worden geconfronteerd.

In tegenstelling hiermee bleven de deelnamecijfers van het *beroepssecundair onderwijs* (BSO) sinds begin 1980 vrijwel status quo en kende het *experimenteel deeltijds onderwijs* een, zij het niet steeds spectaculaire, leerlingenaangroei.

Op basis van deze vaststellingen en in de veronderstelling dat de vastgestelde aangroei van het aantal leerlingen in het deeltijds onderwijs zich zou doorzetten, verwachtte men 5 à 6 000 leerlingen in deze onderwijsvorm voor begin jaren '90 ondanks de verdere (verwachte) afname van de populatie van 15-19-jarigen. Deze toename van het aantal leerlingen heeft zich echter niet voorgedaan. Het leerlingenaantal blijft status quo op ongeveer 4 400 leerlingen.

De demografische veranderingen spelen hierbij zeker een rol. Wanneer we dit in rekening brengen, mogen we besluiten dat de status quo eerder een positief gegeven is.

Toch blijft de vraag reëel waarom zo weinig schoolmoee leerlingen uit het voltijds onderwijs overstappen naar het deeltijds onderwijs. Eén mogelijke verklaring hiervoor is dat deze leerlingen het deeltijds onderwijs geen aanvaardbaar alternatief vinden.

Indien het aantal schoolmoee leerlingen in het voltijds onderwijs effectief toeneemt én indien het voor een deel van deze leerlingen het gevolg is van de leerplichtverlenging dringt een uitklaring van dit probleem zich op. We denken hierbij vooral aan de rol van de ouders, de scholen en PMS-centra inzake doorverwijzing.

2.2 Verdeling van het totaal aantal leerlingen over de centra

Wanneer we de verdeling van de 4 132 leerlingen over de verschillende centra bekijken, kunnen we sedert het ontstaan van het DBSO drie groepen onderscheiden : grote centra met meer dan 150 leerlingen, kleine centra met minder dan 50 inschrijvingen en de tussenliggende centra met 50 à 149 leerlingen.

Tabel 2.3 Verdeling van de centra volgens het aantal leerlingen (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Aantal leerlingen in de centra	Aantal centra 1988-1989	%	Aantal centra 1993-1994	%
> 150 leerlingen	6	13	7	17
50 à 150 leerlingen	29	63	22	54
< 50 leerlingen	11	24	12	29

De verdeling van de centra volgens het aantal leerlingen is enigszins gewijzigd tegenover 1988-1989 : zowel in de groep met meer dan 150 leerlingen als in de groep met minder dan 50 leerlingen vinden we nu één centrum meer. De middengroep daarentegen is in aantal afgenomen.

Het verschil tussen het grootste en kleinste centrum daarentegen werd tijdens de eerste jaren van het DBSO steeds groter. In 1984-1985 varieerde het aantal leerlingen van 6 tot 51 leerlingen, in 1986-1987 tussen 9 en 110 en in 1988-1989 tussen 9 en 258 leerlingen. Momenteel schommelt het aantal leerlingen tussen 21 en 275.

Opnieuw moeten we rekening houden met de mogelijkheid dat het STIO in Oostende ongeveer 300 leerlingen telt, i.p.v. 89 (cfr. hoofdstuk 1). Dit zou betekenen dat dit centrum momenteel het grootste centrum DBSO is.

Wanneer we de evolutie in leerlingenaantal per centrum bekijken, kunnen we volgende groepen onderscheiden :

- (sterke) stijging tijdens de eerste vijf jaren DBSO en daarna status quo : 15 centra;
- (sterke) stijging tijdens de eerste vijf jaren DBSO die zich heeft doorgezet in de daarop volgende jaren : negen centra;
- (sterke) stijging tijdens de eerste vijf jaren DBSO tegenover een daling in 1993-1994 : negen centra;
- (sterke) stijging tijdens de eerste vier jaren DBSO, een daling in 1988-1989 : zeven centra. Van deze centra bleef in vier centra het leerlingenaantal de daarop volgende jaren status quo, in twee centra steeg het aantal leerlingen terwijl in één centrum de daling zich verder heeft doorgezet tot op heden.

2.3 Verdeling van het leerlingenaantal per regio en onderwijnsnet

2.3.1 Regionale spreiding

De situatie bekeken voor de vijf provincies toont aan dat het aantal leerlingen in de provincie Antwerpen nog hoger ligt dan dat we op basis van het aantal centra zouden kunnen verwachten. De 11 Antwerpse centra (24%) bereiken momenteel één leerling op drie uit het deeltijds onderwijs (34%).

Voor de provincie Brabant bereikt een beperkt aantal leerlingen.

Tabel 2.4 Verdeling van het totaal aantal leerlingen over de provincies (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Provincies	Aantal lln. 1988-1989	%	Aantal lln. 1993-1994	%
Antwerpen	1 279	31	1 391	34
Brabant	248	5	255	6
Limburg	606	15	667	16
Oost-Vlaanderen	1 157	28	1 079	26
West-Vlaanderen	862	21	740	18
Totaal	4 152	100	4 132	100

Wanneer we kijken naar het gemiddeld aantal leerlingen per centrum, stellen we vast dat niet enkel Brabant maar ook Limburg en West-Vlaanderen minder leerlingen bereiken dan de centra in Oost-Vlaanderen en vooral in Antwerpen.

Deze situatie wijkt enigszins af van de verdeling in 1988-1989. Antwerpen en Oost-Vlaanderen kenden ook toen gemiddeld genomen het meest aantal leerlingen per centrum, alleen lagen ze toen dichtter in elkaars buurt (resp. 116 en 115 leerlingen). Voor Brabant is de situatie nagenoeg gelijk gebleven, terwijl Limburg met minder centra (negen t.o.v. 11) gemiddeld gezien meer leerlingen per centrum bereikt dan in 1988-1989.

Tabel 2.5 Gemiddeld aantal leerlingen per centrum in totaal en per provincie (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Provincies	Gem. aantal lln./centrum 1988-1989	Gem. aantal lln./centrum 1993-1994
Antwerpen	116,2	126,4
Brabant	49,8	51,0
Limburg	55,1	74,1
Oost-Vlaanderen	115,7	119,8
West-Vlaanderen	95,8	98,6
Totaal	90,3	98,6

2.3.2 Verdeling over de onderwijsnetten

Wanneer we op dezelfde manier rekening houden met het aantal beschikbare centra per onderwijsnet, is het ook hier niet verwonderlijk dat het vrij gesubsidieerd onderwijs het grootste aantal leerlingen bereikt.

Tabel 2.6 Verdeling van het totaal aantal leerlingen per onderwijsnet (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Onderwijsnet	Aantal lln. 1988-1989	%	Aantal lln. 1993-1994	%
Vrij gesub.	2 302	55	2 397	58
Officieel gesub.	707	17	731	18
Gemeenschapsond.	1 143	27	1 004	24
Totaal	4 152	100	4 132	100

Het gemiddeld aantal leerlingen per centrum is tijdens de eerste vijf jaren steeds toegenomen. De laatste jaren is er blijkbaar ook voor dit gegeven eerder sprake van een status quo. Zowel wat het absoluut aantal leerlingen per centrum betreft, als het gemiddeld aantal leerlingen scoort het gemeenschapsonderwijs nog steeds zwakker dan de twee overige netten : het aantal leerlingen is gedaald tegenover

1988-1989 en het gemiddeld aantal leerlingen ligt nog steeds een stuk lager dan het gemiddelde per centrum voor de totale populatie (76 leerlingen tegenover 98).

Tabel 2.7 Gemiddeld aantal leerlingen per centrum, in totaal en per onderwijsnet

Onderwijsnet	1984-1985	1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989	1993-1994
Vrij gesub.	20,0	37,1	45,8	80,9	95,9	108,9
Officieel gesub.	25,0	32,3	47,3	80,1	101,0	104,4
Gemeenschapsond.	12,3	22,3	33,8	69,4	76,2	76,2
Totaal	17,7	31,5	42,1	77,1	90,3	98,6

2.3.3 Netgebonden leerlingebereik per provincie

Als we het leerlingebereik van de drie onderwijsnetten bekijken per provincie stellen we vast dat het vrij en zeker het officieel gesubsidieerd onderwijs hun leerlingen (respectievelijk 32 en 58%) vooral via de Antwerpse centra bereiken. Het gemeenschapsonderwijs vindt vooral in de provincie Oost-Vlaanderen het grootste deel van haar leerlingen (36%). Deze vaststelling sluit aan bij de netgebonden verdeling van de centra over de provincies. Eén uitzondering hierop is het vrij net dat met evenveel centra in Antwerpen, Limburg, Oost- en West-Vlaanderen meer leerlingen in Antwerpen telt.

2.4 Besluit : status quo in leerlingenaantal

Het leerlingenaantal DBSO kende tijdens de eerste vijf jaren een enorme groei : van 500 naar 4 000 leerlingen. De leerlingpopulatie is sindsdien niet meer toegenomen, en schommelt de laatste jaren om en bij de 4 000 à 4 400 leerlingen. Vooral het vrij net, met de meeste centra, en de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen bereiken de meeste leerlingen. De demografische veranderingen hebben zeker hun invloed op de status quo in het leerlingenaantal. Toch blijft de vraag reël waarom zo weinig zogenaamde schoolmoed leerlingen uit het voltijds secundair onderwijs hun weg vinden naar het deeltijds onderwijs.

Ondanks de status quo in het totale leerlingenaantal, wordt het verschil tussen het kleinste en grootste centrum steeds groter : zes tot 51 leerlingen het eerste jaar, negen tot 258 leerlingen het vijfde jaar en 21 tot 276 leerlingen in 1993-1994.

Het verschil tussen de centra inzake leerlingenaantal en leerlingenkenmerken (cfr. infra) maakt dat niet alle centra over dezelfde mogelijkheden beschikken en/of of eenzelfde aanpak kennen. Bij besprekingen omtrent de toekomst van het DBSO en richtlijnen inzake leerlingenaanpak kan men best met deze verschillen rekening houden.

Niet enkel het verschil tussen het grootste en het kleinste centrum wordt steeds groter, ook het gemiddeld aantal leerlingen per centrum neemt steeds toe, althans

wanneer we het totaal gemiddelde bekijken (18 leerlingen het eerste jaar, 90 leerlingen het vijfde jaar, 98 leerlingen in 1993-1994).

De situatie voor elk centrum afzonderlijk toont aan dat slechts in 11 centra (26%) het leerlingenaantal ook effectief elk jaar is toegenomen (uitgezonderd twee centra met een kleine daling in 1988-1989). In de overige centra stellen we een stijging van het leerlingenaantal vast tot in 1987 of 1988 gevolgd door ofwel een stagnatie (19 centra of 45%) ofwel een verdere daling (10 centra of 24%) van het aantal leerlingen.

De verdeling van het leerlingenaantal over de vijf provincies is eerder ongewijzigd gebleven tegenover 1988-1989. Het gemiddeld aantal leerlingen per centrum is sinds de start van het DBSO vooral toegenomen in Antwerpen en Limburg.

Brabant is niet enkel de provincie met het kleinste aantal centra. Deze centra bereiken gemiddeld genomen ook het laagste aantal leerlingen. De situatie in deze provincie en de redenen van een lage betrokkenheid van het DBSO in de regio zijn zeker het nader bekijken waard.

Het vrij net blijft het grootste net. Het kleinste net, namelijk het officieel gesubsidieerd net, bereikt wel een hoog gemiddelde aantal leerlingen per centrum. Deze situatie doet zich reeds voor sinds de aanvang van het deeltijds onderwijs.

Een ander gegeven dat steeds terugkomt, is het laag gemiddelde aantal leerlingen per centrum in het gemeenschapsonderwijs. Ook hier lijkt het ons interessant de reden voor deze situatie te achterhalen.

HOOFDSTUK 3

VERSCHUIVINGEN IN HET LEERLINGENPROFIEL ? ALGEMENE KENMERKEN

1. Leeftijd en leerplicht

1.1 Verdeling in de totale leerlingpopulatie DBSO

Tijdens de eerste jaren van het deeltijds onderwijs onderging de leeftijdsstructuur van de populatie uit het deeltijds onderwijs enkele wijzigingen. Steeds meer oudere leerlingen volgden deeltijds onderwijs. Dit werd vooral toegeschreven aan de progressieve invoering van de verlengde leerplicht en aan het opstarten van een stelsel van altemerende tewerkstelling en opleiding voor jongeren tussen de 18 en 25 jaar (KB 495). In hoeverre deze of andere verschuivingen zich de daaropvolgende jaren (opnieuw) hebben voorgedaan, kunnen we nagaan a.d.h.v. volgende tabel.

Tabel 3.1 Evolutie in leeftijdsstructuur leerlingen DBSO (in %)

	1984	1985	1986	1987	1988	1993
15-jarigen	25	12	15	9	8	11
16-jarigen	25	50	38	27	25	25
17-jarigen	41	27	36	52	50	44
18- en +18-jarigen	9	11	11	12	17	19
Leerplichtigen	91	89	89	88	83	81

Bij de aanvang van het deeltijds onderwijs waren de 18-jarigen en +18-jarigen goed voor 9%. Hun aandeel in de groep is steeds toegenomen. Momenteel is bijna één leerling op vijf (19%) 18 jaar of ouder. In tegenstelling tot de toename van het aantal oudere leerlingen kende de jongste leeftijdsgroep (14-15-jarigen) tijdens de eerste vijf jaren van het deeltijds onderwijs geen stijging in aantal (telkens ongeveer 300 à 350 jongeren). Hierdoor nam ook het aandeel van deze groep in de totale populatie steeds verder af (van 25% tijdens het eerste jaar tot 8% voor het vijfde jaar).

Wanneer we de huidige toestand bekijken, zien we dat het aandeel jonge leerlingen opnieuw toeneemt (467 leerlingen of 11%).

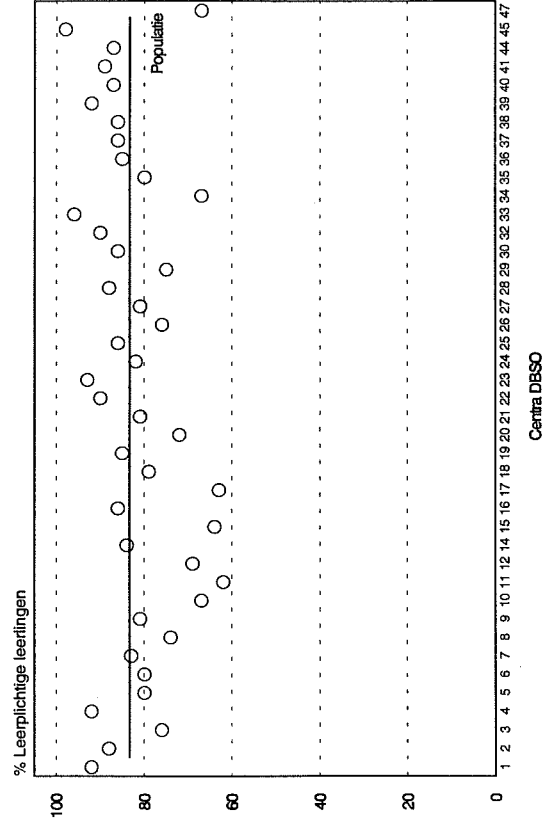
Deze jongeren die op vrij jonge leeftijd beslissen naar het deeltijds onderwijs over te gaan, kunnen in principe de volgende drie of vier schooljaren deeltijds onderwijs volgen. Andere mogelijkheden zijn : overgaan naar de middenstandsopleiding of een andere vorm van opleiding, b.v. onderwijs voor sociale promotie of terugkeren naar het voltijds secundair onderwijs. Welke keuze(s) deze jongeren maken, welke dynamiek zij hierin vertonen, kunnen we tot op zekere hoogte achterhalen op basis van de gegevens over de nieuwe situatie waarin de leerlingen die het deeltijds onderwijs verlaten, terechtkomen (cfr. infra).

De middengroep (16-17-jarigen) is sinds de start van het deeltijds onderwijs het sterkst vertegenwoordigd in de leerlingenpopulatie (65 à 75%). Tijdens de eerste jaren steeg het aantal 17-jarigen van 30% naar 50%. Momenteel ligt dit percentage iets lager (44%). De 16-jarigen vormden tijdens het tweede jaar de grootste groep (50%). Hun aandeel in de populatie daalde de daaropvolgende jaren tot 25%. Ook nu maakt deze groep één vierde van de totale populatie uit.

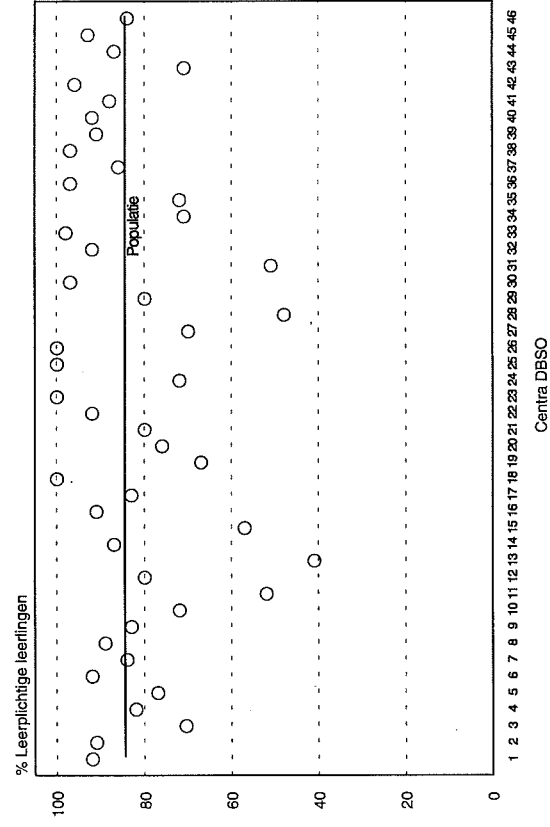
De verhouding leerplichtige (-18-jarigen) versus niet-leerplichtige leerlingen bedraagt voor het schooljaar 1993-1994 81% tegenover 19%. Wanneer we de situatie vanaf het begin van het deeltijds onderwijs bekijken, stellen we vast dat de progressieve invoering van de leerplichtverlenging gepaard ging met een stijging van het aandeel van de leerplichtigen. Eén uitzondering hierop is het schooljaar 1986-1987. De meerderheid van de leerlingen die het jaar voordien op 16-jarige leeftijd deeltijds onderwijs volgden, bleven in 1986 verder studeren in deze onderwijsvorm, ook al waren ze niet meer leerplichtig. Om een vergelijking te kunnen maken met de huidige situatie, moeten we ons baseren op de cijfers vanaf het schooljaar 1987-1988. Pas dan waren de 15- tot 17-jarigen leerplichtig tot 18 jaar. Wanneer we nu de laatste twee schooljaren van de experimentele fase vergelijken met de huidige situatie, zien we dat het aantal leerplichtigen steeds verder afneemt (van 88% in 1987 naar 81% in 1993). Deze verhouding is een globale maat die kan verschillen van centrum tot centrum.

1.2 Verhouding leerplichtige - niet-leerplichtige leerlingen bekeken per centrum

Wanneer we het aandeel leerplichtigen in de leerlingenpopulatie per centrum bekijken, krijgen we voor de schooljaren 1988-1989 en 1993-1994 volgend overzicht :

Figuur 3.1 Percentage leerplichtige leerlingen DBSO per centrum (schooljaar 1993-1994)

Figuur 3.2 Percentage leerplichtige leerlingen DBSO per centrum (schooljaar 1988-1989)

Tabel 3.2 Verdeling van de centra DBSO volgens % leerplichtige leerlingen (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

% leerplichtigen	Aantal centra 1988-1989	%	Aantal centra 1993-1994	%
Minder dan 70%	5	11	7	17
70 - 79%	9	20	6	14
80 - 89%	14	30	21	50
90% of meer	18	39	8	19

Op dit moment bestaat in de meeste centra (69%) de populatie voor minstens 80% uit leerplichtige leerlingen. Dit gegeven komt overeen met de situatie tijdens het schooljaar 1988-1989 zij het met enig verschil. Het aantal centra met 90% of meer leerplichtige leerlingen is gedaald van 39% naar 19% en het aantal centra met 80 à 89% leerplichtige leerlingen is toegenomen (van 30% naar 50%).

Deze verschuiving zou voor een deel kunnen betekenen dat het toenemend aantal oudere leerlingen DBSO zich voordoet in de meerderheid van de centra. Wanneer we de evolutie in het aandeel van 18-jarigen en +18-jarigen per centrum bekijken, zien we dat slechts in negen centra sprake is van een zekere toename van niet-leerplichtige leerlingen (een toename van 10 à 24%). Dit zou kunnen inhouden dat in deze centra steeds minder jonge leerlingen zich inschrijven in verhouding tot de andere, niet-leerplichtige leerlingen die doorgaan met deeltijds onderwijs.

Voor het schooljaar 1993-1994 vinden we vooral een sterke concentratie 18-jarigen en +18-jarigen in 12 centra.

In deze centra is ongeveer één leerling op vier 18 jaar of ouder (voor zeven centra zelfs één leerling op drie). Deze centra zijn goed voor 51% van de niet-leerplichtige leerlingen in de totale populatie en situeren zich vooral in het vrij onderwijs (75%) en in de provincie Antwerpen (33%).

2. Geslacht

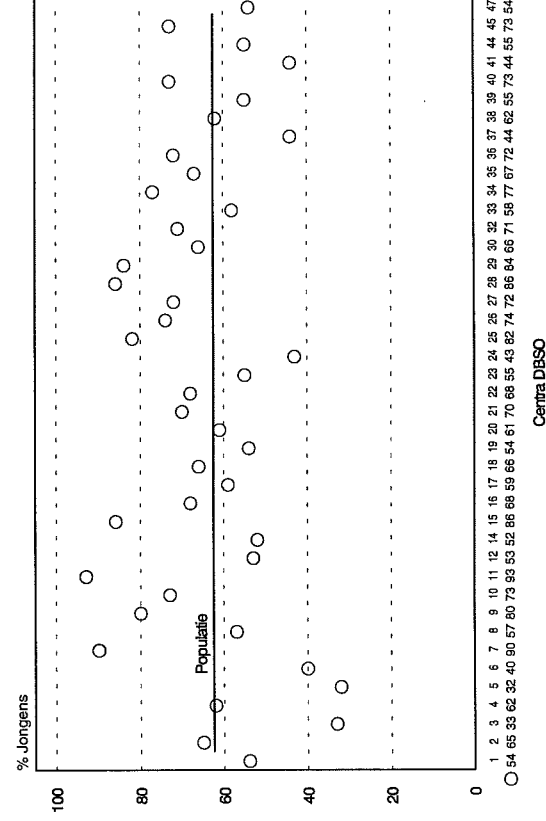
2.1 Verhouding jongens-meisjes in de totale leerlingenpopulatie

De verhouding jongens-meisjes is sedert het begin van het deeltijds onderwijs zo goed als niet gewijzigd en bedraagt ongeveer 60% jongens tegenover 40% meisjes. Voor het schooljaar 1993-1994 ligt het percentage meisjes nog iets lager, nl. 37%.

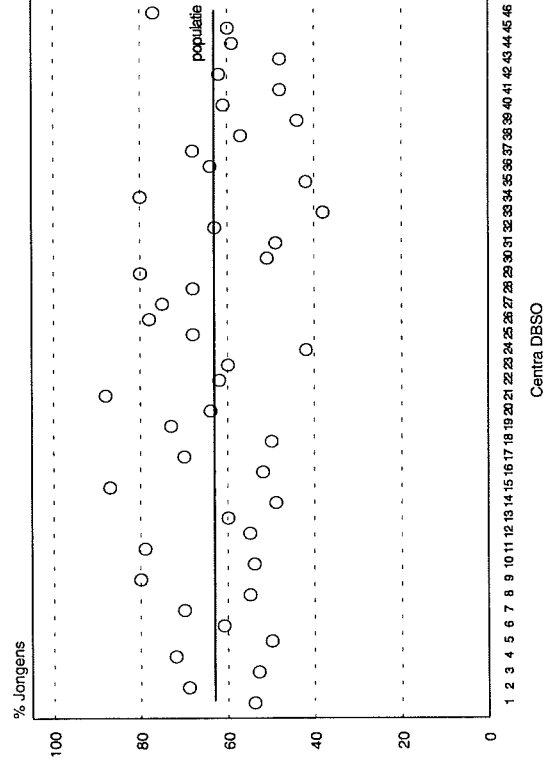
2.2 Verhouding jongens-meisjes per centrum, regio en onderwijsnet

Tabel 3.3 Verdeling van de centra DBSO volgens percentage jongens (1988-1989 en 1993-1994)

% jongens	Aantal centra 1988-1989	%	Aantal centra 1993-1994	%
Minder dan 50%	9	20	6	14
50-59%	10	22	11	26
60-69%	14	30	9	21
70% of meer	13	28	16	38

Figuur 3.3 Percentage jongens per centrum (schooljaar 1993-1994)

Figuur 3.4 Percentage jongens per centrum (schooljaar 1988-1989)

In vergelijking tot de situatie in 1988-1989 is het aantal centra waar de jongens sterker vertegenwoordigd zijn dan in de totale populatie (70% of meer), toegenomen : van 28% naar 38%. In zes centra vinden we zelfs 80 à 100% jongens.

Daarenboven is het aantal centra waar de jongens minder dan 50% van de populatie uitmaken, afgenomen (van 20% naar 14%).

Het is dan ook niet verwonderlijk dat in meer dan de helft (52%) van de centra het aandeel meisjes lager ligt dan het percentage in de totale populatie (<37%). Dit is eveneens een toename t.o.v. 1988-1989 (van 43% naar 52%).

De meisjes in het DBSO vinden we vooral terug in zes centra, waar er meer meisjes dan jongens deeltijds onderwijs volgen. In deze centra bestaat de populatie voor 55 à 70% uit meisjes.

Figuur 3.3 geeft een overzicht van het percentage jongens per centrum (schooljaar 1993-1994). Hieruit kunnen we afleiden dat enerzijds de zes centra met een sterke concentratie jongens (80 à 100%) vooral tot het vrij onderwijs behoren en in de provincies Antwerpen, Limburg en Oost-Vlaanderen gesitueerd zijn. De zes centra met meer dan de helft meisjes (55 à 70%) vinden we vooral in het officieel gesubsidieerd onderwijs en in Limburg.

De evolutie in de verhouding jongens en meisjes in de populatie DBSO kunnen we nagaan door figuur 3.3 te vergelijken met figuur 3.4.

In de meerderheid van de centra is de verhouding jongens-meisjes de voorbije jaren zo goed als niet gewijzigd. Een stijging van het percentage jongens (10 à 20%) tegenover het schooljaar 1988-1989 vinden we in 13 centra (31%). Deze centra behoren vooral tot het vrij net. Een omgekeerde situatie, nl. een stijging van het percentage meisjes, komt in acht centra voor (19%). De meeste van deze centra

kende reeds in 1988-1989 een relatief lager percentage jongens (50 à 70%). Deze centra situeren zich eveneens vooral in het vrij net, maar ook in het officieel gesubsidieerd onderwijs.

3. Nationaliteit

3.1 Verhouding Belgische versus migrantenjongeren in de totale leerlingenpopulatie

Wat de jongeren met een andere dan de Belgische nationaliteit betreft, stellen we vast dat hun aandeel in de leerlingenpopulatie steeds toeneemt. Deze toename doet zich zowel in absolute cijfers voor als in relatief aandeel in de totale populatie.

In 1984-1985 namen 53 migrantenjongeren deel aan het deeltijds onderwijs. Tijdens de eerste jaren steeg dit aantal tot 671. Momenteel nemen bijna 1 000 jongeren (953) met een andere nationaliteit deel aan het deeltijds onderwijs. Wat het relatief aandeel in de totale populatie betreft, groeide het aantal migrantenjongeren van 10% tijdens de experimentele jaren tot 23% in 1993-1994.

Wat de vertegenwoordiging van de verschillende nationaliteiten betreft, vormen de Turken reeds sinds de aanvang van het deeltijds onderwijs de sterkste groep, gevolgd door de Marokkanen en Italianen. Tijdens het schooljaar 1988-1989 maakten de Turken 9% uit van de totale leerlingenpopulatie. Momenteel is hun aandeel gestegen tot 12%. Ook bij de Marokkaanse jongeren stellen we een stijging vast gaande van 5% in 1988-1989 tot 7% in 1993-1994. Het relatief aandeel van de Italianen is kleiner (1%) en enigszins gedaald tegenover 1988-1989 (2%).

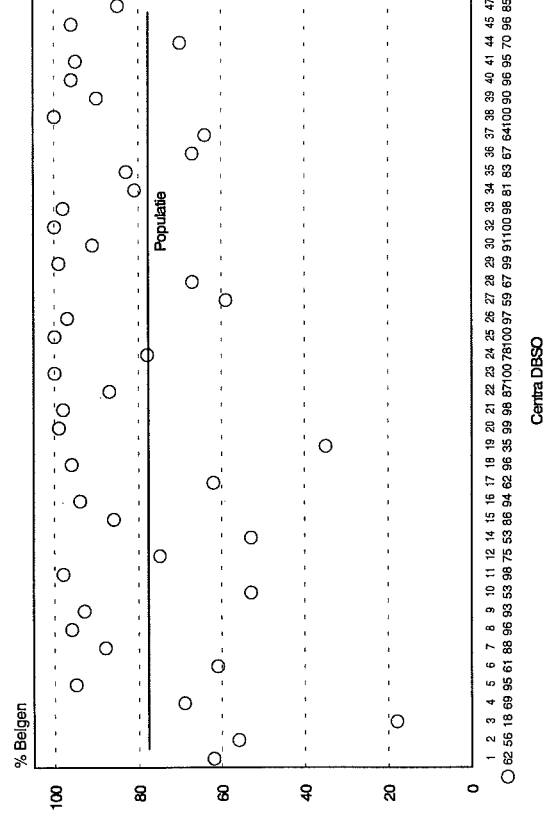
3.2 Verhouding Belgische versus migrantenjongeren per centrum, regio en net

In 1993-1994 bestond de leerlingenpopulatie voor 77% uit Belgen en voor 23% uit jongeren met een andere nationaliteit. Of de toename van het aantal migrantenjongeren vooral voorkomt in enkele centra dan wel een algemeen verschijnsel is kunnen we nagaan a.d.h.v. volgende figuren en tabel.

Tabel 3.4 Verdeling van de centra volgens % Belgen (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

% Belgen	Aantal centra 1988-1989	%	Aantal centra 1993-1994	%
Minder dan 75%	8	17	14	33
75-84%	4	9	4	10
85-94%	14	30	8	19
95% of meer	20	44	16	38

De tabel toont aan dat nog steeds bijna de helft (47%) van alle centra slechts een klein percentage (15% of minder) migrantenjongeren onder de leerlingen telt. In vergelijking met de situatie in 1988-1989 is dit echter al een forse daling van het aantal centra in deze groep (van 74% naar 47%). Deze verschuiving heeft in hoofdzaak tot gevolg dat het aantal centra in de groep met 75% of minder Belgen bijna verdubbeld is. Namelijk in één centrum op drie beschikt minstens één jongere op vier over een andere dan de Belgische nationaliteit. De huidige situatie per centrum is weergegeven in figuur 3.5.

Figuur 3.5 Percentage Belgische jongeren per centrum (schooljaar 1993-1994)

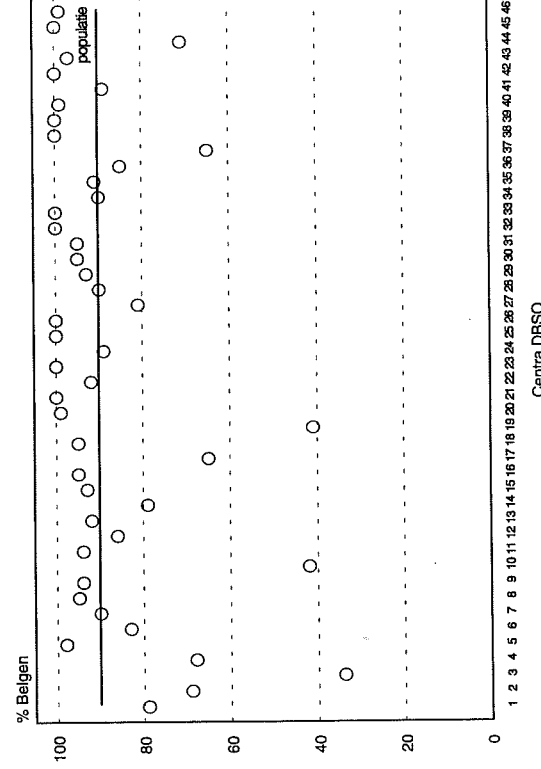
Uit deze figuur kunnen we afleiden dat vier centra volledig worden bevolkt door Belgische jongeren, aangevuld met 12 centra waar slechts 1 à 5% migrantenjongeren deel uitmaakt van de leerlingenpopulatie.

Deze 16 centra vinden we vooral in het vrij net en het gemeenschapsonderwijs. Geografisch gezien, zijn deze centra verdeeld over vier provincies (uitgezonderd Limburg) en het sterkst vertegenwoordigd in de provincie West-Vlaanderen. Wat deze laatste provincie betreft, stellen we vast dat 75% van de centra in deze regio niet meer dan 5% migrantenjongeren onder hun leerlingen telt.

Het merendeel van de migrantenjongeren (81%) situeert zich in 14 (33%) centra. Meer bepaald vinden we acht centra waarvan 30 à 40% van de leerlingenpopulatie bestaat uit migrantenjongeren, aangevuld met vier centra waar dit percentage schommelt tussen 41 en 50%. De opvallendste gegevens vinden we in twee Limburgse centra waar meer dan de helft van de leerlingen, nl. resp. 66 en 82% een

vreemde nationaliteit bezit. Samen zijn deze twee centra goed voor 17% van alle migrantenjongeren DBSO 1993-1994.

Deze 14 centra met een relatief sterke concentratie migrantenjongeren situeren zich vooral in de provincie Limburg (50%). De overige centra vinden we in de provincie Antwerpen (3) en Oost-Vlaanderen (4). De meeste centra behoren tot het vrij (43%) of het officieel gesubsidieerd onderwijs (36%).

Figuur 3.6 Percentage Belgische jongeren per centrum (schooljaar 1988-1989)

Inzake evolutie in de verhouding Belgische versus migrantenjongeren per centrum, vinden we 11 centra (26%) waar zich een wijziging heeft voorgedaan. In 10 centra stellen we een daling van het aantal Belgische jongeren vast (10 à 25%). In de meeste van deze centra schommelt het percentage Belgen nog tussen de 60 en 80%. Deze centra zijn hoofdzakelijk in het vrij (50%) en het officieel gesubsidieerd onderwijs, en in de provincies Antwerpen, Limburg en Oost-Vlaanderen gesitueerd.

4. Woon- en gezinssituatie van de leerlingen

4.1 Verdeling in de totale leerlingpopulatie

Inzake feitelijke woonsituatie stellen we vast dat momenteel de meerderheid (91%) van de leerlingen nog thuis woont. Voor de meeste leerlingen is dit bij beide ouders (65%). Eén leerling op vier (26%) woont in een éénoudergezin. De overige

9% heeft zijn intrek genomen bij familie (2%), instelling, pleeggezin (3%). Een honderdtal jongeren (3%) woont zelfstandig (alleen of met partner).

Wat de feitelijke woonsituatie betreft, zien we geen verschuivingen in het leerlingenprofiel in vergelijking met de eerste jaren van het deeltijds onderwijs.

Naast de feitelijke woonsituatie verzamelden we ook gegevens over het aantal kinderen in het gezin. Voor deze topic kunnen we geen vergelijking maken met de situatie tijdens de experimentele fase. Deze gegevens zijn ook nu niet voor alle leerlingen beschikbaar. Voor het schooljaar 1993-1994 bedraagt de non-respons voor deze vraag 23%.

Op basis van de beschikbare gegevens stellen we vast dat 63% van de leerlingen uit een gezin met één, twee of drie kinderen afkomstig is. De overige 37% vinden we vooral terug in gezinnen met vier (13%) of vijf kinderen (10%). Rekening houdend met een gemiddelde van één à twee kinderen per gezin in België, is het wel opvallend dat meer dan de helft van de DBSO-leerlingen (58%) deel uitmaakt van een gezin met drie kinderen of meer.

Om de socio-economische herkomst van de kinderen te bepalen, baseren we ons op het statuut van vader en moeder. Net als bij de leerlingen uit de experimentele fase bevinden de meeste vaders (58%) zich in de categorie 'werkkenden in loondienst'. De arbeiders zijn de grootste groep (48% tegenover 10% bedienden). Kinderen waarvan de vader zelfstandige is, nemen steeds in mindere mate deel aan het deeltijds onderwijs. Tijdens de eerste vier jaren schommelde het percentage voor deze groep om en bij de 20%. In 1988-1989 daalde het aantal kinderen van zelfstandigen tot 14%. Voor het schooljaar 1993-1994 ligt hun aandeel in de groep nog lager, namelijk 12%.

De groep 'vaders met vervangingsinkomen' (28%) is nagenoeg over de jaren heen gelijk gebleven. De werkloze vaders zijn hierbij het sterkst vertegenwoordigd (12%), gevolgd door de gepensioneerden (10%) en vaders die ten gevolge van ziekte of invaliditeit een vervangingsinkomen ontvangen (6%).

Inzake het statuut van de moeder zien we een verschuiving tegenover de eerste jaren van het deeltijds onderwijs. Steeds meer moeders (33%) zijn aan het werk. Tijdens de experimentele fase was dit slechts 20%. De meeste moeders werken als arbeider (18%), maar ook als bediende (8%) of zelfstandige (7%). Ondanks het toenemend aantal werkkenden, is nog steeds meer dan de helft van de moeders thuiswerkend (58%) en blijft het percentage werkloze moeders om en bij de 5%.

4.2 Verdeling per centrum

In de meeste centra woont meer dan 90% van de leerlingen nog thuis en dit voornamelijk bij beide ouders. Tien centra (24%) vormen hierop een uitzondering doordat slechts de helft van de leerlingen of zelfs minder nog bij beide ouders woont. In deze centra ligt het percentage leerlingen uit éénoudergezinnen of het percentage leerlingen dat elders woont dan ook een stuk hoger dan in de totale leerlingenpopulatie. Meer bepaald stellen we vast dat een aantal centra, meer dan

andere, maatschappelijk kwetsbare jongeren bereiken : jongeren uit éénoudergezinnen, alleenstaande jongeren en/of jongeren uit een instelling of pleeggezin.

We vinden deze centra verspreid over de vijf provincies en over de verschillende netten.

5. Situatie van specifieke doelgroepen

Naast het algemeen profiel van de leerlingen DBSO gaat onze aandacht ook uit naar de situatie van specifieke doelgroepen. Bezitten leerplichtige leerlingen, niet-leerplichtige leerlingen, meisjes en migrantenjongeren andere kenmerken dan hun verdeling in de totale populatie DBSO laat vermoeden ?

Voor welke kenmerken verschillen deze jongeren significant van hun tegenpool (oudere versus jongere leerlingen, meisjes versus jongens, migrantenjongeren versus Belgische leerlingen) ?

De niet-leerplichtige leerlingen verschillen van de jongere leerlingen doordat ze meer dan in de totale populatie voorkomen in volgende situaties : vader is tewerkgesteld als bediende, is gepensioneerd, ziek of invalide; leerling is enig kind.

Bij de jongere, leerplichtige leerlingen komt het op zijn beurt meer voor dat moeder ziek of invalide is, of dat moeder en/of vader een werkloosheids- of OCMW-steun ontvangt. Wat de werkende ouders betreft, vinden we de leerplichtige leerlingen meer bij de groep waarvan de moeder zelfstandige is of als arbeider werkt.

Bij de meisjes gaat het om andere kenmerken. Zij verschillen vooral van de jongens doordat ze meer zelfstandig wonen, of in een instelling of pleeggezin verblijven. Daarenboven zijn ze ook meer dan de jongens afkomstig uit gezinnen met 10 kinderen of meer. Deze vaststellingen maken dat we de meisjes enigszins als risicogroep kunnen beschouwen.

Migrantjongeren verschillen significant van de Belgische leerlingen wat betreft het verblijf in een instelling of het leven in een éénoudergezin. In beide groepen zijn de migrantjongeren duidelijk minder aanwezig.

De grootte van het gezin geeft een omgekeerd beeld. Migrantjongeren zijn meer afkomstig uit gezinnen met minstens vijf kinderen en minder uit gezinnen met maximum drie kinderen.

De herkomst uit grote gezinnen heeft naar onze mening zeker gevolgen voor de tewerkstellingssituatie van deze leerlingen tijdens het DBSO. Het mogelijk verlies van kinderbijslag en/of van extra hulp in het huishouden kunnen een nefaste invloed hebben op de tewerkstellingskansen van deze jongeren.

Voor de experimentele fase werden andere verschillen gevonden dan nu. De migrantjongeren waren toen sterker vertegenwoordigd bij de jongens dan bij de meisjes. Bovendien behoorden deze mannelijke migrantjongeren relatief meer tot de groep niet-leerplichtigen. Deze verbanden vinden we in de huidige populatie niet terug.

6. Besluit : enkele verschuivingen vooral op centrumniveau

Bij de bespreking van de evolutie inzake algemene kenmerken van de leerlingen DBSO stonden volgende verhoudingen centraal : leerplichtige versus niet-leerplichtige leerlingen, meisjes versus jongens, en migrantenjongeren versus Belgische leerlingen. Wat deze verhoudingen betreft, hebben zich de voorbije tien jaren volgende verschuivingen voorgedaan in het algemeen en per centrum.

- Steeds meer niet-leerplichtige leerlingen nemen verhoudingsgewijs deel aan het DBSO. Bijna één leerling op vijf is momenteel 18 jaar of ouder. Dit kunnen we enerzijds beschouwen als een positief gegeven : steeds meer leerlingen volgen ook na hun leerplicht verder deeltijds onderwijs. Anderzijds moet het DBSO erover waken dat het (ook) attractief blijft voor de jongere, leerplichtige leerling voor wie het aanvankelijk is opgestart. Vooral het gegeven dat het aandeel van de 16- en 17-jarigen tegenover de beginperiode is afgenomen, mogen we niet uit het oog verliezen.

Deze verschuivingen in de verhouding leerplichtige versus niet-leerplichtige leerlingen hebben zich niet in elk centrum voorgedaan. Vooral in negen centra is het aandeel oudere leerlingen sterk toegenomen (met 10 tot 25%).

Momenteel concentreert de sterke aanwezigheid van niet-leerplichtige leerlingen zich in 12 centra. Hier maken de oudere leerlingen minstens 25% van de populatie uit. Deze centra behoren voornamelijk tot het vrij net en situeren zich hoofdzakelijk in de provincie Antwerpen.

- De verhouding jongens-meisjes is sinds het begin van het DBSO zo goed als niet gewijzigd en bedraagt nog steeds 60% jongens en 40% meisjes.

Ondanks deze status quo zien we wel enkele verschuivingen op het niveau van de centra. In acht centra is het aandeel jongens met 10 à 25% gedaald tegenover 1988-1989. Dertien centra kennen dan weer een toename van het percentage jongens (eveneens met 10 à 25%).

Ondanks de daling van het percentage jongens in acht centra is het aantal centra met een sterke concentratie jongens (70 à 100%) toegenomen tegenover 1988-1989 (van 28% naar 38%) en het aantal centra met slechts 50% of minder jongens gedaald (van 20% naar 14%).

De situatie in 1993 toont aan dat we enerzijds zes centra terugvinden met 80 à 100% jongens in hun populatie en anderzijds zes centra met meer dan de helft (55 à 70%) meisjes onder hun leerlingen.

De sterke jongenscentra vinden we voornamelijk in het vrij net en in de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en Limburg. De meisjescentra daarentegen zijn gesitueerd in het officieel gesubsidieerd onderwijs en in het Limburgse.

- Ook het aandeel jongeren met een andere dan de Belgische nationaliteit is steeds toegenomen. Vooral Turken en Marokkanen nemen in grotere mate deel aan het DBSO. Momenteel bedraagt de verhouding migranten-Belgen 23% tegenover 77% (1988-1989 : 15% migranten - 85% Belgen).

Deze toename heeft er toe geleid dat het aantal centra met 95% of meer Belgische leerlingen fors gedaald is (van 74% naar 47%). Het aantal centra met minstens 25% migranten is bijna verdubbeld (van 17% naar 33%).

Opnieuw vinden we momenteel grote verschillen tussen de centra : 16 centra tellen niet meer dan 5% migrantenjongeren terwijl in 14 centra minstens één leerling op drie migrant is. De eerste groep vinden we voornamelijk in het vrij en in het gemeenschapsonderwijs. De tweede groep situeert zich vooral in het derde net, het officieel gesubsidieerd onderwijs, en in Limburg.

Wanneer we deze gegevens samen nemen met de concentratie van de meisjes in het DBSO, zien we dat de centra in het officieel gesubsidieerd onderwijs en/of in de provincie Limburg in sterkere mate openstaan voor twee (risico)groepen : meisjes en migrantenjongeren.

Naast de verhoudingen tussen deze verschillende groepen, bekeken we eveneens de woon- en leefsituatie van de leerlingen. Bij deze variabele vinden we weinig verschuivingen in het leerlingenprofiel. De meeste leerlingen wonen thuis, bij beide ouders. Vader werkt als arbeider of bediende en moeder doet het huishouden. Wel is het aandeel werkende moeders lichtjes gestegen. Het aandeel kinderen van zelfstandigen is eerder afgenomen en dit reeds sinds 1988-1989.

Op niveau van de centra vinden we opnieuw een aantal centra die meer dan de andere, maatschappelijk kwetsbare jongeren bereiken : jongeren uit éénoudergezinnen, uit een instelling of jongeren die zelfstandig wonen.

Dat de leerplichtige leerlingen, de 18-jarigen en +18-jarigen, de meisjes en migrantenjongeren in bepaalde opzichten specifieke kenmerken vertonen, konden we eveneens afleiden uit het onderzoek. Vooral de meisjes vallen op doordat ze verschillen van de jongens wat betreft hun woon- en leefsituatie : zij wonen meer zelfstandig of in een instelling of pleeggezin, en zijn meer afkomstig uit gezinnen met 10 kinderen of meer. De migrantenjongeren kennen een enigszins betere leefsituatie : zij zijn significant minder afkomstig uit éénoudergezinnen of instelling. Omgekeerd zijn ze sterker aanwezig in gezinnen met vijf kinderen of meer en minder terug te vinden in kleinere gezinnen (max. drie kinderen).

Zowel bij de meisjes als de migrantenjongeren kan de herkomst uit grote gezinnen een invloed hebben op hun tewerkstellingskansen tijdens DBSO. Bij de bespreking van de arbeidssituatie besteden we dan ook extra aandacht aan deze groepen.

HOOFDSTUK 4

VERSCHUIVINGEN IN HET LEERLINGENPROFIEL ? SCHOOLLOOPBAAN

1. Schoolloopbaan in het lager onderwijs

Tijdens de eerste jaren van het deeltijds onderwijs varieerde het percentage leerlingen dat één of meerdere keren in het lager onderwijs heeft overgezetten tussen 33% en 38%. Voor het schooljaar 1993-1994 vinden we een gelijkaardig percentage : 37%. Dit betekent dat één leerling op drie uit het DBSO met minstens één jaar achterstand het lager onderwijs verlaat.

Inzake deelname aan het buitengewoon lager onderwijs stellen we vast dat het aantal leerlingen uit deze onderwijsvorm lichtjes is toegenomen van 7% tijdens de eerste jaren naar 9% nu.

Het meest opvallende gegeven inzake schoolloopbaan in het lager onderwijs vinden we bij het resultaat van de leerlingen in het zesde leerjaar. Eén leerling op vijf die momenteel deeltijds onderwijs volgt, is niet geslaagd in het zesde leerjaar of heeft dit leerjaar niet gevolgd. Tijdens de experimentele fase behoorde 10 à 12% van de leerlingen tot deze groep.

2. Schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs

2.1 Aantal jaren voltijds secundair onderwijs

Een eerste vraag die we ons hierbij stellen, heeft te maken met het aantal volledige jaren dat leerlingen voltijds onderwijs hebben gevolgd. Voor de populatie 1993-1994 geldt dat meer dan de helft drie à vier jaar voltijds onderwijs achter de rug heeft (35% en 29%). Bijna één jongere op vijf heeft slechts twee jaren gevolgd (19%) en telkens een minderheid heeft maar één jaar (1%) of omgekeerd zes jaar (3%) in het voltijds onderwijs doorgebracht. Een klein percentage maar toch een opvallend aantal leerlingen (14% of 496) heeft vijf jaar in het voltijds onderwijs gevolgd doorgebracht alvorens naar het deeltijds onderwijs over te gaan.

Over het aantal jaren voltijds secundair onderwijs beschikken we niet over vergelijkbaar materiaal voor de experimentele fase.

2.2 Onderwijsvorm van herkomst

Op basis van de gegevens over het laatst gevolgd jaar in het voltijds secundair onderwijs kunnen we afleiden uit welke onderwijsvorm de leerlingen afkomstig zijn.

Tabel 4.1 Onderwijsvorm voltijds secundair onderwijs (schooljaar 1993-1994)

Onderwijsvorm	%
1ste graad SO	28
BSO	52
TSO	10
ASO	2
KSO	1
BuSO	6

Uit deze tabel kunnen we afleiden dat de helft van alle leerlingen DBSO 1993-1994 uit het beroepssecundair onderwijs afkomstig is. Eén leerling op vier (28%) heeft ten hoogste het tweede jaar secundair onderwijs gevolgd. Van de overige 20% heeft de meerderheid het laatste jaar ofwel in het technisch onderwijs doorgebracht (10%) ofwel in het BuSO (6%). Met andere woorden: het DBSO rekruteert in hoofdzaak uit het BSO en de eerste graad secundair onderwijs.

Dat er weinig veranderd is inzake de onderwijsvorm van herkomst kunnen we afleiden uit volgende tabel.

Tabel 4.2 Percentage leerlingen volgens laatst gevolgde onderwijsvorm (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994)

Onderwijsvorm	% 1988-1989	% 1993-1994
1ste graad SO	23	28
BSO	55	52
TSO	12	10
ASO	4	2
KSO	-	1
BuSO	6	6

De lichte toename van het percentage leerlingen met ten hoogste tweede jaar secundair onderwijs (van 23% naar 28%) wijst in de richting van een verlaging van het scholingsniveau van de DBSO-populatie.

Een andere indicator voor het scholingsniveau is het behaalde diploma. Dit kunnen we enigszins afleiden door het laatst geslaagde jaar in het voltijds secundair onderwijs na te gaan.

2.3 Behaald getuigschrift of diploma voltijds secundair onderwijs

In volgende tabel geven we een overzicht van de verdeling van de leerlingen DBSO over het laatst geslaagde jaar voltijds secundair onderwijs.

Tabel 4.3 Laatst geslaagde jaar voltijds secundair onderwijs (schooljaar 1993-1994)

Laatst geslaagde jaar	Aantal	%
1ste jaar SO	526	14
2de jaar SO	1 276	34
3de jaar BSO	691	19
4de jaar BSO	400	11
5-6de jaar BSO	95	3
3de jaar TSO	154	4
4-5-6de jaar TSO	89	2
3-4-5-6de jaar ASO	89	2
3-4de jaar KSO	8	-
1-2-3-4-5de jaar BuSO	211	6
Geen enkel jaar	186	5

Bijna één leerling op vijf (19%) heeft geen enkel jaar of hoogstens het eerste jaar secundair onderwijs met succes beëindigd. Daarbij aansluitend vinden we één leerling op drie met een getuigschrift van eerste graad secundair onderwijs (34%).

Om deze gegevens te kunnen vergelijken met de situatie tijdens de eerste vijf jaren van het deeltijds onderwijs rekenen we de leerlingen die hoogstens in het tweede jaar geslaagd zijn tot de groep zonder getuigschrift, en de leerlingen geslaagd in een derde, vierde of vijfde jaar tot de groep getuigschrift LSO.

Tabel 4.4 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens het behaald getuigschrift (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989, 1993-1994) (in %)

Getuigschrift	1984-1985	1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989	1993-1994
Geen	64	64	68	68	69	59
Lager BSO	19	24	20	19	17	31
Lager TSO	13	9	9	9	9	6
Lager ASO	3	2	2	2	3	2
Lager KSO	-	-	-	-	-	-
Hoger SO	1	1	1	0	1	1
BuSO	0	0	0	1	1	-

Deze vergelijking toont een matig positieve wijziging in het leerlingenprofiel. Meer dan de helft van de leerlingen DBSO komt zonder getuigschrift het deeltijds onderwijs binnen (59%). Dit is nog steeds een hoog percentage maar ligt toch een stuk lager dan de 69% uit 1988-1989. Deze verbetering is vooral toe te schrijven aan het stijgend percentage jongeren geslaagd in het derde, vierde of vijfde jaar

BSO (31%). Wanneer we deze gegevens vergelijken met de gegevens over de onderwijsvorm van herkomst komen we tot volgende vaststelling:

- enerzijds komen meer leerlingen reeds na het eerste of tweede jaar secundair onderwijs over naar het deeltijds onderwijs (28% t.o.v. 23% in 1988-1989);
- anderzijds is het aantal leerlingen dat geslaagd is in het derde, vierde of vijfde jaar BSO (31% t.o.v. 17% in 1988-1989) gestegen.

We stellen vast dat er zich meer en meer twee groepen aftekenen in het DBSO: 60% heeft geen getuigschrift bij instap in het deeltijds onderwijs, 40% daarentegen wel. Tijdens de eerste jaren lag de klemtoon sterker op de eerste groep (ongeveer 65 à 70%).

Een ander gegeven heeft te maken met de situatie van de leerlingen die vanuit het TSO of ASO overkomen naar het DBSO. Daar waar de leerlingen uit het BSO toch enkele jaren succesvol beëindigd hebben in het voltijds secundair onderwijs, stappen steeds minder leerlingen met een getuigschrift TSO of ASO over naar het deeltijds onderwijs. Een onderzoek naar de DBSO-motieven van de BSO-leerlingen tegenover deze van de TSO- en ASO-leerlingen lijkt ons hier aangewezen.

2.4 Zittenblijven in het voltijds secundair onderwijs

De gegevens over het zittenblijven in het voltijds secundair onderwijs geven bijkomende informatie over het schoolverleden van de leerlingen.

Tabel 4.5 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens het al dan niet zittenblijven in het voltijds secundair onderwijs (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989 en 1993-1994) (in %)

Al dan niet zitten- blijven	1984-1985	1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989	1993-1994
3 maal	-	-	-	-	-	2
2 maal	5	9	8	10	12	10
1 maal	27	31	31	33	35	36
Niet	68	60	61	57	53	52

Het aantal jongeren dat één of twee keren is blijven zitten in het voltijds secundair onderwijs, is tijdens de eerste jaren van het deeltijds onderwijs steeds toegenomen (van 32% naar 46%). Deze stijging heeft zich de laatste jaren niet meer voorgedaan. Toch blijft het een opvallend gegeven dat bijna de helft van de leerlingen DBSO (48%) minstens één jaar heeft overgezet in het voltijds secundair onderwijs. Dit relativeert het cijfer inzake het aantal volledige jaren in het voltijds onderwijs (cfr. supra).

3. Schoolloopbaan en andere leerlingenkenmerken

De schoolloopbaan van de niet-leerplichtige leerlingen vertoont een aantal positieve naast een aantal minder gunstige kenmerken.

- Niet-leerplichtige leerlingen zijn sterk aanwezig in de groep met vijf of zes volledige jaren voltijds onderwijs. Hetzelfde geldt voor de situatie inzake laatst geslaagde jaar. Ook hier vinden we de oudere leerlingen in sterke mate terug in de groepen die het vierde, vijfde of zesde jaar voltijds onderwijs met succes beëindigd hebben.

- Minder gunstig is de vaststelling dat meer niet-leerplichtige leerlingen geen enkel volledig jaar voltijds secundair onderwijs heeft gevolgd en dat voornamelijk oudere leerlingen één of meerdere keren een jaar heeft overgezeten in het voltijds onderwijs. Dit gegeven relativeert ook enigszins de cijfers inzake volledige jaren voltijds onderwijs.

Voor de leerplichtige leerlingen is het min of meer vanzelfsprekend dat ze voorname één, twee of drie volledige jaren voltijds secundair onderwijs hebben gevolgd. Minder voor de hand liggend is de vaststelling dat ze ook in sterkere mate slechts het eerste of tweede jaar secundair onderwijs met succes beëindigd hebben. Zo vinden we b.v. in de groep afkomstig uit het derde jaar ASO (laatst gevolgd jaar) 91% leerplichtige leerlingen tegenover 51% leerplichtigen in de groep die dit jaar ook succesvol beëindigd heeft.

Wat de meisjes en migrantenjongeren betreft, hebben we geen significante afwijkingen gevonden.

De gegevens uit 1988-1989 duiden, wat de leerplichtige versus niet-leerplichtige leerlingen betreft, op een gelijkaardige situatie. De oudere leerlingen kenden ook toen een betere schoolloopbaan, vooral inzake behaald getuigschrift. Op dit vlak scoorden zij duidelijk beter dan de leerplichtigen.

4. Besluit : daling van het scholingsniveau

Wat de schoolloopbaan in het lager onderwijs betreft, kunnen we spreken van een verlaging van het scholingsniveau. Meer bepaald is het aantal jongeren dat niet geslaagd is in het zesde leerjaar of dit jaar niet gevolgd heeft, de laatste jaren fors toegenomen (van 12% naar 20%). Ook het aantal leerlingen dat buitengewoon onderwijs heeft gevolgd neemt toe (van 7% naar 9%). Daarnaast blijft het aantal leerlingen dat minstens één jaar heeft overgezeten relatief hoog, namelijk 37% of meer dan één leerling op drie.

De gegevens over de schoolloopbaan in het voltijds secundair onderwijs zijn eveneens weinig rooskleurig. Het deeltijds onderwijs rekruteert nog steeds hoofdzakelijk uit het BSO en uit de eerste graad SO. Het aantal leerlingen dat na het eerste (2%) of tweede jaar (26%) voltijds onderwijs overstapt naar het DBSO neemt zelfs toe (van 23% naar 28%). Dit wijst op een zekere daling van het scho-

lingsniveau. Een positieve noot is de vaststelling dat de leerlingen die uit het BSO overkomen dit meer dan vroeger doen nadat ze geslaagd zijn in het derde, vierde of vijfde jaar (van 17% naar 31%). De situatie van de leerlingen uit het ASO of TSO is dan weer minder rooskleurig. Steeds minder leerlingen die uit deze onderwijsvorm overstappen, hebben het derde, vierde of vijfde jaar met succes beëindigd (van 12% naar 8%). Waarom deze leerlingen overstappen naar het DBSO en het verschil in motivatie met leerlingen uit het BSO, lijkt ons een interessant gegeven voor verder onderzoek.

Een andere vaststelling die eveneens niet erg positief is, heeft te maken met het zittenblijven in het voltijds onderwijs. Tijdens de eerste jaren van het deeltijds onderwijs is het aantal jongeren dat één of twee jaar heeft overgezet, steeds toenomen (van 32% naar 46%). Dit aantal is de laatste jaren niet meer gewijzigd maar wijst op een hoog percentage, namelijk bijna de helft, van de leerlingen DBSO dat minstens één jaar heeft overgezet in het voltijds onderwijs alvorens naar het DBSO over te stappen.

De schoolloopbaan in combinatie met andere kenmerken toont eerder uiteenlopende verbanden. Niet-leerplichtige leerlingen vinden we enerzijds meer terug in de groepen met een langere periode in het voltijds onderwijs en/of geslaagd in een derde, vierde of vijfde jaar SO. Anderzijds is deze leeftijdsgroep ook sterk aanwezig bij de groep leerlingen die geen enkel volledig jaar in het voltijds onderwijs gevolgd hebben en bij de leerlingen die minstens één jaar overgezet hebben.

De leerplichtige leerlingen komen blijkbaar vooral nadat ze ten hoogste het tweede jaar SO met succes beëindigd hebben over naar het DBSO. Dit gegeven dateert reeds van bij het begin van het deeltijds onderwijs.

HOOFDSTUK 5

BEROEPSOPLEIDING IN HET DBSO

1. Het opleidingsniveau

Afhankelijk van het resultaat in het voltijds secundair onderwijs kunnen de leerlingen deeltijds onderwijs volgen op niveau van de tweede of derde graad. Rekening houdend met de gegevens over het laatst geslaagd jaar is het niet verwonderlijk dat momenteel de meeste leerlingen deeltijds onderwijs volgen op niveau van de tweede graad (76%). De gegevens voor de experimentele fase maken een onderscheid tussen lager en hoger secundair beroeps. In de laatste drie jaren volgde telkens 70% lager deeltijds beroepssecundair onderwijs. De verhouding leerlingen lager versus hoger DBSO was in deze periode erg verschillend per centrum.

Ook nu vinden we voor deze factor verschillen tussen de centra. Zo zijn er 13 centra met $\pm 40\%$ leerlingen in de derde graad. Opvallend hierbij is dat 84% van deze centra tot het vrij net behoren. Wat de geografische spreiding betreft, situeren acht centra (66%) zich in Oost- en West-Vlaanderen.

2. De opleidingsrichting

2.1 Verdeling van de leerlingen DBSO over de opleidingen

Leerlingen DBSO kunnen in het centrum een keuze maken uit diverse opleidingen. Deze waaier van opleidingen heeft tot gevolg dat het aantal leerlingen per afzonderlijke opleiding meestal klein is. Voor de totale populatie DBSO bereiken de volgende opleidingen de meeste leerlingen (4 tot 8%) : bouw, bediening/kenhulp, metaal, lassen, kantoor-verkoop, kleding en de polyvalente richtingen : nijverheids- en onderhoudstechnieken. Wat het aanbod per centrum betreft, valt het op dat in enkele centra de leerlingen slechts over vier opleidingen verdeeld zijn tegenover twintig opleidingen in enkele andere centra.

Om een beter zicht te verwerven op het soort opleidingen dat min of meer aanbod komt in het DBSO, hebben we de bestaande opleidingen gegroepeerd in domeinen. Deze indeling biedt ons tevens de mogelijkheid de huidige situatie te vergelijken met deze tijdens de experimentele fase.

Tabel 5.1 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens opleidingsdomein (schooljaren 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989 en 1993-1994) (in %)

Opleidingsdomeinen	1986-1987	1987-1988	1988-1989	1993-1994
Hout-Bouw	9	12	15	19
Electriciteit-Mechanica (en metaal)	20	19	19	17
Administratie-Verkoop	9	9	13	14
Textiel-Kleding	10	15	15	10
Voeding-Verzorging	15	13	10	5
Horeca (en ontspanning) en sport	2	4	6	15
Kunstberoepen	3	2	2	-
Land- en tuinbouw	3	2	1	1
Mijnbouw	-	-	1	-
Polyvalente opleidingen	39	24	18	11
Andere	-	-	-	8

Een aantal opleidingsdomeinen zijn sinds het begin van het deeltijds onderwijs steeds gegroeid : hout en bouw, administratie en verkoop, horeca en sport.

De opleidingen electriciteit, mechanica en metaal, textiel en kleding, en de polyvalente opleidingen kennen op hun beurt eerder een daling, hetzij reeds vanaf de beginperiode, hetzij de laatste jaren.

Dat het DBSO het opleidingsaanbod onder meer laat beïnvloeden door de tewerkstellingsmogelijkheden in de sector, wordt aangetoond door twee bevindingen : enerzijds zijn de opleidingen kunstberoepen, land- en tuinbouw en mijnbouw bijna zo goed als volledig uit het deeltijds onderwijs verdwenen en anderzijds ontstaan er steeds nieuwe opleidingen. Voorbeelden hiervan zijn de opleidingen : fietshersteller, scheepsbouw, vrachtwagenchauffeur, buurtportwerker, fotomodel, dans, enz. Met deze opleidingen willen de centra DBSO de tewerkstellingskansen van hun leerlingen verhogen en een specifieke opleiding aanbieden die elders weinig of niet aan bod komt.

2.2 Opleidingsrichting, geslacht, leeftijd en nationaliteit

Wanneer we de keuze van de opleidingsrichting bekijken per leeftijdsgroep, vinden we enkele significante verschillen tussen de leerplichtige en de niet-leerplichtige leerlingen. Elke leeftijdsgroep maakt zo een beetje zijn eigen keuze waarin echter nog genoeg diversiteit aanwezig is. Hetzelfde geldt voor de migrantenjongeren en de Belgische leerlingen.

De meest uitgesproken invloed van een leerlingkenmerk op de keuze van de opleiding in het deeltijds onderwijs, is het geslacht. Leerlingen DBSO kiezen zeer sterk rolgebonden. Meisjes zijn dan ook sterk vertegenwoordigd (>60%) in opleidingen die verwijzen naar typische meisjesrichtingen : opleidingen die verband houden met secretariaat/kantoorwerken, met verkoop, verzorging, kleding, keu-

ken en kamerdienst. Ook in de polyvalente opleidingen : gezinstechnieken en gezins- en nijverheidstechnieken zijn de meisjes duidelijk in de meerderheid. De jongens kiezen op hun beurt (>94%) voor de opleidingen : bouw, lassen, automechanica, binnenhuisdecoratie, hout en houtbewerking, en voor de polyvalente richtingen in nijverheidstechnieken en onderhoudstechnieken. M.a.w. het DBSO is rolbestedend onderwijst.

3. Besluit : ruim aanbod voornamelijk op niveau tweede graad

De meeste leerlingen volgen een opleiding DBSO op niveau tweede graad. Op dit vlak vinden we een zeker verschil tussen de centra : enkele centra tellen twee jongeren op vijf in de derde graad DBSO.

Ook wat het aantal opleidingen betreft, verschillen de centra van elkaar. Het opleidingsaanbod varieert van vier tot twintig opleidingen naargelang het centrum. Dit bepaalt in sterke mate de keuzevrijheid van de leerlingen.

Welke opleidingen aangeboden worden, wordt o.a. bepaald door de tewerkstellingsmogelijkheden van deze opleidingen tijdens en na het deeltijds onderwijs.

De keuze van de opleiding door de leerlingen is sterk rolgebonden : jongens kiezen voor typische jongensopleidingen, meisjes voor typische meisjesopleidingen. Daarom leerlingen DBSO op deze manier voor hun verdere opleiding kiezen, kunnen we op basis van de beschikbare gegevens niet achterhalen.

HOOFDSTUK 6

DE ARBEIDSCOMPONENT IN HET DBSO

Naast de deeltijdse opleiding in het centrum (15 uren) beschikken de leerlingen DBSO over een 'vrije' periode. Reeds bij de aanvang van het deeltijds onderwijs ging bij de initiatiefnemers de voorkeur uit naar een deeltijdse tewerkstelling als invulling van de tijd naast de deeltijdse opleiding.

Hoewel het niet echt tot de verantwoordelijkheid van de centra DBSO behoort, hebben coördinatoren, tewerkstellingsverantwoordelijken en andere medewerkers reeds van bij het ontstaan van het DBSO heel wat inspanningen geleverd om de leerlingen een zinvolle en liefst alternerende deeltijdse tewerkstelling te bezorgen. In welke mate men er effectief in geslaagd is deze leerlingen aan het werk te helpen en om wat voor werk het dan juist gaat, vormt het onderwerp van dit hoofdstuk.

1. Arbeidssituatie DBSO

Globaal genomen kunnen we vier arbeidssituaties tijdens het DBSO onderscheiden :

- de werkenden : deeltijds werkenden met een arbeids- of stageovereenkomst of tewerkgesteld met een industrieel leercontract;
- de brugprojectjongeren : jongeren die tijdelijk (max. 40 weken) een alternatieve werkervaring kunnen opdoen in een brugproject. Deze leerlingen zijn tewerkgesteld met een deeltijdse arbeidsovereenkomst;
- de thuishelpers : jongeren die ingeschakeld worden in het ouderlijk bedrijf;
- de niet-werkenden : jongeren die over geen (regulier) deeltijds werk beschikken.

Bij de bespreking van de arbeidscomponent in het DBSO behouden we het onderscheid tussen deze vier groepen. De brugprojectjongeren kunnen we tijdens hun deelname aan het project beschouwen als werkenden. Daar het hier gaat om een tijdelijke tewerkstelling en om een specifieke doelgroep (kansarme jongeren) houden we bij de bespreking de groep apart. Hetzelfde geldt voor de thuishelpers. Deze jongeren zijn wel degelijk aan het werk en niet werkzoekend maar beschikken niet over een arbeidsovereenkomst of een -statuut. Zij ontvangen (meestal)

kinderbijslag en kunnen vanuit dat opzicht evenzeer als niet-werkend beschouwd worden. Ook deze groep houden we in de bespreking apart.

Bij de evaluatie van de arbeidscomponent voor de experimentele fase werd telkens de situatie op 1 januari bekeken. In dit onderzoek geven we eerst een stand van zaken bij het begin van de opleiding 1993-1994. Daarna gaan we dieper in op mogelijke verschuivingen in de arbeidssituatie DBSO bekeken op 1 januari van elk jaar.

2. De arbeidssituatie op twee verschillende tijdstippen

2.1 Arbeidssituatie bij begin opleiding DBSO 1993-1994

Via het registratieformulier peilden we naar de arbeidssituatie van de leerlingen op 1 oktober 1993 of bij de instap in het deeltijds onderwijs later tijdens het schooljaar 1993-1994. Deze gegevens laten ons toe een idee te vormen over de mate waarin leerlingen DBSO bij het begin van het schooljaar of onmiddellijk bij instap in het deeltijds onderwijs over werk beschikken of niet.

Tabel 6.1 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie bij het begin van het schooljaar of bij instap (schooljaar 1993-1994)

Arbeidssituatie	Aantal leerlingen	%
Werkenden	1 114	28
Brugprojectjongeren	170	4
Thuishelpers	225	6
Werkloze leerlingen	2 439	61
Totaal	3 948	100

Bij de start van de opleiding 1993-1994 bezitten drie leerlingen op vijf geen werk. Op het eerste zicht is dit een weinig rooskleurige situatie. Toch moeten we voorzichtig met deze gegevens omspringen en ze vergelijken met cijfers over de arbeidssituatie op een later moment tijdens het schooljaar.

2.2 Arbeidssituatie op 1 januari 1994

Net als bij de evaluatie van de experimentele fase beschouwen we 1 januari als het referentiepunt om de arbeidssituatie van de leerlingen opnieuw te bekijken.

Tabel 6.2 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie op 1 januari 1994

Arbeidssituatie	Aantal leerlingen	%
Werkenden	1 179	32
Brugprojectjongeren	176	5
Thuishelpers	211	6
Werkloze leerlingen	2 093	57
Totaal	3 674	100

Wat de tewerkstelling van de leerlingen DBSO betreft, vinden we op 1 januari niet echt een verbetering van de situatie. Het aantal werkzoekenden is wel afgenomen van 61% naar 57% maar het blijft nog altijd een relatief grote groep binnen het deeltijds onderwijs.

In hoeverre is dit een status quo tegenover de experimentele fase dan wel een verbetering of verzwakking van de arbeidssituatie van de leerlingen DBSO?

3. Tien jaar DBSO : verbetering of verzwakking van de arbeidssituatie leerlingen DBSO ?

3.1 Werk of geen werk

Is de verhouding tussen jongeren met en jongeren zonder werk gewijzigd in de loop van de eerste 10 jaren van het deeltijds onderwijs? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, hebben we in volgende tabel de gegevens van de verschillende schooljaren naast elkaar gezet.

Tabel 6.3 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989, 1993-1994) (in %)

Arbeidssituatie	1984-1985	1985-1986	1986-1987	1987-1988	1988-1989	1993-1994
Werkenden	21	29	25	29	36	32
Brugprojectjongeren	-	-	-	-	-	5
Thuishelpers	9	12	14	11	8	6
Niet-werkend	70	59	61	59	56	57

Tijdens de eerste jaren van het deeltijds onderwijs is het percentage jongeren zonder werk gedaald van 70% naar 56%. Deze verschuiving is vooral toe te schrijven aan het stijgend aantal 'werkenden' (21 naar 36%). Aan deze verhouding is de daarop volgende jaren weinig veranderd. Het aantal niet-werkenden ligt nog steeds boven de helft (57%) en het aantal werkenden lijkt op het eerste zicht enigszins gedaald (van 36% naar 32%). Wanneer we de brugprojectjongeren beschou-

wen als werkenden is er van een daling echter geen sprake meer (37% werkenden).

Het relatief aandeel van de thuishelpers is sinds 1988 lichtjes gedaald (van ongeveer 12% naar 8%). Deze daling heeft zich de daaropvolgende jaren verder gezet. Momenteel is nog slechts 6% van de DBSO-leerlingen als thuishelper tewerkgesteld.

Bij de bespreking van het leerlingenprofiel hebben we reeds kunnen zien dat het aantal leerlingen waarvan de vader zelfstandige is, steeds verder afneemt in de populatie DBSO.

3.2 Arbeidssituatie en leerlingenkenmerken

Op basis van het registratie-onderzoek beschikken we over gegevens inzake het leerlingenprofiel DBSO. Steunend op een variantie-analyse uit het vorig onderzoek (Michiels, 1990) hebben we een aantal kenmerken weerhouden waarvan we vermoeden dat ze een invloed hebben op de arbeidssituatie van de leerlingen. In volgende tabel staan deze kenmerken per arbeidssituatie weergegeven. Op deze manier kunnen we opmaken welke leerlingen DBSO het meeste kans maken om in een bepaalde arbeidssituatie terecht te komen.

Voor de meeste kenmerken is er weinig veranderd tegenover het schooljaar 1988-1989. De belangrijkste bevindingen die we op beide tijdstippen terugvinden, zijn samengevat de volgende :

- jongens in het DBSO vinden gemakkelijker werk dan meisjes;
- niet-leerplichtige leerlingen kunnen op hun beurt gemakkelijker aan de slag dan jongere leerlingen;
- ook de jongeren met de Belgische nationaliteit hebben meer kans op een arbeidsplaats in vergelijking tot de jongeren met een andere nationaliteit;
- ook het behaalde scholingsniveau in het voltijds onderwijs speelt een rol : jongeren zonder getuigschrift hebben het moeilijker om een deeltijdse job te vinden;
- ook het niveau van opleiding tijdens een DBSO is bepalend : leerlingen met een opleiding op het niveau van de derde graad (hoger secundair onderwijs) maken meer kans om hun opleiding te combineren met een deeltijdse tewerkstelling;
- als we de opleidingen op zich bekijken, zitten in volgende opleidingen relatief meer werkenden jongeren : hout en bouw; elektriciteit, mechanica (en metaal); land- en tuinbouw;
- inzake statuut van vader zitten kinderen van zelfstandigen slechts in beperkte mate in de groep niet-werkenden doordat ze als thuishelper aan de slag kunnen gaan. Verder blijft het voor kinderen waarvan de vader werkloos is moeilijk om zelf werk te vinden.

Tabel 6.4 Arbeidsituatie van leerlingen DBSO met verschillende kenmerken (geslacht, leeftijd, nationaliteit, statuut vader, getuigschrift SO, opleidingsniveau DBSO, opleidingsrichting, provincies, net) (in %)

	Werkenden		Thuishelpers		Niet-werkenden		BP-jongeren	
	'88-'89	'93-'94	'88-'89	'93-'94	'88-'89	'93-'94	'93-'94	
Totaal	36	32	8	6	56	57	5	
<i>Leeftijd</i>								
Niet-LP	50	46	5	6	45	47	1	
LP	32	29	9	6	58	60	5	
<i>Geslacht</i>								
Man	42	35	10	7	48	54	5	
Vrouw	24	22	6	4	70	69	4	
<i>Nationaliteit</i>								
Belg	37	32	9	7	54	57	4	
Niet-Belg	25	21	4	3	71	69	7	
<i>Statuut vader</i>								
Arbeider	45	36	2	2	53	58	4	
Bediende	39	36	5	3	56	58	3	
Zelfstandige	18	23	48	35	34	39	2	
Werkloos	26	17	2	2	72	73	8	
Gepensioneerd	39	25	1	2	60	65	8	
Ziek/invalide	33	28	2	3	65	65	4	
<i>Getuigschrift SO *</i>								
Geen	31	23	8	6	61	66	5	
LSO-BSO	32	37	11	6	57	54	3	
LSO-TSO	50	46	10	10	40	42	2	
LSO-ASO	46	42	9	9	45	49	-	
BuSO	85	-	-	-	15	-	-	
HSO	86	59	3	-	11	29	12	
<i>Opleidingsniveau</i>								
DBSO								
LSO/2de graad	30	23	8	6	62	67	5	
HSO/3de graad	50	46	9	6	41	44	3	
<i>Opleiding DBSO</i>								
Hout-Bouw	45	39	7	5	48	48	7	
Elektriciteit-Mech-	48	34	11	8	41	53	4	
Metaal								
Administratie-Ver-	21	21	12	6	67	70	2	
koop								
Textiel-Kleding	48	18	2	2	50	75	4	
Voeding-Verzorging	12	9	4	5	84	81	4	
Horeca-Ontspanning	19	31	10	7	71	59	3	
Kunstberoepen								
Land- en tuinbouw	9	4	12	-	44	-	-	
Mijnbouw	97	-	61	58	30	37	-	
Polyvalente oplei-	31	17	-	-	3	-	-	
ding								
Andere	-	34	-	5	-	57	4	

Tabel 6.4 Arbeidsituatie van leerlingen DBSO met verschillende kenmerken (geslacht, leeftijd, nationaliteit, statuut vader, getuigschrift SO, opleidingsniveau DBSO, opleidingsrichting, provincies, net) (in %). Vervolg

	Werkenden		Thuishelpers		Niet-werkenden		BP-jongeren
	'88-'89	'93-'94	'88-'89	'93-'94	'88-'89	'93-'94	
<i>Provincie</i>							
Antwerpen	38	31	6	4	56	61	4
Limburg	35	21	7	6	58	65	7
Oost-Vlaanderen	34	29	10	6	56	59	6
West-Vlaanderen	40	35	9	6	51	57	1
Brabant	17	21	15	18	68	58	3
<i>Net</i>							
Officieel gesubs.	19	19	6	4	75	72	5
Vrij	43	36	9	6	48	53	5
Gemeenschapsond.	30	19	8	6	62	72	3

* Voor de situatie in 1993-1994 rekenen we de leerlingen geslaagd in een derde, vierde of vijfde jaar tot de groep met een getuigschrift lager secundair onderwijs (LSO).

Naast deze overeenkomsten tussen beide schooljaren, vinden we ook enkele verschillpunten en bepaalde gegevens specifiek voor de huidige situatie. Verschuingen die we vinden, hebben te maken met een lichte toename (vijf à 18%) van jongeren met bepaalde kenmerken in de groep niet-werkenden.

Meer bepaald vinden we momenteel in de groep niet-werkenden procentueel gezien meer jongens, meer kinderen waarvan vader arbeider of gepensioneerd is, meer jongeren zonder getuigschrift of met een getuigschrift HSO; meer leerlingen uit de tweede graad DBSO en uit de opleidingen : elektriciteit, mechanica (en metaal), textiel en kleding en de polyvalente richtingen dan in de periode 1988-1989. Deze vaststellingen wijzen op een daling van de tewerkstellingskansen van zogenaamde 'sterke' groepen : jongens, leerlingen met een getuigschrift HSO, leerlingen uit de meer typische jongensrichtingen en jongeren waarvan de vader als arbeider of als zelfstandige tewerkgesteld is.

Verder zien we dat een aantal opleidingen-DBSO met een relatief hoge tewerkstellingspercentage in 1988-1989 momenteel uit het deeltijds onderwijs verdwenen zijn : kunstberoepen en mijnbouw. Zij hebben plaats geruimd voor nieuwe richtingen (andere) die het echter minder goed doen wat betreft tewerkstellingspercentage.

Specifiek voor de huidige situatie is de noodzaak van de brugprojecten om anno 1993-1994 de kans op een werkervaring tijdens DBSO te verhogen. Bij de verhouding tussen de drie verschillende groepen (werkenden, thuishelpers en niet-werkenden) konden we reeds opmaken dat enkel door de brugprojectjongeren te rekenen tot de groep werkenden het percentage in deze groep niet gedaald was tegenover 1988-1989. Hetzelfde geldt nu voor het tewerkstellingspercentage van bijna alle onderscheiden groepen in de tabel.

Tot slot vinden we voor bepaalde groepen een toename van het aantal werkenden jongeren tegenover 1988-1989. Onder meer dankzij de brugprojecten is het aantal jongeren met een vreemde nationaliteit die aan het werk zijn, lichtjes gestegen. Hetzelfde geldt voor kinderen waarvan vader zelfstandig is. Deze kinderen zijn minder dan in het begin van het DBSO als thuiswerker aan het werk (van 48% naar 35%). De werkende kinderen van zelfstandigen zijn nu meer dan vroeger aan de slag als deeltijds werkende of als brugprojectjongere.

Een toename van werkende jongeren vinden we verder ook in de groep leerling-jun met een getuigschrift lager BSO en in de groep leerlingen uit de DBSO-opleidingen horeca en ontspanning.

De verdeling van de verschillende arbeidssituaties per provincie vertoont volgende verschuivingen:

- uitgezonderd voor de provincie Brabant, is in elke provincie het percentage werkenden gedaald en het percentage niet-werkenden gestegen. De provincie Brabant blijft wel de provincie met het laagste percentage werkenden (21%);
- wanneer we de brugprojectjongeren tot de groep werkenden rekenen, benadert het huidige percentage werkenden enkel voor de provincies Antwerpen en Oost-Vlaanderen het percentage van 1988-1989;
- wat de thuiswerkers betreft, vinden we opnieuw een aparte situatie voor de provincie Brabant. Daar waar in de overige provincies het percentage thuiswerkers daalt, neemt dit aantal toe in de provincie Brabant. In 1988-1989 lag het percentage thuiswerkers in deze provincie reeds hoger (15%) dan in de overige provincies. Momenteel is deze afstand nog groter geworden.

Ook het onderwijsnet waartoe de leerlingen behoren, is tot op zekere hoogte van invloed. Het vrij net kent nog steeds het hoogste percentage werkenden en laagste percentage niet-werkenden. Toch is ook voor het vrij net het aantal niet-werkenden toegenomen ten koste van het aantal werkenden en thuiswerkers. Hetzelfde geldt voor het gemeenschapsonderwijs en dit zelfs in zeer sterke mate.

Het officieel gesubsidieerd onderwijs kent geen daling in het percentage werkenden, al blijft het een eerder laag cijfer (19%). Wanneer we de brugprojectjongeren mee in rekening brengen, ligt het percentage werkenden voor dit net hoger dan in 1988-1989 (24% tegenover 19%).

3.3 Situatie van de werkenden

3.3.1 Soort arbeidsovereenkomst

De situatie van de werkenden kunnen we nog verder uitdiepen door een onderscheid te maken tussen de verschillende contracten waarmee de jongeren tewerkgesteld zijn. Bij deze bespreking plaatsen we de brugprojectjongeren apart waar door een vergelijking met de werkende leerlingen uit de experimentele fase mogelijk wordt.

Inzake contracten maken we volgend onderscheid :

- deeltijds arbeidscontract;
- industrieel leercontract;
- stagecontract;
- deeltijds arbeidscontract met tussenkomst van het Europees Sociaal Fonds (ESF);
- industrieel contract met tussenkomst van het ESF;
- andere (vnl. KB 495).

Bij een deeltijds arbeidscontract heeft de jongere recht op een minimumjeugdloon dat afhankelijk is van de sector waarin de jongere tewerkgesteld is en van de leeftijd. De jongere heeft dezelfde rechten en plichten als een andere arbeider.

De jongeren tewerkgesteld met een industrieel leercontract ontvangen een vergoeding die een percentage is van het minimumloon van het overeenkomstige beroep. Het industrieel leercontract is een contract werk-opleiding waarbij de werkgever zich ertoe verbindt de leerling een bepaald beroep aan te leren. De lessen DBSO worden afgestemd op de tewerkstelling van de leerlingen.

De tewerkstelling met steun van het Europees Sociaal Fonds houdt een financiële steun in voor de centra DBSO en voor de werkgevers. Aan deze financiële steun zijn voorwaarden verbonden inzake begeleiding van de jongere en inzake inhoudelijke alternering tussen het werk en de opleiding op school.

De verdeling van de werkende leerlingen DBSO volgens het soort arbeidscontract wordt voor de verschillende schooljaren weergegeven in volgende tabel.

Tabel 6.5 Verdeling van de werkende leerlingen DBSO volgens het soort arbeidsovereenkomst (schooljaren 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988, 1988-1989, 1993-1994) (% werkenden leerlingen DBSO)

Soort arbeidsovereenkomst	'84-'85	'85-'86	'86-'87	'87-'88	'88-'89	'93-'94
Arbeidscontract zonder ESF	51	26	35	27	22	24
Industrieel leercontract zonder ESF	29	9	16	9	10	10
Stagecontract	20	9	9	6	3	1
Arbeidscontract met ESF	-	44	21	27	25	32
Industrieel leercontract met ESF	-	12	19	29	34	29
Andere		-	-	3	6	4

Zowel de gewone arbeidscontracten als industriële leercontracten komen over de verschillende jaren heen in steeds mindere mate voor. Bij de aanvang van het deeltijds onderwijs had de helft van de werkende leerlingen een arbeidscontract, aangevuld met 29% dat via een industrieel leercontract aan de slag kon gaan. Dat deze contracten in steeds mindere mate voorkomen, betekent niet dat ze volledig uit het tewerkstellingsbeeld van het DBSO verdwenen zijn. Hun plaats is echter

ingenomen door gelijkaardige contracten maar met financiële steun vanwege het Europees Sociaal Fonds.

De tussenkomst van het Europees Sociaal Fonds, bedoeld om de tewerkstellingskansen van de leerlingen DBSO te verhogen, dateert van 1985-1986 en is sindsdien niet uit het DBSO weg te denken. Via het project 'alternerend leren voor deeltijds leerplichtigen' biedt het ESF financiële steun aan de centra en aan de werkgevers bij een deeltijdse tewerkstelling van een leerling DBSO. De ESF-arbeidsovereenkomsten waarborgen daarenboven een inhoudelijke alternering tussen de opleiding op school en de deeltijdse werkervaring.

De tussenkomst van het ESF bij de tewerkstelling van de leerlingen DBSO kent een enorm succes. Meer bepaald zijn momenteel drie op vijf werkenden jongeren tewerkgesteld met een ESF-arbeidsovereenkomst.

Aanvankelijk kende vooral de industriële leercontracten via deze weg een enorme groei (van 12% naar 34%). Momenteel neemt ook het aantal ESF-arbeidscontracten opnieuw toe (van 25% naar 32%), zelfs in sterkere mate dan de industriële leercontracten (32% tegenover 29%).

3.3.2 Duur arbeidsovereenkomst

Tijdens het schooljaar 1988-1989 was 80% van de leerlingen tijdelijk tewerkgesteld tegenover 20% jongeren met een contract van onbepaalde duur. Deze verhouding is tijdens de laatste jaren gewijzigd. Het aandeel van de contracten voor onbepaalde duur is sterk toegenomen (van 20% naar 36%). Inzake de duur van de tijdelijke contracten bezat in 1988-1989 43% een contract van 6 tot 12 maanden en 31% een contract van iets langere duur (1 à 2 jaar). Beide groepen blijven de grootste wat betreft de tijdelijke contracten maar de klemtoon is nu verschoven naar contracten van langere duur : 36% bezit een contract van 1 à 2 jaar en 24% een contract van 6 à 12 maanden.

3.3.3 Bedrijfssector algemeen en volgens arbeidsovereenkomst

Tabel 6.6 Verdeling van de leerlingen met werk over de bedrijfssectoren (schooljaren 1988-1989 en 1993-1994) (in %)

Bedrijfssectoren	Werkenden 1988-1989	Werkenden 1993-1994	BP-jongeren
1. Landbouw, jacht	2	2	7
2. Energie, waterhuish.	3	0	0
3. Niet-energ. delfst., chemie	3	3	0
4. Metaal, fijnmechanica	28	19	3
5. Papier, graf. industrie	1	0	0
6. Voeding, genotsmiddelen	5	10	0
7. Textielindustrie	12	4	0
8. Confectie-industrie	4	3	0
9. Houtverwerk. industrie	6	8	11
10. Rubber en plastic	1	1	0
11. Bouw	25	22	20
12. Handel, horeca	10	17	7
13. Vervoer, communicatie	1	4	0
14. Banken	0	0	0
15. Dienstverlening	3	3	4
16. Openbare diensten	3	1	47

Tegenover de situatie in 1988-1989 zijn opvallend minder leerlingen DBSO tewerkgesteld in twee sectoren : metaal-, fijnmechanische en optische industrie (van 28% naar 19%) en de textiel- en schoennijverheid (van 12% naar 4%).

In omgekeerde zin zien we dan weer een toename van de tewerkstelling in twee andere sectoren : voedings- en genotsmiddelenindustrie (van 5% naar 10%) en in de handel en horeca (van 10% naar 17%).

Wanneer we de brugprojectjongeren rekenen tot de groep werkenden stellen we weinig veranderingen vast. Enkel wat de tewerkstelling in de openbare diensten betreft, stijgt het aantal van 3% naar 6%. De brugprojectjongeren zijn dan ook vaak via gemeenten of OCMW tewerkgesteld.

Tabel 6.7 Bedrijfssector volgens arbeidsovereenkomst (in %)

Bedrijfssectoren	ESF-werkenden		Niet-ESF-werkenden		BP-jongeren 1993-1994
	1988-1989	1993-1994	1988-1989	1993-1994	
1. Landbouw, jacht	-	1	3	4	6
2. Energie, waterhuish.	2	-	4	1	-
3. Niet-energ. delfst., chemie	1	3	6	3	-
4. Metaal, fijnmechanica	32	24	19	7	2
5. Paper, grafische industrie	-	-	1	1	-
6. Voeding, genotsmiddelen	4	9	6	10	-
7. Textielindustrie	15	5	3	2	-
8. Confectie-industrie	6	2	3	3	-
9. Houtverw. industrie	6	8	6	6	10
10. Rubber en plastiek	2	2	1	1	-
11. Bouw	18	21	10	21	18
12. Handel, horeca	4	16	18	17	6
13. Vervoer, communicatie	1	3	2	5	-
14. Banken, verzekeringen	-	-	-	1	-
15. Dienstverlening	-	2	5	5	4
16. Openbare diensten	3	-	7	3	42
17. Andere	-	4	-	8	11

Door de bedrijfssector te bekijken volgens arbeidsovereenkomst kunnen we na- gaan of bepaalde algemene verschuivingen zich meer of minder voordoen in een bepaalde groep. De daling in de metaalsector doet zich vooral voor bij de werken- den zonder ESF-tussenkomst terwijl de achteruitgang in de textielsector eerder bij de ESF-werkenden voorkomt.

De toename in de bouwsector vinden we vooral bij de niet-ESF-werkenden te- genover de toename in de handel en horeca die zich in hoofdzaak bij de ESF-wer- kenden voordoet.

De brugprojectjongeren vinden we vooral in de openbare diensten : gemeenten en OCMW's, en in de bouwsector.

3.3.4 Profiel alle werkenden en volgens arbeidsovereenkomst

In volgende tabel bieden we een overzicht van het profiel van elke deelgroep bin- nen de categorie 'werkenden'.

Tabel 6.8 Profiel alle werkenden en volgens arbeidsovereenkomst (in %)

Kenmerken	Alle werkenden '88-'89	'93-'94	ESF-werkenden '88-'89	'93-'94	Niet-ESF-werkenden '88-'89	'93-'94	BP-jongeren '93-'94
<i>Leeftijd</i>							
Niet LP	25	29	16	23	37	40	7
LP	75	71	83	77	63	60	93
<i>Geslacht</i>							
Mannelijk	74	76	76	78	69	72	65
Vrouwelijk	26	24	24	22	31	28	34
<i>Nationaliteit</i>							
Belg	89	85	90	89	88	79	63
Migrant	11	15	10	11	12	21	37
<i>Statuut vader</i>							
Arbeider	59	57	63	61	53	51	43
Bediende	11	12	10	11	12	15	7
Zelfstandige	8	9	6	9	9	11	7
Werkloos	6	7	6	5	7	9	19
Gepensioneerd	10	8	9	8	13	9	19
Ziek/invalidite	6	6	6	6	6	6	5
<i>Getuigschrift SO *</i>							
Geen	58	46	60	46	56	46	72
LSO-BSO	22	40	23	44	20	40	24
LSO-TSO	13	9	13	9	12	9	5
LSO-ASO	3	3	3	2	3	3	-
BuSO	2	-	1	-	4	-	-
HSO	2	1	0	-	5	1	1
<i>Opleidingsniveau</i>							
<i>DBSO</i>							
LSO 2de graad	59	60	61	60	57	61	82
HSO 3de graad	41	40	39	40	43	39	18
<i>Opleiding DBSO</i>							
Hout-Bouw	19	26	23	27	12	24	30
Elektr.-Mech.-Me- taal	26	20	27	23	25	17	18
Admin.-Verkoop	7	11	5	9	11	13	8
Textiel-Kleding	21	6	27	6	12	5	8
Voeding-Verzorg.	4	1	2	1	5	2	4
Horeca-Ontspan.	3	15	2	14	5	16	9
Kunstberoepen	2	-	-	-	5	-	-
Land- en Tuinb.	-	-	-	-	-	-	-
Mijnbouw	2	-	2	-	4	-	-
Polyv. opleiding	16	7	12	6	21	10	14
Andere	-	14	-	11	-	13	11

Tabel 6.8 Profiel alle werkenden en volgens arbeidsovereenkomst (in %). Vervolg

Kenmerken	Alle werkenden '88-'89	'93-'94	ESF-werkenden '88-'89	'93-'94	Niet-ESF-werkenden '88-'89	'93-'94	BP-jongeren '93-'94
<i>Provincie</i>							
Antwerpen	33	35	27	32	40	40	21
Limburg	17	12	17	10	19	15	27
Oost-Vlaanderen	25	27	29	29	20	22	36
West-Vlaanderen	22	22	25	26	18	15	6
Brabant	3	4	2	2	3	8	4
<i>Net</i>							
Officieel gesubs.	9	12	8	6	10	23	21
Vrij	69	73	68	80	70	63	65
Gemeenschapsond.	22	15	24	14	20	15	14

* Voor de situatie in 1993-1994 rekenen we de leerlingen geslaagd in het derde, vierde of vijfde jaar secundair onderwijs tot de groep met een getuigschrift lager secundair onderwijs.

De vergelijking tussen beide schooljaren voor de totale groep werkenden (zonder brugprojectjongeren) wijst op slechts enkele verschuivingen in het profiel. Op de eerste plaats vinden we een lichte toename van het aantal niet-leerplichtige leerlingen in de groep werkenden. Daarnaast zien we dat ook het aandeel van de leerlingen met een getuigschrift BSO fors is toegenomen, zelfs bijna verdubbeld en dat het percentage leerlingen zonder getuigschrift gedaald is. Deze leerlingen hebben het dus moeilijker om werk te vinden.

De belangrijkste verschillen vinden we ten aanzien van de opleiding DBSO. Een forse daling van het percentage leerlingen vinden we voor de richtingen kleeding en textiel en de polyvalente opleidingen. Vooral de opleidingen hout en bouw en horeca en ontspanning nemen de toename van leerlingen voor hun rekening.

Tot slot vinden we een verschuiving wat het onderwijsnet betreft. Het aandeel leerlingen uit het gemeenschapsonderwijs in de groep werkenden is gedaald tegenover 1988-1989 terwijl het vrij net zich nog verder profileert als het sterkste net binnen de groep werkenden. Wel dienen we bij deze vaststelling rekening te houden met de afwezigheid van gegevens uit bepaalde centra uit het gemeenschapsonderwijs.

De belangrijkste bevindingen t.a.v. het profiel volgens arbeidsovereenkomst zijn:

- de ESF-werkenden en niet-ESF-werkenden verschillen momenteel van elkaar voor volgende kenmerken: leeftijd, geslacht, nationaliteit en statuut vader. De ESF-werkenden bereiken m.a.w. de zogenaamde betere, sterkere leerlingen: meer jongens, Belgen en kinderen van arbeiders. Enkel naar leeftijd zijn ze meer dan de groep niet-ESF-werkenden gericht op jongere, leerplichtige leerlingen;
- veranderingen in het profiel tegenover 1988-1989 vinden we zowel bij de ESF-werkenden: het percentage niet-leerplichtigen is fors gestegen; als bij de niet-

ESF-werkenden : het aandeel migrantenjongeren is sterk toegenomen. Verder is het percentage jongeren met een getuigschrift lager BSO in beide groepen bijna verdubbeld.

- verschuivingen in de opleiding DBSO vinden we eveneens in beide groepen. Zowel ESF- als niet-ESF-werkenden volgen in mindere mate de opleidingen elektriciteit, mechanica, metaal, textiel of kleding of een polyvalente opleiding terwijl ze meer dan vroeger terug te vinden zijn in de opleidingen hout en bouw, horeca en ontspanning;
- de regionale spreiding van de niet-ESF-werkenden vertoont slechts kleine wijzigingen. De ESF-werkenden zijn meer dan in 1988-1989 terug te vinden in Antwerpen, en dit ten koste van hun aanwezigheid in Limburg.
- netgebonden verschuivingen doen zich in de beide groepen voor maar niet in dezelfde richting : de ESF-werkenden vinden we nu meer dan vroeger in het vrij net terwijl het aandeel niet-ESF-werkenden in dit net afgenomen is. Deze laatste groep is relatief groter geworden in het officieel gesubsidieerd onderwijs. Het gemeenschapsonderwijs kent een algemene daling van het percentage werkenden en dit uit zich in beide groepen.

Tot slot stellen we vast dat het profiel van de brugprojectjongeren duidelijk verschilt van het profiel van de overige werkende leerlingen DBSO. Het gaat om bijna uitsluitend leerplichtige leerlingen. Verder bereiken zijn telkens een hoger percentage meisjes en migranten, meer jongeren waarvan vader over een uitkering beschikt en meer jongeren zonder getuigschrift SO.

Ook meer brugprojectjongeren volgen DBSO op niveau tweede graad. De brugprojecten bereiken dus duidelijk het beoogde publiek dat afwijkt van de overige 'werkenden'.

3.4 Situatie van de thuishelpers

Het profiel van de thuishelpers in 1988-1989 lijkt sterk op het huidige profiel van deze groep : het gaat hoofdzakelijk om leerplichtige leerlingen (80%), jongens (72%), met de Belgische nationaliteit ($\pm 90\%$) en kinderen van zelfstandigen ($\pm 70\%$). De meeste thuishelpers volgen de opleiding DBSO op niveau van de tweede graad ($\pm 70\%$) en zijn vooral terug te vinden in de richtingen elektriciteit, mechanica, metaal ($\pm 25\%$); hout en bouw ($\pm 15\%$) en administratie-verkoop ($\pm 15\%$).

Wijzigingen in het profiel vinden we ten aanzien van volgende kenmerken : het aantal migrantenjongeren onder de thuishelpers is enigszins toegenomen (van 8% naar 12%); het aandeel van kinderen van zelfstandigen is op zijn beurt afgenomen (van 78% naar 70%). Net als in de overige groepen is het percentage leerlingen geslaagd in derde, vierde of vijfde jaar BSO ook in deze groep fors gestegen (van 18% naar 30%). Wat de opleidingsrichting DBSO betreft, zien we vooral een toename van de thuishelpers in de opleidingen handel en horeca en dit vooral ten koste van de polyvalente opleiding. Verder zien we dat 10% van de thuishelpers

een 'andere' richting volgt. De meeste jongeren (7% in totaal) volgen de opleiding 'voorreiziger'.

Inzake sector van tewerkstelling zijn de thuiselpers zich over de jaren heen over steeds meer sectoren gaan spreiden. In 1985-1986 was de meerderheid tewerkgesteld in de sector handel en horeca. Het schooljaar daarop lag de klemtoon op de sector landbouw naast de sector handel en horeca. De twee daaropvolgende schooljaren bleef deze situatie bestaan, en groeiden enkele kleinere sectoren aan belang: metaal, voeding, bouw.

De twee uitschieters: handel, horeca (43%) enerzijds en landbouw (20%) anderzijds, zijn nog steeds de koplopers bij de thuiselpers. Enkel de sector bouw en de 'voorreizigers' bereiken eveneens een zeker percentage jongeren ($\pm 10\%$).

Wat het statuut van de thuiselpers betreft, blijft de situatie ongewijzigd. Bijna alle jongeren (96%) ontvangen kinderbijslag terwijl 4% (waarschijnlijk) een andere vergoeding krijgt.

3.5 Situatie van de niet-werkenden

Het profiel van de niet-werkenden ziet er samengevat als volgt uit: de meerderheid is leerplichtig (83%) en Belg. Iets meer dan de helft van deze groep zijn jongens tegenover 44% meisjes. Vader is voornamelijk aan het werk (66%) en de meeste jongeren hebben geen getuigschrift SO behaald (65%). De opleiding DBSO situeert zich hoofdzakelijk op de tweede graad (82%) en deze leerlingen zijn ongeveer gelijk verdeeld over de diverse opleidingen.

Verschuivingen in het profiel vinden we eerder in beperkte mate: we zien een lichte toename van het aantal niet-leerplichtigen, van de jongens en de migrantenjongeren. M.a.w. de toename van de niet-leerplichtige leerlingen en de migrantenjongeren in de totale populatie DBSO weerspiegelt zich ook in de groep niet-werkenden.

Hetzelfde geldt voor de toename van de jongeren met een getuigschrift lager BSO. Tegenover 1988-1989 is ook het aandeel van deze jongeren in de groep niet-werkenden verdubbeld.

Verschuivingen ten aanzien van de opleidingsrichting DBSO doen zich als volgt voor: de richting voeding-verzorging en in mindere mate de polyvalente opleidingen kennen een (forse) daling van het percentage leerlingen in deze groep. De richting horeca en ontspanning is ook in deze groep de richting die, relatief gezien, het sterkst gegroeid is.

Het statuut van de niet-werkenden blijft duister. Het percentage niet-werkenden dat uitkeringsgerechtigd is, is steeds verder afgenomen (van 40, 26 naar 10%, nu 11%). Het percentage niet-werkenden dat beroep doet op een uitkering (uitkeringsgerechtigd of in wachtijid) is de laatste tijd dan weer toegenomen. Tijdens de eerste vijf jaren daalde dit percentage van 60% naar nog geen 20%. Momenteel gaat het om 26% van de niet-werkende jongeren.

De meerderheid van de jongeren zonder werk is echter nog steeds niet ingeschreven bij de VDAB. Hun aandeel is wel gedaald tegenover 1988-1989 (67% i.p.v. 75%) terwijl dit percentage tijdens de eerste jaren fors gestegen was (van 31% naar 75%).

Dit betekent echter dat nog steeds een grote groep leerlingen DBSO zich in deze onduidelijke situatie bevinden (\pm 1 300 leerlingen) en verder aanspraak blijven maken op de kinderbeijlag.

4. Besluit : reguliere tewerkstelling, enkel voor leerlingen met een 'beter' profiel

Een overzicht van de arbeidscomponent DBSO voor de voorbije tien jaren toont niet echt een verbetering van de situatie. Het aantal leerlingen zonder werk is tijdens de eerste vijf jaren wel sterk gedaald van 70% naar 56%, maar is sindsdien niet meer afgenomen. Nog steeds zit meer dan de helft van de DBSO-populatie zonder (regulier) deeltijds werk.

Een tweede vaststelling heeft te maken met de groep 'werkenden' (onder contract). Tijdens de eerste vijf jaren is het aandeel van deze groep toegenomen (van 21% naar 36%) terwijl momenteel het percentage werkenden opnieuw lager ligt (32%).

Wanneer we de brugprojectjongeren tot de groep werkenden rekenen, bekomen we een gelijkaardig percentage als in 1988-1989 (37%). De brugprojecten richten zich echter tot een aparte doelgroep, namelijk kansarme jongeren waardoor we kunnen besluiten dat het percentage 'sterke' leerlingen die werk vinden tijdens het DBSO gedaald is. Deze veronderstelling wordt bevestigd wanneer we de combinatie maken van arbeidssituatie met leerlingenkenmerken.

Uit deze combinatie van arbeidssituatie en leerlingenkenmerken kunnen we enerzijds afleiden dat de jongeren met een zogenaamd beter profiel - jongens, Belgen, leerlingen met een getuigschrift SO, niet-leerplichtige leerlingen en kinderen van werkende vaders - gemakkelijker werk vinden dan leerlingen met een ander profiel. Anderzijds stellen we vast dat voor elk van deze zogenaamde sterke kenmerken het aandeel niet-werkenden is toegenomen.

Ook inzake opleidingsrichting DBSO zien we verschuivingen. De opleidingen elektriciteit, mechanica, metaal, kleding en textiel tellen steeds meer leerlingen in de groep niet-werkenden. In de opleidingen horeca en ontspanning daarentegen stijgt het aandeel werkende jongeren.

De situatie van de werkenden vertoont op haar beurt wijzigingen gedurende de voorbije tien jaren. De invloed van het Europees Sociaal Fonds (ESF) op de tewerkstelling van de leerlingen DBSO neemt steeds toe. Momenteel zijn drie van de vijf werkenden jongeren tewerkgesteld met een ESF-overeenkomst. Zowel het industrieel leercontract als het gewoon deeltijds arbeidscontract hebben van deze groei kunnen genieten.

Ook de duur van de contracten is gewijzigd : steeds meer contracten van onbepaalde duur of tijdelijke contracten van langere duur worden afgesloten.

Binnen de sectoren van tewerkstelling zijn eveneens verschuivingen op til : de sectoren metaal, fijnmechanische en optische industrie enerzijds en de textiel- en schoennijverheid anderzijds nemen steeds minder de tewerkstelling van de leerlingen DBSO voor hun rekening. Hun taak wordt enigszins overgenomen door de sectoren voedings- en genotsmiddelenindustrie enerzijds en de handel en horeca anderzijds. Deze verschuivingen sluiten tot op zekere hoogte aan bij de wijzigingen inzake opleidingsrichting DBSO.

Evoluties in bedrijfssector en in profiel voor de volledige groep werkenden uiteten zich ook in de verschillende deelgroepen, opgesplitst volgens arbeidsovereenkomst (ESF-werkenden versus niet-ESF-werkenden).

Het profiel van de thuishelpers en van de niet-werkenden vertoont weinig verschil met de situatie in 1988-1989 tenzij deze verschillen die in de lijn liggen van de veranderingen voor de volledige groep DBSO.

De thuishelpers blijven vooral in de sectoren handel, horeca en landbouw tewerkgesteld. Verder blijven deze jongeren in hoofdzaak hun kinderbijslag behouden.

Hetzelfde geldt voor de niet-werkende leerlingen. Nog steeds is de meerderheid van deze groep (67%) niet ingeschreven bij VDAB en behoudt aldus kinderbijslag. Het aantal jongeren dat beroep doet op een uitkering (uitkeringsgerechtigd of in wachttijd) is de laatste jaren wel toegenomen.

Toch blijven nog meer dan 1 000 leerlingen in het DBSO enkel kinderbijslag behouden zonder ingeschreven te zijn bij de VDAB en zonder zich via deze weg op de arbeidsmarkt te wagen.

DEEL 2

KWALITEIT VAN DE DEELTIJDSE ARBEIDSCOMPONENT IN HET DBSO

INLEIDING

Reeds van bij de oprichting van het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) gaven de initiatiefnemers de voorkeur aan een combinatie van de deeltijdse opleiding met een deeltijdse tewerkstelling. Met dit opleidingsconcept wil het DBSO een zinvolle opleiding bieden aan jongeren voor wie het voltijds onderwijs geen passend antwoord geeft.

Om deze gedachte te kunnen realiseren nam het Ministerie van Onderwijs in 1985 het initiatief het project 'alternerend leren voor deeltijds leerplichtigen' op te starten. Dit initiatief kreeg van bij de start de steun van het Europees Sociaal fonds (ESF).

Dit project 'alternerend leren' biedt aan jongeren uit het DBSO een deeltijdse tewerkstelling in alternering met hun opleiding op school. Bij deze tewerkstelling worden de deelnemers begeleid vanuit de school en het bedrijf. Beide instanties ontvangen hiervoor een vergoeding. Het project ging van start tijdens het schooljaar 1985-1986 en is momenteel een vaste ESF-waarde binnen het deeltijds onderwijs.

Niet voor alle werkende jongeren in het deeltijds onderwijs wordt het werk ondersteund met ESF-financies. Een aantal deeltijds lerenden zijn aan het werk met een industrieel leercontract of een deeltijds arbeidscontract, zonder ESF-steun, of werken thuis als thuishelper. De inhoudelijke alternering tussen de opleiding DBSO enerzijds en het werk anderzijds is bij deze werkervaringen geen strikte voorwaarde.

Enkele jaren na de start van het deeltijds onderwijs maakte men de balans op van de tewerkstellingsresultaten tijdens het DBSO. Hierbij kwam men tot de vaststelling dat ondanks de tewerkstellingsmogelijkheden en de steun van het ESF, een grote groep leerlingen de deeltijdse opleiding niet kon combineren met werk.

Voor een aantal van deze jongeren was dit te wijten aan een samenspel van factoren: ze hebben een zwakke schoolloopbaan achter de rug, komen uit sociaal zwakke milieus en/of zijn niet arbeidsrijp. Voor deze jongeren zou een ander onderwijsconcept noodzakelijk zijn. In die optiek werden de ESF-plannen gewijzigd: naast de verderzetting van het project 'alternerend leren' steunde het ESF de projecten voor wat de groep 'kansarme leerlingen in het deeltijds onderwijs' werd genoemd. In de loop van het schooljaar 1990-1991 zijn de eerste elf projecten, later

'brugprojecten' genaamd, van start gegaan. Deze projecten bieden de kansarme jongeren een werkervaring op maat. Na een deelname van max. 40 weken moeten de deelnemers de stap naar het regulier arbeidscircuit kunnen zetten. Momenteel is het initiatief uitgebreid tot 29 projecten.

We kunnen aldus grosso-modo vier verschillende werkervaringen tijdens het DBSO onderscheiden: de ESF-projecten alternerend leren en brugprojecten; de deeltijds werkenden zonder ESF-steun en de thuishelpers.

Tot nu toe heeft de overheid zich vooral geïnteresseerd in de kwantitatieve gegevens over de tewerkstelling tijdens en na het deeltijds onderwijs en hoe men de kwantiteit van de tewerkstelling kan verhogen (cfr. deel 1 en deel 3).

Een vraag die echter steeds meer aandacht krijgt, is deze naar de kwaliteit van de deeltijdse werkervaring tijdens het DBSO. Hoe zit het met de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent in het DBSO in het algemeen en per werkervaring in het bijzonder?

De overheid vroeg vanuit deze interesse het Hoger Instituut voor de Arbeid de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent in kaart te brengen. In deel 2 van het rapport geven we de belangrijkste resultaten en conclusies weer van dit onderzoek.

We bekijken het geheel vanuit een meer onderwijskundige hoek. Hierdoor ligt de klemtoon vooral op de inhoud van het werk: welke functies bekleeden de deeltijds lerenden? Wat zijn de leermogelijkheden van de arbeidsplaats? Is er aansluiting tussen werkervaring en opleiding op school?

Daarnaast komen ook de arbeidsvoorwaarden zoals arbeidsduur, werkzekerheid, lonen en doorgroeimogelijkheden aan bod.

Niet alleen een globaal beeld van de kwaliteit van deze werkervaring wordt hier besproken, ook mogelijke verschillen tussen de diverse arbeidssituaties- en statuten in het DBSO leiden tot adviezen voor bijsturing van de tewerkstellingscomponent in het DBSO.

In het zevende hoofdstuk schetsen we een globaal beeld van de deeltijdse arbeidscomponent DBSO in het algemeen en van elke arbeidssituatie in het bijzonder.

Hoofdstuk acht biedt een overzicht van de literatuurstudie omtrent de kwaliteit van de arbeid en van het theoretisch kader bij dit onderzoek.

In hoofdstuk negen gaan we dieper in op de methodiek van het onderzoek.

In de volgende drie hoofdstukken komt de analyse van de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent a.d.h.v. de getuigenissen van de jongeren, uitgebreid aan bod. In hoofdstuk tien bespreken we de instroomvariabelen per arbeidssituatie: alternerend leren, deeltijds werkenden zonder ESF-steun, thuishelpers en brugprojectjongeren. Op het einde van het hoofdstuk staan we stil bij de belangrijkste overeenkomsten en verschillenpunten tussen de vier werkervaringen op dit vlak.

Het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 11) is voorbehouden voor de procesvariabelen. Hier beschrijven we per variabele de kenmerken van de verschillende

werkervaringen. Op het einde van elk onderdeel geven we per werkervaring een eerste kwaliteitsbeoordeling.

Hoofdstuk 12 gaat dieper in op de subjectieve leereffecten of de uitstroomvariabelen. Meer bepaald laten we de jongeren aan het woord over de leerwaarde van het deeltijds werk.

In hoofdstuk 13 besteden we aandacht aan de houding van de werkgevers t.a.v. de tewerkstelling van leerlingen DBSO in het algemeen en t.a.v. elk concreet kwaliteitsaspect in het bijzonder. Hoe beschrijven zij de werksituatie van de jongeren? Wat motiveert hen om deze leerlingen tewerk te stellen of om hen niet langer werk te geven? Hoe schatten zij de tewerkstellingskansen van deze leerlingen in, tijdens en na het DBSO? Enz.

HOOFDSTUK 7

DE DEELTIJDSE ARBEIDSCOMPONENT IN HET DBSO ANNO 1993-1994

Inleiding

De tewerkstellingssituatie van de leerlingen DBSO tijdens het schooljaar 1993-1994 zag er op 1 januari 1994 als volgt uit :

Tabel 7.1 Verdeling van de leerlingen DBSO volgens arbeidssituatie op 1 januari 1994

Arbeidssituatie	Aantal leerlingen	%
Werkenden	1 179	32
Brugprojectjongeren	176	5
Thuishelpers	211	6
Werkloze leerlingen	2 093	57
Totaal	3 659	100

De verhouding jongeren met werk versus jongeren zonder werk bedraagt momenteel 43% tegenover 57%. In dit deel van het onderzoek gaat onze aandacht uit naar de groep met werk. In een volgend deel (deel 4) gaan we dieper in op het profiel van de jongeren zonder werk en wat de reden(en) en hun beleving van deze werkloosheid zijn.

1. Het profiel van de werkenden, de brugprojectjongeren en de thuishelpers : een vergelijking

De groep werkenden (32%) omvat zowel de jongeren uit het ESF-project altemeerend leren als de werkenden zonder ESF-tussenkoms. De verhouding tussen beide groepen ligt momenteel op 61% ESF-jongeren tegenover 39% deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkoms.

In volgende tabel schetsen we het profiel van de leerlingen 1993-1994 per werkervaring : het ESF-project 'alternerend leren', deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkoms, de brugprojectjongeren (BP-jongeren) en de thuishelpers.

Tabel 7.2 Profiel van de jongeren met deeltijds werk volgens arbeidssituatie (schooljaar 1993-1994) (in %)

	Werkenden		Thuishelpers	BP-jongeren
	met ESF	zonder ESF		
Aantal (absoluut)	714	457	211	176
<i>Leeftijd</i>				
Niet-LP	23	40	20	7
LP	77	60	80	93
<i>Geslacht</i>				
Man	78	72	72	65
Vrouw	22	28	28	35
<i>Nationaliteit</i>				
Belg	89	79	88	63
Niet-Belg	11	21	12	37
<i>Statuut vader</i>				
Arbeider	61	51	16	43
Bediende	11	15	5	7
Zelfstandige	9	11	70	7
Werkloos	5	9	4	19
Gepensioneerd	8	9	3	19
Ziek/invalide	6	6	3	5
<i>Studieniveau SO</i>				
Hoogstens 2e j. SO	46	46	17	72
3-4-5 BSO	44	40	30	24
3-4-5 TSO	9	9	10	3
3-4-5 ASO	2	3	3	-
BuSO	-	-	-	-
HuSO	-	1	-	1
<i>Opleidingsniveau DBSO</i>				
2de graad	60	60	72	82
3de graad	40	40	28	18
<i>Opleiding DBSO</i>				
Hout-Bouw	27	24	16	30
Elektriciteit-Mech.-Metaal	23	17	24	13
Administratie-Verkoop	9	13	15	8
Textiel-Kleding	6	5	4	8
Voeding-Verzorging	1	2	3	4
Horeca-Ontspanning	14	16	16	9
Land- en tuinbouw	-	-	7	-
Polyvalente opleiding	6	10	6	14
Andere	14	13	10	11

Tabel 7.2 Profiel van de jongeren met deeltijds werk volgens arbeidssituatie (schooljaar 1993-1994) (in %). Vervolg

	Werkenden		Thuishelpers	BP-jongeren
	met ESF	zonder ESF		
<i>Provincie</i>				
Antwerpen	32	40	19	28
Limburg	10	15	18	27
Oost-Vlaanderen	29	22	27	36
West-Vlaanderen	26	15	18	6
Brabant	2	8	19	4
<i>Net</i>				
Officieel gesubs.	6	23	12	21
Vrij	80	63	63	65
Gemeenschapsond.	14	15	25	14

Uit de vergelijking van deze profielen kunnen we vrijwel onmiddellijk afleiden dat elke werkervaring een enigszins eigen publiek bereikt.

De deelnemers aan 'alternerend leren' (ESF) zijn voornamelijk leerplichtigen, jongens, Belgen, kinderen waarvan vader aan het werk is, en leerlingen uit de meer typische jongensopleidingen hout, bouw, elektriciteit, mechanica en metaal, aangevuld met de meer algemene richtingen horeca en ontspanning.

De deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkomst beantwoorden in grote lijnen aan hetzelfde profiel als de deelnemers aan 'alternerend leren' (ESF) met hier een daar een kleine afwijking. Het percentage niet-leerplichtige leerlingen ligt een stuk hoger in de niet-ESF-groep, alsook het aandeel van de migrantenjongeren.

De brugprojectjongeren bereiken globaal genomen een meer gevarieerd publiek dan de twee vorige groepen. Zo ligt het aandeel meisjes en migrantenjongeren hier een heel stuk hoger dan bij de 'werkenden'. Hetzelfde geldt voor de aanwezigheid van kinderen waarvan vader een vervangingsinkomen ontvangt. De deelnemers aan een brugproject volgen ook in hoofdzaak de opleidingen hout, bouw, elektriciteit, mechanica en metaal, met daarnaast een hoger percentage jongeren in de polyvalente opleidingen. Tot slot vinden we bij de brugprojectjongeren, net als bij de thuishelpers, een grote groep leerplichtige leerlingen.

Het profiel van de thuishelpers sluit verder in de meeste opzichten aan bij het profiel van de deelnemers aan 'alternerend leren' (ESF). De verschilpunten met deze laatste groep zijn : voor 70% van de thuishelpers is het statuut van vader zelfstandige tegenover 9% bij 'alternerend leren'. Verder vinden we ook relatief meer thuishelpers in de opleidingen voeding-verzorging (16% tegenover 6%).

2. Sector van tewerkstelling

Een overzicht van de sector waarin de jongeren tewerkgesteld zijn, toont volgende overeenkomsten en verschilpunten tussen de vier groepen.

Tabel 7.3 Verdeling van de leerlingen volgens bedrijfssector en arbeidssituatie (schooljaar 1993-1994) (in %)

Bedrijfssector	Werkenden met ESF	Werkenden zonder ESF	Thuishelpers	BP-jongeren
1. Landbouw, jacht	1	4	20	6
2. Energie, waterhuish.	-	1	-	-
3. Niet-energ. delfst., chemie	3	3	-	-
4. Metaal, fijnmechanica	24	7	2	2
5. Paper, grafische industrie	-	1	-	-
6. Voeding, genotsmiddelen	9	10	2	-
7. Textielindustrie	5	2	1	-
8. Confectie-industrie	2	3	2	-
9. Houtverw. industrie	8	6	1	10
10. Rubber en plastic	2	1	-	-
11. Bouw	21	21	11	18
12. Handel, horeca	16	17	43	6
13. Vervoer, communicatie	3	5	3	-
14. Banken, verzekeringen	-	1	-	-
15. Dienstverlening	2	5	2	4
16. Openbare diensten	-	3	-	42
17. Andere	4	8	11	11

De 'werkende' jongeren zijn in hoofdzaak tewerkgesteld in volgende sectoren : bouw, metaal en fijnmechanische industrie, handel en horeca, voedings- en goetmiddelenindustrie.

De verdeling van de leerlingen over de sectoren vertoont volgende verschilpunten tussen ESF- en niet-ESF-werkenden : de aanwezigheid van de werkenden in de sector metaal en fijnmechanische industrie komt vooral via de ESF-jongeren. De niet-ESF-werkenden zijn meer verdeeld over de verschillende sectoren zonder echt de aanwezigheid van de groep werkenden in een bepaalde sector te bepalen.

De brugprojectjongeren vinden we vooral in de openbare diensten. Het zijn hoofdzakelijk gemeenten en OCMW's die de tewerkstelling van deze jongeren voor hun rekening nemen. Verder zijn het voornamelijk de bouwsector en de houtverwerkende industrie die openstaan voor deze groep deeltijds lerenden.

De thuishelpers vinden we op hun beurt vooral terug in specifieke sectoren : handel en horeca, aangevuld met de bouw-, landbouw- en tuinbouwsector.

Om de kwaliteit van het werk van deze jongeren in kaart te kunnen brengen, gingen we op zoek naar een steekproef van jongeren uit elke werkervaring. De geselecteerde personen werden bevraagd over hun ervaringen met en bedenkin-

gen bij de deeltijdse arbeidscomponent in het DBSO. Daarnaast contacteerden we eveneens de werkgevers van deze jongeren en peilden we naar hun mening. De methodiek die bij dit onderzoek gehanteerd werd, samen met het profiel en representativiteit van de respondenten komt aan bod in hoofdstuk 9. De vragen die we aan beide partijen stelden, steunen op een literatuurstudie beschreven in het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 8).

2.1 WEBA-methodiek

Bij de WEBA-methodiek wordt welzijn in verband met arbeid enerzijds gedefinieerd in termen van stress (vermijden) en anderzijds in termen van leren (bevorderen) (Christies, 1993). Welzijnsrisico's worden hier niet beschouwd als individueel afhankelijk maar wel als bepaald door de inhoud en organisatie van het werk.

Leermogelijkheden worden bepaald door de volledigheid van de functie en de zelfstandigheid waarmee de functie uitgevoerd wordt. Onze interesse gaat vooral uit naar deze leermogelijkheden.

Leermogelijkheden veronderstellen afwisselend werk met verschillende, nieuwe uitdagingen, zelfstandigheid om met de taakeisen om te gaan en de mogelijkheid zelf werkstrategieën te ontwikkelen, te verbeteren en te veranderen. Leermogelijkheden worden bepaald door de mate waarin mensen verschillende maar onderling samenhangende taken moeten uitvoeren. Hierbij staan zeven vragen centraal:

1. Is de functie een vaktechnisch volledige functie? D.w.z. bestaat ze uit een logisch samenhangend geheel van voorbereidende, uitvoerende en ondersteunende taken?
2. Bevat de functie voldoende bestuurlijke taken? D.w.z. biedt ze voldoende functionele contacten, periodiek werkoverleg en andere vormen van overleg?
3. Bevat de functie voldoende contact- en communicatiemogelijkheden? D.w.z. biedt ze voldoende mogelijkheden voor sociale communicatie, voor onderlinge ondersteuning en onderling overleg?
4. Biedt de functie voldoende zelfstandigheid? D.w.z. biedt de functie voldoende autonomie t.a.v. tempo, methode en volgorde van werken?
5. Bevat de functie een evenwichtige verdeling van gemakkelijke en moeilijke taken (cognitieve volledigheid)?
6. Bevat de functie voldoende niet-kortcyclische functies?
7. Wordt er voldoende informatie verschaft over doel en resultaat van het werk?

Deze vragen werden voor de zorgsector vertaald in een vragenlijst. Topics en vragen die bruikbaar waren voor het onderzoek naar de kwaliteit van de arbeidscomponent bij deeltijds lerenden, werden weerhouden: de afwisseling in het werk, de zelfstandigheid bij de uitvoering van het werk, de aanwezigheid van sociale contacten en de nodige informatie over doel en resultaat.

2.2 Leren en opleiden op de werkplek

Een andere invalshoek vinden we bij J. Onstenk die een onderscheid maakt tussen leren op de werkplek en opleiden op de werkplek (Onstenk, 1993).

Leren op de werkplek is leren dat gestructureerd wordt door de handelingspraktijk waarbinnen geleerd wordt. Opleiden op de werkplek is leren dat wordt ingezet in een georganiseerd leerproces en gekenmerkt wordt door een pedagogische structurering.

Vormen van leren op de werkplek zijn :

- immanent leren of leren door doen;
- gesitueerd leren of leren door de taakuitvoering zelf en dit in een sociale werkomgeving;
- kritisch reflexief leren of leren oplossen van problemen en het nemen van beslissingen;
- arbeidssocialisatie of het aanleren van cultuur, normen en waarden van beroep en organisatie, het leren omgaan met verschillende groepen, hiërarchie en machtsverhoudingen in het bedrijf.

Vormen van opleiden op de werkplek zijn volgens Onstenk vormen van door het bedrijf georganiseerd leren op de werkplek; leren is de expliciete doelstelling van werknemer en bedrijf :

- inwerken en jobrotatie;
- participatie in innovatieprojecten;
- gestructureerd opleiden op de werkplek of training on-the-job.

Naast dit onderscheid tussen leren en opleiden op de werkplek omschrijft Onstenk ook de leerdoelen voor dit leren en opleiden. Volgens deze auteur staat de bijdrage van leren en opleiden aan de kwalificatievoorziening respectievelijk het competent functioneren in de arbeidsorganisatie centraal.

Wat maakt het nu mogelijk dat er op de werkplek geleerd wordt ? Onstenk spreekt van het leerpotentieel van arbeidsplaatsen of de kans dat in een bepaalde arbeidssituatie leerprocessen plaatsvinden. Leren op de werkplaats vereist volgens Onstenk werknemers die kunnen leren (voldoende vooropleiding, ervaring en leermogelijkheden hebben), willen leren (motivatie en bereidheid) en de mogelijkheden krijgen om te leren.

Wat het aspect mogelijkheid tot leren betreft, sluit de mening van Onstenk aan bij deze van de WEBA-methodiek : leermogelijkheden zijn afhankelijk van de inhoud en complexiteit van het werk; de mate waarin men eigen handelings- en beslissingsruimte heeft en over de nodige sociale contactmogelijkheden beschikt.

Naast het leerpotentieel van de arbeidsplaats vormt scholing en opleiding, die het bedrijf aanbiedt, een belangrijke leermogelijkheid voor de werknemers. Hierbij gaat het zowel om formele activiteiten (cursussen, beroepsopleidingen, studiedagen, ...) als opleiden op de werkplek.

Ook Onstenk is er zich van bewust dat het in de praktijk niet altijd mogelijk of zinvol is een onderscheid te maken tussen het leerpotentieel van de arbeidsplaats en opleiden op de werkplek. Zo zal naar mate een leercultuur meer geïntegreerd is in het bedrijfsbeleid een begeleidende rol van collega's en chefs, waarbij bijvoorbeeld informatie of feedback wordt gegeven, steeds meer deel uitmaken van de dagdagelijkse gang van zaken op de werkplek (het leerpotentieel) en niet van het scholingsaanbod.

Uit deze studie van Onstenk weerhouden we vooral het verschil tussen leren en opleiden op de werkplek. Hierbij willen we vooral nagaan of het bedrijf waar de

jongere tewerkgesteld is, ofwel expliciet aandacht besteedt aan de opleiding van deze werknemer, ofwel er eerder vanuit gaat dat de jongere voldoende leert door mee te draaien in het bedrijf samen met de andere werknemers. Over de vraag welke vorm van leren de voorkeur geniet bij stages en tewerkstelling van leerlingen deeltijds onderwijs lopen de meningen uiteen (cfr. infra).

Verder onthouden we uit deze studie het belang van de inhoud en complexiteit van het werk, de eigen handelings- en beslissingsruimte en de nodige sociale contacten opdat op de arbeidsplaats geleerd kan worden. Onstenk spreekt ook van de invloed van persoonskenmerken en motivationele factoren als bepalende factoren voor het leerpotentieel van een arbeidsplaats.

2.3 Kwaliteit van de arbeidscomponent in het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) en in het leerlingwezen in Nederland

In het onderzoek naar de kwaliteit van de arbeidsplaatsen voor MBO en leerlingwezen in Nederland vinden we eveneens verschillende invalshoeken en standpunten.

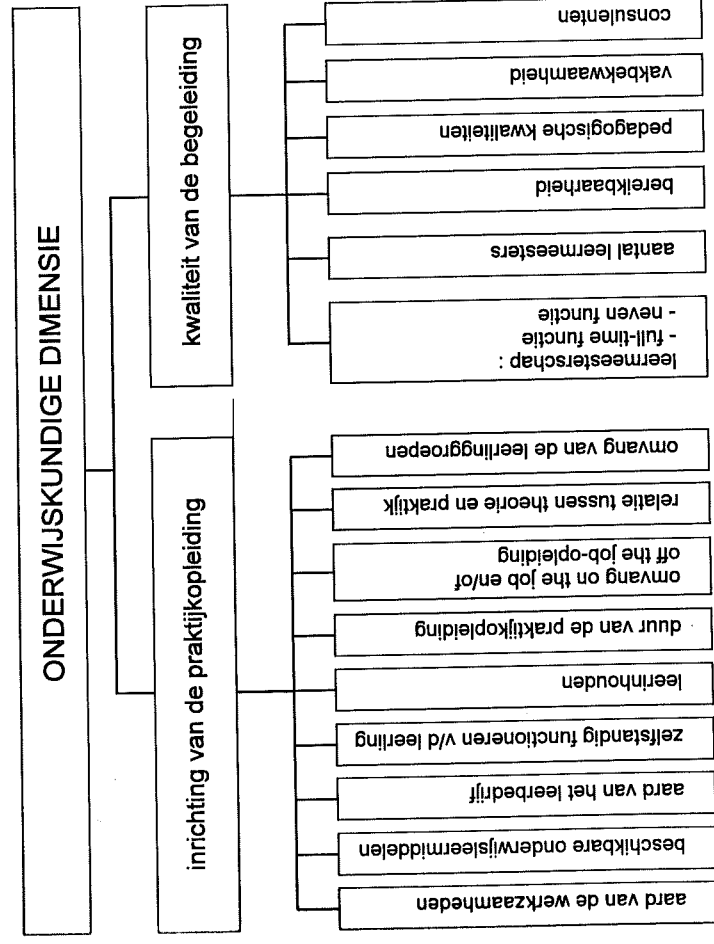
Bepaalde onderzoeken concentreren zich vooral op de leereffecten bij leerlingen als maat voor de kwaliteit van de arbeidsplaatsen.

Zo spreekt J. Frietman in zijn onderzoek naar de kwaliteit van het leerlingwezen over de interne en externe opleidingseffecten, naast bepaalde inputvariabelen, als belangrijkste indicatoren voor de kwaliteit van de praktijkopleiding (Frietman, 1990).

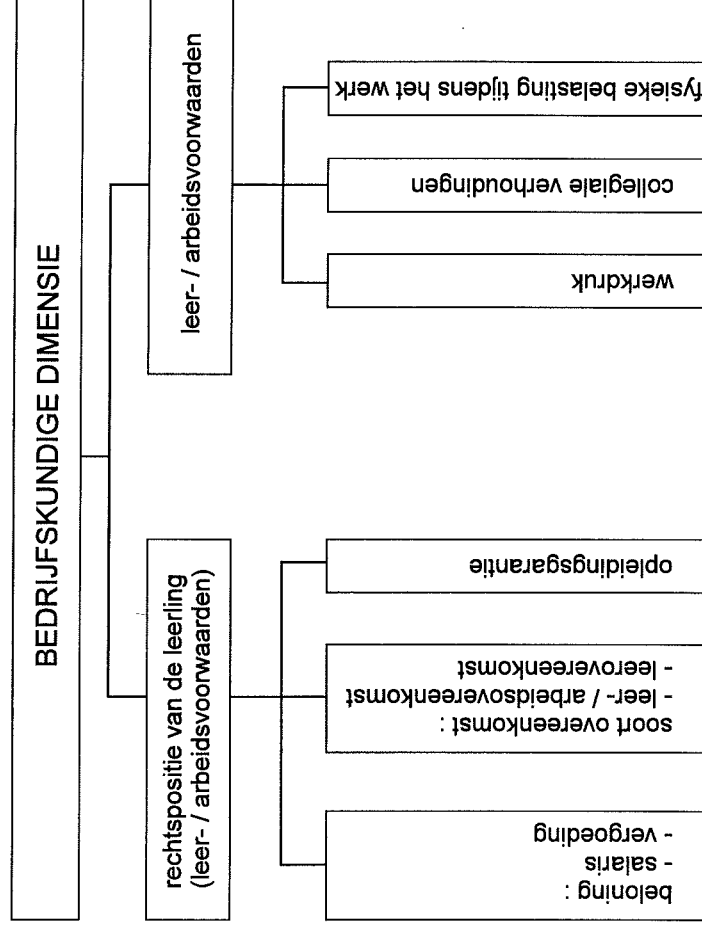
Onder opleidingsinterne effecten plaatst de auteur het resultaat van het praktijkexamen: kennis en vaardigheden. Wat de opleidingsexterne effecten betreft, spreekt hij van de loopbaan na de vakopleiding.

Bij de input gaat het om vormgevingsaspecten van de praktijkopleiding waarbij drie dimensies onderscheiden worden:

1. de onderwijskundige dimensie (schema 8.1):
 - de inrichting van de praktijkopleiding;
 - de begeleiding door de praktijkmeester;
2. de bedrijfskundige dimensie (schema 8.2):
 - de rechtspositie van de leerling;
 - de leer-/arbeidsomstandigheden;
3. de juridische dimensie:
 - vormgevingseisen (Wet op het leerlingwezen).

Schema 8.1 Kenmerken van de onderwijskundige dimensie

Schema 8.2 Kenmerken van de bedrijfskundige dimensie

Naast deze output- en inputvariabelen spreekt de auteur ook over controle-variabelen :

- persoonskenmerken van de leerling;
- vooropleiding;
- beroepskeuzemotieven;
- zoekproces leerplaats;
- sociaal-economische status.

De opleidingsinterne en -externe factoren waarover hier gesproken wordt, houden we niet voor ons onderzoek. Deze aspecten zijn reeds in andere studies uitgebreid onderzocht en vormen ook het aandachtspunt van deel 3 (tewerkstellingseffecten DBSO).

De zogenaamde inputvariabelen krijgen wel onze aandacht voor zover we ze kunnen vertalen naar de Vlaamse situatie. De controlevariabelen die in het onderzoek van Frietman eerder op de achtergrond worden verschoven maar in de andere studies wel vermeld worden, beschouwen wij als instroomvariabelen m.b.t. de leerling, bepalend voor de kwaliteit van de arbeidsplaats : persoonskenmerken, vooropleiding, beroepskeuzemotieven en zoekproces arbeidsplaats.

Andere onderzoeken leggen meer de klemtoon op de voorwaarden waaronder in de praktijk geleerd wordt. In het onderzoek naar de kwaliteit en beschikbaarheid van arbeidsplaatsen voor mbo en leerlingwezen van Moerkamp e.a. (1993) spreken de auteurs van drie factoren die aan de kwaliteit van het praktijkleren kunnen worden onderscheiden : kenmerken van de leerarbeidsplaats, leerlingenkenmerken en kenmerken van de opleiding. In het onderzoek zelf is men vooral geïnteresseerd in de kwaliteitskenmerken van de leerarbeidsplaats. Zij menen dat hierbij twee aspecten van belang zijn : de aard van het werk dat aangeboden wordt en de begeleiding die op de leerarbeidsplaats geboden wordt.

Wat de aard van het werk betreft, lopen de meningen uiteen. Meijer en Lucasen (1985) vinden drie factoren in de aard van het werk als relevant voor de leeropbrengst van stage : de realiteit van het werk, zelfstandigheid en afwisseling. Van Puffelen e.a. (1985) concluderen uit hun onderzoek dat stagiaires vooral werk doen zoals de andere werknemers en daar het meest van leren. De Vries (1988) deelt deze mening : de stage is het meest effectief indien zoveel mogelijk aan het normale werk van een afdeling in een organisatie geparticipeerd wordt.

Nieuwenhuis (1990) daarentegen pleit voor praktijkleren dat meer off-the-job plaatsvindt. Stages met een sterk on-the-job karakter zijn geen efficiënte leerplaatsen. Er zou doelgerichter gebruik gemaakt moeten worden van on-the-job activiteiten naast gestructureerde off-the-job in bijvoorbeeld gesimuleerde praktijksituaties.

Moerkamp e.a. hebben zich voor hun onderzoek vooral gebaseerd op het al eerder verrichte onderzoek naar stages van Onstenk e.a. (1990). Onstenk e.a. onderscheiden vier kwaliteitscriteria ten aanzien van stageplaatsen :

- de realiteitswaarde van de stageplaats of de mate waarin de praktijkplaats voorbereidt op de kennis, inzichten en handelingen van het beroep, de mate waarin voorbereid wordt op de arbeidsorganisatie waarin dit beroep doorgaans wordt uitgeoefend en de mate waarin de cursist als werknemer direct participeert;
- de ontwikkelingswaarde van de leerarbeidsplaats of de mate waarin de cursist wordt voorbereid op kernproblemen in het desbetreffende beroep, de mate waarin de verworven kwalificatie overdraagbaar is naar andere functies in een soortgelijk beroep, de mate waarin de verworven kwalificatie anticipeert op verdere scholing in het beroep en de mate waarin geanticipeerd wordt op toekomstige ontwikkelingen in het beroep;
- de didactische waarde gebaseerd op de structurering van de taaksituaties, de doorzichtigheid van de praktijksituatie, de mate en de aard van begeleiding die de leerling ontvangt;
- de institutionele waarde met o.a. de uitkering en de vergoeding die de leerling ontvangt, de ervaring van het bedrijf als leerbedrijf en de afspraken en de contacten tussen het bedrijf en de opleiding.

Moerkamp e.a. legden in hun onderzoek naar de beschikbaarheid en kwaliteit van arbeidsplaatsen de klemtoon op een beschrijving van de huidige leerarbeids-

plaatsen. Deze beschrijving diende te gebeuren a.d.h.v. aspecten die van belang zouden kunnen geacht worden voor de kwaliteit van de arbeidsplaats. Zij onderscheiden vier van dergelijke aspecten :

1. de voorwaarden waaronder in de praktijk geleerd wordt : arbeidscontract, verloning en doorstroming na opleiding binnen bedrijf;
2. vormgeving van het praktijkleren :
 - vormgeving praktijkcomponent : één bedrijf, roulatie, aanvullende stages, praktijkcentrum, bedrijfsschool, ...;
 - wijze waarop in de praktijk geleerd wordt : leerlingen doen hetzelfde werk als de andere werknemers, er wordt vooraf een leertraject uitgezet, leerlingen doen het werk met een ervaren collega, ...;
 - de gang van zaken met het werkboek;
3. begeleiding bij het leren in de praktijk : wie begeleidt, frequentie begeleidingsactiviteiten;
4. problemen bij leerarbeidsplaatsen.

Uit deze studie weerhouden we vooral de eerste drie aspecten om de kwaliteit van de arbeidsleerplaats te beschrijven. Uit de hier vernoemde studie van Onstenk behouden we de aandacht voor de afspraken tussen het bedrijf en de opleiding op school.

3. Analyseschema 'kwaliteit van de arbeidscomponent in het DBSO'

Op basis van de diverse inzichten die we terugvonden in de literatuur en op basis van de HIVA-vertrouwdheid met de arbeidscomponent DBSO (Douterlungne, 1988), hebben we een selectie gemaakt van topics die ons toelaten de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent DBSO in kaart te brengen. Aspecten in verband met de kwaliteit van de arbeid die in de verschillende studies vermeld werden, werden weerhouden, samen met aandachtspunten die naar onze mening interessant leken.

Aan de hand van deze informatie stelden we een schema op waarmee we de kwaliteit van de deeltijdse arbeidscomponent DBSO konden analyseren. Dit schema dient ons toe te laten de verschillende werkervaringen DBSO in kaart te brengen voor wat betreft aspecten die belangrijk zijn voor de kwaliteit. Deze analyse moet eenvormig kunnen gebeuren, ongeacht de uiteenlopende functies en bedrijfssectoren waarin leerlingen DBSO tewerkgesteld zijn.

Dit analyseschema vormde de leidraad voor de gestandaardiseerde vragenlijsten bij het interview met de jongeren en hun werkgevers.

De interviewgegevens van de jongeren dienen ons toe te laten de vier verschillende werkervaringen volgens de geselecteerde kwaliteitscriteria te beschrijven en deze beschrijvingen te koppelen aan de instroom- en uitstroomvariabelen in elke groep. De onderlinge vergelijking van de verschillende werkervaringen moet de overeenkomsten en verschillen duidelijk maken.

Het interview met de werkgevers heeft vooral tot doel de gegevens van de jongeren aan te vullen en de bedrijfsmentaliteit ten aanzien van de tewerkstelling van leerlingen DBSO uit te klaren.

HOOFDSTUK 9

METHODIEK

Inleiding

Als methode om de kwaliteit van de deeltijdse arbeidservaring van leerlingen DBSO te analyseren, ging de voorkeur uit naar een interview met een steekproef van jongeren en hun werkgevers.

Op basis van de literatuurstudie werd voor elke groep, jongeren en werkgevers, een vragenlijst opgesteld die als leidraad diende bij deze interviews.

1. Steekproeftrekking

Bij het opstarten van het onderzoek werd een respons van 325 leerlingen vooropgesteld. De verhouding van de verschillende arbeidssituaties in deze groep respondenten werd vastgelegd op 150 ESF-werkenden, 100 werkenden zonder ESF-steun, 50 thuishelpers en 25 brugprojectjongeren.

De steekproeftrekking gebeurde op basis van de beschikbare registratiegegevens op 1 oktober 1993. Als selectiecriteria voor de steekproef van de jongeren weerhieldden we: arbeidssituatie, regio, onderwijsnet, leeftijd, geslacht, nationaliteit en sector van tewerkstelling.

In de mate van het mogelijke streefden we naar een representatieve steekproef per arbeidssituatie. Wanneer dit niet haalbaar was, rekening houdend met de kleine aantallen per arbeidssituatie, streefden we naar een representatieve steekproef uit de totale populatie DBSO (1 oktober 1993).

De werkgevers van de geselecteerde jongeren werden aangeschreven met de vraag naar medewerking aan het onderzoek.

2. Dataverzameling

De geselecteerde jongeren en hun werkgevers werden over de kwaliteit van de deeltijdse job geïnterviewd. Voor de interviews met de thuishelpers en de deeltijds werkenden zonder ESF-steun deden we beroep op HIVA-enquêteurs. De jongeren uit de ESF-groepen altemeerend leren en brugprojecten werden geïnter-

viend door de ESF-opdrachthouders. De interviews met de jongeren vonden plaats in de centra DBSO. Bij afwezigheid of weigering door de jongere werd door de onderzoekers een vervanger aangeduid die zoveel mogelijk aan hetzelfde profiel beantwoordde als de non-respondent.

De werkgevers kregen reeds op voorhand de vragenlijst toegestuurd samen met een vraag naar medewerking. Het interview met de werkgever gebeurde in de mate van het mogelijke door dezelfde persoon als deze die de jonge werknemer op school bevraagd had. Het gesprek met de werkgever vond plaats in het bedrijf.

3. Referentieperiode van onderzoek

De bevraging van de jongeren en hun werkgevers vond plaats op het einde van het schooljaar 1993-1994. Bij het interview keken we terug naar de werkervaring van de jongeren vanaf oktober 1993. We namen deze werkervaring als referentieperiode ervan uitgaande dat de meeste jongeren op het einde van het schooljaar toch minstens enkele maanden in deze situatie gewerkt hadden. Op basis van deze ervaring zouden de jongeren ons relevante informatie over hun werk kunnen doorgeven.

Ook voor de werkgevers betekende dit dat ze op het moment van interview over minstens één schooljaar ervaring met tewerkstelling van leerlingen DBSO beschikten.

4. Respons en representativiteit

4.1 Respons

Na een interviewperiode van twee maanden hadden we een respons van 265 jongeren of 82% van het vooropgestelde aantal en 135 werkgevers bereikt.

De verdeling van de respondenten over de verschillende werkervaringen is de volgende :

- jongeren : 140 deelnemers aan 'alternerend leren', 70 niet-ESF-werkenden, 31 thuishelpers, en 24 brugprojectjongeren;
- werkgevers : 75 werkgevers 'alternerend leren', 40 werkgevers uit de groep deeltijds werkenden zonder ESF-steun, en 20 werkgevers van thuishelpers. De brugprojecten vormen een aparte groep. De promotoren werden niet opnieuw uitgebreid bevraagd. Voor deze groep verwijzen we naar eerder onderzoek (Nijsmans, Eloy, Douterlungne en Nicaise, 1993).

Uit de responsgegevens valt het op dat vooral de groep deeltijds werkenden zonder ESF-steun en de thuishelpers de grootste non-respons kennen. Voor de thuishelpers ligt de verklaring vooral in de specifieke sectoren waarin de jongeren tewerkgesteld zijn. Zo zijn de kinderen van footkramers en van land- en tuinbou-

wers tijdens de maanden mei en juni moeilijk op school te bereiken. Voor de deeltijds werkenden zonder ESF-steun ging het vooral om leerlingen die het centrum DBSO reeds verlaten hadden in de periode mei-juni.

4.2 Representativiteit van de respondenten (jongeren)

Om de representativiteit van de bereikte jongeren te kunnen bepalen, vergelijken we per werkervaring het profiel van de respondenten met het profiel van de totale groep jongeren die zich op 1 januari 1994 in die bepaalde werkervaring bevond. Bij deze vergelijking moeten we wel rekening houden met het kleine aantal respondenten per werkervaring. De tabellen met de gegevens omtrent de representativiteit van elke groep vindt u in bijlage 2.

Hieronder volgt een samenvatting van de belangrijkste bevindingen inzake representativiteit.

Globaal bekeken beantwoordt het profiel van de respondenten 'alternerend leren' aan het profiel van de totale groep deelnemers 1993-1994. De verschilpunten tussen beide groepen zijn: meer leerplichtigen, meer kinderen waarvan vader een vervangingsinkomen heeft, meer leerlingen geslaagd in het derde, vierde of vijfde jaar TSO en minder leerlingen uit de DBSO-opleidingen elektriciteit, mechanica en metaal in de groep respondenten dan in de totale groep die op 1 januari 1994 aan het project deelnam.

Bij de respondenten uit de groep deeltijds werkenden zonder ESF-steun vinden we meer meisjes, meer kinderen van vaders met een vervangingsinkomen, meer leerlingen geslaagd in het derde, vierde of vijfde BSO en minder leerlingen geslaagd in één van deze jaren in het TSO; minder leerlingen uit de DBSO-opleidingen hout en bouw, en meer leerlingen uit de opleidingen elektriciteit, mechanica, metaal, horeca en ontspanning in vergelijking tot de totale groep deeltijds werkenden zonder ESF-steun in het DBSO 1993-1994.

Bij de respondenten uit de groep thuishelpers vinden we een aantal opvallende afwijkingen t.a.v. de totale groep thuishelpers DBSO 1993-1994: meer niet-leerplichtigen; meer Belgen; minder kinderen van arbeiders en (nog) meer kinderen van zelfstandigen; meer leerlingen uit de DBSO-opleiding niveau derde graad en opvallend meer leerlingen uit de richtingen hout, bouw, voeding, verzorging, horeca en ontspanning. Dit laatste kan voor een deel verklaard worden door de non-respons uit de opleidingen foorkramer en land- en tuinbouw (cfr. supra).

De groep respondenten uit de brugprojecten wijkt op verschillende punten af van de totale deelnemersgroep. Hierbij moeten we wel rekening houden met de kleine respons dat hier beoogd werd (25 leerlingen). De verschilpunten met de totale groep wijzen vooral op een sterker profiel van de bereikte jongeren: (nog) meer leerplichtige leerlingen; minder meisjes en migrantenjongeren; minder kinderen van vaders met een vervangingsinkomen; minder leerlingen zonder getuigschrift lager SO (oude benaming), minder leerlingen uit de DBSO-opleidingen hout en bouw, textiel en kleding, en meer leerlingen uit de opleidingen elektrici-

teit, mechanica, metaal, administratie en verkoop en uit de polyvalente opleidingen.

Globaal genomen heffen de afwijkingen bij de verschillende groepen respondenten elkaar op waardoor we in het onderzoek een representatief staal van jongeren met werk bereikt hebben.

Enigszins een uitzondering hierop vormt de variabele regio. In het onderzoek zijn jongeren uit Antwerpen oververtegenwoordigd en zijn de provincies Limburg en Oost-Vlaanderen ondervertegenwoordigd.

Wat de aanwezigheid van de verschillende netten betreft, is het officieel gesubsidieerd onderwijs lichtjes ondervertegenwoordigd.

HOOFDSTUK 10 **INSTROOMVARIABLEN**

Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we na of elke arbeidssituatie een eigen publiek bereikt. M.a.w. treffen we in elke arbeidssituatie leerlingen DBSO met dezelfde kenmerken aan of vinden we verschillen tussen de leerlingen alnaargelang de arbeidssituatie waarin ze zich bevinden?

Als instroomvariabelen bekijken we bij de leerlingen : de persoonskenmerken, het schoolverleden en de huidige opleiding DBSO, de keuzemotivatie voor DBSO, de arbeidssituatie bij instap DBSO, de intrede bij de eerste werkgever en de intrede bij de werkgever uit de referentieperiode (oktober 1993).

1. Alternierend leren voor deeltijds leerplichtigen (ESF-project)

1.1 Inleiding

Sinds het schooljaar 1985-1986 vormt het ESF-project 'alternierend leren voor deeltijds leerplichtigen' een vaste waarde binnen het deeltijds onderwijs. Uit het proefonderzoek (cfr. deel 1) hebben we kunnen afleiden dat momenteel drie op vijf werkende jongeren aan het werk zijn via dit project. Deze leerlingen zijn tewerkgesteld met een deeltijds arbeidscontract of met een industrieel leercontract. Zij worden begeleid door de school en het bedrijf. Deze instanties ontvangen hiervoor een vergoeding. De alternering tussen de opleiding op school en het werk in het bedrijf is een noodzakelijke voorwaarde. De verschillende partijen (werkgevers en onderwijs) sluiten een overeenkomst af waarin voornamelijk de voorwaarden omtrent de begeleiding en alternering zijn opgenomen.

De inhoudelijke controle van het project gebeurt door de ESF-opdrachthouders. Het zijn deze tussenpersonen die de interviews met de jongeren en hun werkgevers uit het ESF-project hebben afgenomen.

1.2 Persoonskenmerken

Bij de bespreking van de representativiteit van de respondenten hebben we reeds het profiel geschetst van de bereikte jongeren uit alternerend leren. Hieronder herhalen we kort deze gegevens.

Tabel 10.1 Profiel van de respondenten 'alternerend leren'

Kenmerken	%
<i>Leeftijd</i>	
Niet-LP	19
LP	81
<i>Geslacht</i>	
Man	75
Vrouw	25
<i>Nationaliteit</i>	
Belg	89
Niet-Belg	11
<i>Status vader</i>	
Arbeider	55
Bediende	15
Zelfstandige	6
Vervangingsinkomen	24
<i>Provincie</i>	
Antwerpen	41
Limburg	3
Oost-Vlaanderen	26
West-Vlaanderen	29
Brabant	1
<i>Onderwijsnet</i>	
Officieel gesubsidieerd onderwijs	4
Vrij onderwijs	84
Gemeenschapsonderwijs	12

Deze jongeren uit 'alternerend leren' beantwoorden in grote mate (75 à 90%) aan het zogenaamde betere profiel van de werkenden leerlingen : jongens, Belgen en kinderen van vaders met werk.

1.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO

Wat de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs betreft, zijn de leerlingen uit 'alternerend leren' als volgt verdeeld over de verschillende opleidingsdomeinen.

Tabel 10.2 Verdeling van de leerlingen uit 'alternerend leren' volgens laatste gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs

Opleiding voltijds SO	Aantal	%
Hout-Bouw	28	20
Elektriciteit-Mechanica-Metaal	54	38
Secretariaat-Verkoop	8	6
Kleding-Textiel	10	7
Voeding-Verzorging	12	8
Horeca	10	7
Land- en tuinbouw	3	2
Polyvalente richtingen	5	4
Andere	12	8

De meerderheid van de leerlingen is afkomstig uit de meer typische jongensrichtingen hout, bouw, elektriciteit, mechanica en metaal.

Hierdoor is het niet zo verwonderlijk dat deze leerlingen vooral (94%) afkomstig zijn uit het beroeps- (71%) en technisch (23%) secundair onderwijs. Slechts 1% volgde eerst een algemeen vormende richting (ASO) en 3% is overgestapt vanuit het BuSO.

In de oude structuur van het voltijds secundair onderwijs (type 2) ontvingen de leerlingen een getuigschrift lager SO wanneer ze slaagden in het derde jaar. Wanneer we voor deze groep leerlingen nagaan wie geslaagd is in het derde, vierde of vijfde jaar SO, stellen we vast dat meer dan de helft van deze leerlingen zich in deze situatie bevindt (56%). De verdeling over de onderwijsvormen is hierbij als volgt: 41% in BSO; 14% in TSO en 1% in ASO. De resterende groep (44%) slaagde in geen enkel jaar of ten hoogste in het tweede jaar SO.

Ongeveer één leerling op 10 heeft vóór de overgang naar het DBSO eerst een middenstandsopleiding gevolgd. De meeste van deze jongeren (56%) volgden deze opleiding gedurende zes à twaalf maanden.

Voor de huidige opleiding DBSO zijn de leerlingen opnieuw verdeeld over de verschillende opleidingsdomeinen.

Tabel 10.3 Verdeling van de leerlingen uit 'alternerend leren' volgens huidige opleiding DBSO

Opleidingsdomein DBSO	Aantal	%
Hout-Bouw	37	26
Elektriciteit-Mechanica-Metaal	31	22
Secretariaat-Verkoop	15	11
Kleding-Textiel	14	10
Voeding-Verzorging	1	1
Horeca	20	14
Land- en tuinbouw	0	0
Polyvalente richtingen	9	6
Andere	15	11

In vergelijking tot de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs zien we voor elk opleidingsdomein een lichte verschuiving. De meest opvallende verschuiving is de daling van het aantal leerlingen in de richtingen elektriciteit, mechanica en metaal (van 38 naar 22%) bij de overgang naar het DBSO.

Een aantal leerlingen verandert aldus van richting bij de overstap naar het deeltijds onderwijs.

Hierdoor lijkt ons de vraag naar de overeenstemming of juist de afwezigheid ervan, tussen de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs en de huidige opleiding DBSO, interessant. We vroegen aan de jongeren hoe zij deze overeenstemming ervaren. Opvallend bij de antwoorden op deze vraag is dat 53% van de leerlingen geen enkele overeenkomst ervaart tussen beide opleidingen.

De leerlingen die wel spreken van overeenkomst zijn gelijk verdeeld over de categorieën veel (23%) en gedeeltelijke overeenkomst (24%).

Waarom kiezen leerlingen bij hun overstap naar het DBSO dan voor een andere richting? Voor de groep 'alternerend leren' is dit in hoofdzaak omwille van 'werkstelling' (40%). Meer bepaald verkiezen zij de huidige opleiding in het DBSO te volgen omdat deze aansluit bij een concreet werkaanbod (gewenste alternering) of omdat ze ervan uitgaan dat de kansen op werk tijdens en/of na het DBSO hoger liggen in de huidige opleiding dan in hun vorige studierichting.

1.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO

Waarom zijn deze leerlingen overgestapt naar het DBSO? Speelde de mogelijkheid tot deeltijds werk hierbij een rol en hoelang heeft het geduurd vooraleer ze aan de slag konden gaan?

1.4.1 Keuzemotivatie DBSO

Op de vraag naar de motieven voor de overstap naar het deeltijds onderwijs, vinden we telkens ongeveer de helft van de leerlingen bij de antwoorden 'wenste niet langer voltijds naar school te gaan' en 'wilde gaan werken'. De jongeren konden ook zelf motieven aanbrengen (23%). Hierbij ging het vooral om specifieke antwoorden: ontevreden over de middenstandsopleiding; nog te jong om voltijds te gaan werken, niet langer gewenst in school voltijds onderwijs, ...

Bij de jongeren die niet spontaan verwezen naar 'werk' als motivatie voor de DBSO-keuze gingen we na of ze hoopten bij de overgang naar het deeltijds onderwijs vlug werk te vinden. De meerderheid van deze groep meent liefst onmiddellijk aan het werk te kunnen gaan bij instap in het DBSO.

De antwoorden op beide vragen tonen aan dat op enkele uitzonderingen na, alle leerlingen uit de groep 'alternerend leren' hoopten liefst zo vlug mogelijk werk te vinden bij instap in het deeltijds onderwijs.

1.4.2 Onmiddellijk aan het werk bij instap DBSO

Of zij ook onmiddellijk aan de slag konden gaan, is een andere vraag. Bij het antwoord hierop vinden we een hoog percentage leerlingen (86%) dat vrijwel onmiddellijk werk had bij instap in het deeltijds onderwijs. Een hoog percentage rekening houdend met het groot aantal leerlingen DBSO dat zonder werk blijft (57% op 1 januari 1994) (cfr. deel 1).

1.4.3 Inhoudelijke verwachtingen ten aanzien van het deeltijds werk bij instap DBSO

Hebben deze jongeren bij instap in het DBSO bepaalde inhoudelijke verwachtingen, wensen t.a.v. het deeltijds werk, of zijn ze tevreden met om het even welk aanbod?

De leerlingen uit 'alternerend leren' zijn verdeeld over de verschillende aanbodmogelijkheden. De grootste percentages vinden we bij volgende twee woorden die wijzen op een bepaalde voorkeur vanwege de jongeren: ik wou werk in die bepaalde sector (27%), ik wou werk dat aansloot bij mijn vooropleiding (20%). Ongeveer één jongere op zes is ingegaan op het aanbod van een bedrijf zelf. De overige antwoordmogelijkheden werden door slechts enkele jongeren aangehaald (10% of minder).

1.5 Intrede bij eerste werkgever DBSO

Hoe zijn deze jongeren nu concreet met hun eerste werkgever DBSO in contact gekomen?

Van deze groep leerlingen is iets meer dan de helft (57%) via het centrum DBSO in contact gekomen met de eerste werkgever in DBSO. Voor de overige leerlingen hebben andere kanalen een rol gespeeld, zij het in minder sterke mate: familie en vrienden (17%); zich spontaan aangeboden bij de werkgever (12%); en/of via vakantiewerk (10%).

De hulp die de leerlingen ontvangen vanuit het centrum DBSO komt in hoofdzaak vanwege de tewerkstellingsverantwoordelijke en/of de coördinator van het centrum.

1.6 Intrede bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)

Onder 1.5 bespraken we de instap van de leerlingen bij hun eerste werkgever in DBSO. Nu willen we nagaan op welke manier ze bij de werkgever uit de referentieperiode van het onderzoek terechtgekomen zijn.

Voor vier jongeren op vijf is de werkgever uit de referentieperiode tevens hun eerste werkgever DBSO. Voor de overige jongeren gaat het vooral om de tweede werkgever tijdens het deeltijds onderwijs (16%). Zij hebben de eerste werkgever

verlaten omwille van ontslag dat ze zelf genomen hebben of gekregen hebben, of omwille van de afloop van hun contract.

De manier waarop deze jongeren bij de werkgever uit de referentieperiode terechtgekomen zijn, loopt parallel met de contactname met de eerste werkgever.

De instapperiode bij de werkgever van oktober 1993 ligt voor de meeste jongeren (64%) rond het begin van het schooljaar 1993-1994, namelijk september-oktober 1993. De rest van de groep werkten op 1 oktober reeds enkele maanden of zelfs jaren bij deze werkgever.

Wat de vertrouwtheid met de werkgever vóór de aanvang van het werk betreft, wist één leerling op drie niets over de toekomstige werkgever. Voor de overige jongeren was het bedrijf geen onbekende. Ze kenden het via familie, vrienden, van horen zeggen, of hadden er reeds vakantiewerk gedaan.

De intrede via het centrum was een eerste stap. Ongeveer 70% van de leerlingen diende verder een sollicitatieronde te doorlopen. Meestal ging het om een sollicitatiegesprek met een verantwoordelijke van het bedrijf (75%). Eén jongere op vijf die aan een sollicitatie werd onderworpen, diende naast een gesprek ook één of meerdere testen af te leggen : psychotechnische proeven; taal- en/of rekensten, ...

1.7 Duurzaamheid van de tewerkstelling

Het interview vond plaats op het einde van het schooljaar. Op dat moment waren bijna alle leerlingen (98%) uit alternerend leren nog bij de werkgever uit de referentieperiode aan het werk. De enkelingen die reeds weg waren bij deze werkgever, hadden hun ontslag gekregen of zelf genomen.

2. Deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkoms

2.1 Inleiding

Naast de tewerkstelling via alternerend leren is een deel van de werkenden jongeren tewerkgesteld zonder tussenkomst van het Europees Sociaal Fonds. Hier ontvingen het centrum en de werkgever aldus geen ESF-vergoeding en is een inhoudelijke alternering tussen de opleiding DBSO en het werk geen noodzakelijke voorwaarde. Deze leerlingen zijn tewerkgesteld met een deeltijdse arbeidsovereenkomst of een industrieel leercontract. Een aantal onder hen zijn tewerkgesteld via KB 495. Dit is een stelsel van alternerende tewerkstelling en opleiding voor jongeren tussen de 18 en 25 jaar.

2.2 Persoonskenmerken

Het profiel van de respondenten uit deze groep ziet er als volgt uit.

Tabel 10.4 Profiel van de respondenten deeltijds werkenden zonder ESF-tussenkomst

Kenmerken	%
<i>Leeftijd</i>	
Niet-LP	41
LP	59
<i>Geslacht</i>	
Man	66
Vrouw	34
<i>Nationaliteit</i>	
Belg	85
Niet-Belg	15
<i>Statuut vader</i>	
Arbeider	49
Bediende	13
Zelfstandige	10
Vervangingsinkomen	28
<i>Provincie</i>	
Antwerpen	58
Limburg	9
Oost-Vlaanderen	0
West-Vlaanderen	23
Brabant	9
<i>Onderwijsnet</i>	
Officieel gesubsidieerd onderwijs	12
Vrij onderwijs	68
Gemeenschapsonderwijs	20

Ook deze jongeren bezitten in hoofdzaak (65 à 85%) kenmerken die hun kans op tewerkstelling verhogen : jongens, Belgen en kinderen van vaders met werk. Daarenboven zijn ook twee leerlingen op vijf 18 jaar of ouder.

Eén leerling op drie is een vrouw wat een relatief hoog percentage is in vergelijking tot de andere groepen.

2.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO

Wat de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs betreft, zijn ook deze leerlingen verdeeld over de verschillende opleidingsdomeinen.

Tabel 10.5 Verdeling van de deeltijds werkenden zonder ESF-tusstenkomst volgens laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs

Opleiding voltijds SO	Aantal	%
Hout-Bouw	21	30
Elektriciteit-Mechanica-Metaal	15	21
Secretariaat-Verkoop	5	7
Kleding-Textiel	2	3
Voeding-Verzorging	9	13
Horeca	2	3
Land- en tuinbouw	1	1
Polyvalente richtingen	2	3
Andere	13	19

Ook in deze groep is de meerderheid van de leerlingen afkomstig uit de meer typische jongensrichtingen hout, bouw, elektriciteit, mechanica en metaal, naast de meisjesrichting voeding-verzorging.

Wat de onderwijsvorm van herkomst betreft, zijn deze leerlingen eveneens hoofdzakelijk afkomstig uit het beroeps- (75%) en technisch (19%) secundair onderwijs. Daarnaast is 6% overgekomen vanuit een algemeen vormende richting (ASO) en 3% vanuit het BuSO.

Voor meer dan de helft van de leerlingen werd de periode in het voltijds onderwijs afgesloten met het succesvol beëindigen van het derde, vierde of vijfde jaar BSO (45%), TSO (6%) of ASO (4%). De overige leerlingen (45%) slaagden ten hoogste in het tweede jaar.

De deelname aan een middenstandsopleiding is in deze groep minimaal. Slechts twee jongeren hebben eerst een dergelijke opleiding gevolgd.

Inzake huidige opleiding DBSO zijn de leerlingen verdeeld over de verschillende opleidingsdomeinen.

Tabel 10.6 Verdeling van de deeltijds werkenden zonder ESF-tusstenkomst volgens huidige opleiding DBSO

Opleidingsdomein DBSO	Aantal	%
Hout-Bouw	13	19
Elektriciteit-Mechanica-Metaal	15	21
Secretariaat-Verkoop	10	14
Kleding-Textiel	1	1
Voeding-Verzorging	2	3
Horeca	12	17
Land- en tuinbouw	0	0
Polyvalente richtingen	5	7
Andere	12	17

In vergelijking tot de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs zien we ook hier een lichte verschuiving voor de meeste opleidingsdomeinen. De meest opvallende verschuivingen zijn de vermindering van het aantal leerlingen in de richtingen hout, bouw, voeding, verzorging en een stijging van het aantal leerlingen in de richtingen secretariaat, verkoop, en horeca.

We zien we dus ook hier dat heel wat leerlingen van opleidingsdomein veranderen bij overgang naar het deeltijds onderwijs. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in deze groep 50% van de leerlingen geen enkele overeenkomst ervaart tussen de huidige opleiding en de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs. Verder ligt de klemtoon bij de overige leerlingen op een gedeeltelijke overeenkomst (32%). Van veel overeenkomst tussen de gevolgde opleidingen is in deze groep aldus geen sprake.

Waarom ze voor een andere richting kiezen is voor deze leerlingen in hoofdzaak een vrije keuze (40%). De huidige opleiding in het DBSO spreekt deze jongeren namelijk meer aan dan de vorige richting. Eén jongere op vijf is van richting veranderd omwille van de alternering met een concreet werkaanbod of omwille van de overtuiging dat de huidige opleiding een hogere kans biedt op werk dan de richting in het voltijds onderwijs.

2.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO

Waarom zijn deze leerlingen overgestapt naar het DBSO ? Speelde de mogelijkheid tot deeltijds werk bij hen een rol en hoelang heeft het geduurd vooraleer ze aan de slag konden gaan ?

2.4.1 Keuzemotivatie DBSO

De motieven van deze leerlingen sluiten aan bij deze van de groep uit alternerend leren : ik wilde niet langer voltijds naar school (49%) en/of ik wilde gaan werken (51%). De motieven die de leerlingen bijkomend vernoemden, zijn : de leerling was niet langer gewenst thuis of op school, de opleiding in het voltijds onderwijs was te moeilijk, ...

Van de jongeren die niet spontaan verwezen naar 'werk' als motivatie voor de DBSO-keuze, meent de meerderheid toch liefst onmiddellijk aan het werk te kunnen gaan bij instap in het DBSO.

Dit maakt dat ook in deze groep deeltijds werkenden slechts enkele jongeren bij de overstap naar het deeltijds onderwijs geen rekening hielden met de mogelijkheid om te gaan werken. De meeste jongeren wensten liefst zo snel mogelijk aan de slag te gaan.

2.4.2 Onmiddellijk aan het werk bij instap DBSO

De mogelijkheid om onmiddellijk aan de slag te kunnen gaan, ligt in deze groep lager dan bij alternerend leren (69% tegenover 86%). Het is nog steeds een relatief

hoog percentage rekening houdend met het aantal leerlingen DBSO dat tijdens de opleiding geen werk heeft (57% op 1 januari 1994).

2.4.3 Inhoudelijke verwachtingen ten aanzien van het deeltijds werk bij instap DBSO

Hebben deze jongeren bij instap in het DBSO bepaalde inhoudelijke verwachtingen, wensen t.a.v. het deeltijds werk?

Eén deeltijds werkende op drie wenste een tewerkstelling in een welbepaalde sector en voor 14% diende dit werk (ook) aan te sluiten bij de vooropleiding. Eén leerling op tien is ingegaan op het aanbod van een bedrijf.

2.5 Intrede bij eerste werkgever DBSO

Via welke kanalen zijn deze jongeren bij hun eerste werkgever DBSO terechtgekomen?

Drie leerlingen op vijf vonden hun weg naar de eerste werkgever via het centrum DBSO. Verder hebben ze beroep kunnen doen op familie en vrienden (14%) en/of zich spontaan aangeboden bij de werkgever (13%). Tewerkstelling na vakantiewerk komt slechts bij een minderheid voor (7%).

Opnieuw zijn het vooral de tewerkstellingsverantwoordelijke en/of de coördinator die als contactpersoon met de werkgever optreden.

2.6 Intrede bij werkgever uit referentieperiode (oktober 1993)

Ook in deze groep is de werkgever uit de referentieperiode in hoofdzaak de eerste werkgever DBSO (80%). De overige jongeren hebben voordien meestal maar bij één andere werkgever gewerkt. Zij hebben deze werkgever verlaten omwille van ontslag dat ze zelf genomen hebben of gekregen hebben, of als gevolg van het aflopen van hun contract.

De wijze van intrede bij de eerste werkgever (cfr. 2.5) toont hetzelfde beeld als de intrede bij de werkgever uit de referentieperiode

Wat de instapperperiode bij deze werkgever betreft, situeert deze periode zich voor de helft (59%) van de leerlingen in het begin van het schooljaar 1993-1994 terwijl de overige leerlingen (41%) reeds langere tijd aan het werk waren in dat bedrijf.

De vertrouwddheid met de werkgever vóór de aanvang van het werk was voor twee leerlingen op vijf onbestaande. Ze hadden er zelfs nog niet van gehoord. De rest van de groep kende het bedrijf via familie, vrienden (28%) of van horen zeggen (21%), of hadden er reeds vakantiewerk gedaan (9%).

De leerlingen konden niet zo maar aan de slag gaan. Ze (62%) dienden eerst een sollicitatiegesprek te voeren met iemand van het bedrijf (70%), eventueel aanvulde met één of meerdere testen (28%).

2.7 Duurzaamheid van de tewerkstelling

Deze groep deeltijds werkenden kende reeds een zekere uitval op het einde van het schooljaar. Bijna één leerling op drie was toen niet meer werkzaam bij de werkgever uit de referentieperiode. Zij hadden hun ontslag gekregen (38%) of zelf ontslag genomen (24%). De meeste jongeren (70%) vonden nadien elders werk.

3. De thuishelpers

3.1 Inleiding

De tewerkstelling van deze leerlingen DBSO vormt een aparte situatie binnen het deeltijds onderwijs. De thuishelpers worden door vader, moeder of door een ander familielid tewerkgesteld in het bedrijf. Slechts op enkele uitzonderingen na hebben deze jongeren geen arbeidscontract en dus ook geen arbeidsstatuut. Als vergoeding ontvangen zij verder kinderbijslag.

Ondanks de afwezigheid van een contract en statuut, zijn deze jongeren wel degelijk aan het werk en doen ze een welbepaalde werkervaring op.

3.2 Persoonskenmerken

Het profiel van de respondenten uit de groep thuishelpers vinden we terug in volgende tabel.

Tabel 10.7 Profiel van de respondenten thuishelpers

Kenmerken	%
<i>Leeftijd</i>	
Niet-LP	27
LP	73
<i>Geslacht</i>	
Man	71
Vrouw	29
<i>Nationaliteit</i>	
Belg	94
Niet-Belg	6
<i>Status vader</i>	
Arbeider	7
Bediende	7
Zelfstandige	75
Vervangingsinkomen	11
<i>Provincie</i>	
Antwerpen	42
Limburg	10
Oost-Vlaanderen	0
West-Vlaanderen	19
Brabant	29
<i>Onderwijsnet</i>	
Officieel gesubsidieerd onderwijs	10
Vrij onderwijs	71
Gemeenschapsonderwijs	19

De thuishelpers kennen een enigszins ander profiel dan de voorgaande groepen, doordat het bijna uitsluitend om Belgische jongeren gaat en om jongeren (75%) waarvan vader zelfstandige is. Verder loopt het profiel parallel met dat van de 'werkkenden'.

3.3 Schoolverleden en huidige opleiding DBSO

Wat de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs betreft, zijn ook deze leerlingen verdeeld over de verschillende opleidingsdomeinen.

Tabel 10.8 Verdeling van de thuishelpers volgens laatste gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs

Opleiding voltijds SO	Aantal	%
Hout-Bouw	2	6
Elektriciteit-Mechanica-Metaal	8	25
Secretariaat-Verkoop	2	6
Kleding-Textiel	1	3
Voeding-Verzorging	1	3
Horeca	4	12
Land- en tuinbouw	3	9
Polyvalente richtingen	2	6
Andere	8	25

De thuishelpers zijn in mindere mate afkomstig uit de meer traditionele richtingen hout en bouw. Wat bij deze groep nog opvalt is het hoge percentage bij de categorie andere (25%). Deze leerlingen zijn vooral afkomstig uit algemeen vormende richtingen zoals economische en moderne wetenschappen. Deze vaststelling wordt bevestigd wanneer we de onderwijsvorm bekijken waarin deze laatste studierichting voltijds onderwijs gevolgd werd.

Meer bepaald komt één thuishelper op drie niet uit het BSO maar wel uit het technisch (28%) of algemeen secundair onderwijs (9%). De grootste groep is, zoals de meeste DBSO-leerlingen, nog wel afkomstig uit het beroepssecundair onderwijs (59%). Slechts een kleine groep volgde eerst buitengewoon secundair onderwijs (3%).

Ook wat het scholingsniveau betreft, vinden we twee groepen: meer dan de helft is ofwel in geen enkel jaar ofwel ten hoogste in het tweede jaar secundair onderwijs geslaagd; terwijl de overige leerlingen (45%) het derde, vierde of vijfde jaar BSO (28%), TSO (14%) of ASO (3%) succesvol beëindigd hebben.

Slechts drie (9%) thuishelpers hebben eerst een middenstandsopleiding gevolgd.

Inzake huidige opleiding DBSO vinden we de leerlingen in volgende opleidingsdomeinen.

Tabel 10.9 Verdeling van de thuishelpers volgens huidige opleiding DBSO

Opleidingsdomein DBSO	Aantal	%
Hout-Bouw	6	19
Elektriciteit-Mechanica-Metaal	8	25
Secretariaat-Verkoop	6	19
Kleding-Textiel	0	0
Voeding-Verzorging	3	9
Horeca	9	28
Land- en tuinbouw	0	0
Polyvalente richtingen	0	0
Andere	0	0

In vergelijking tot de laatst gevolgde richting in het voltijds secundair onderwijs valt het vooral op dat deze thuishelpers nu nog in slechts enkele gevallen in dezelfde opleidingsdomeinen voorkomen. Dit heeft tot gevolg dat bepaalde andere opleidingsdomeinen een serieuze toename kennen : hout en bouw; secretariaat en verkoop, verzorging en horeca.

Hoe ervaren de thuishelpers de overeenstemming tussen de vorige studierichting en de huidige opleiding in het DBSO ? De helftervaart geen overeenstemming, en de overige jongeren zijn vooral van mening (29%) dat er slechts een gedeeltelijke overeenstemming is.

Waarom zijn zij dan van richting veranderd bij de overgang naar het DBSO ? De thuishelpers zijn, net als de deeltijds werkenden zonder ESF-steun, vooral van richting veranderd omdat deze nieuwe opleiding hen beter ligt dan de voorgaande (40%). Voor één leerling op vier speelde de alternering met een concreet werk aanbod of de verhoogde kans op werk in deze nieuwe opleiding (ook) een rol bij deze verandering.

3.4 Keuzemotivatie DBSO en arbeidssituatie bij instap DBSO

Thuishelpers kunnen thuis of bij een familielid aan de slag. In welke mate speelde bij deze leerlingen de mogelijkheid tot deeltijds werk een rol bij de overgang naar het deeltijds onderwijs ?

3.4.1 Keuzemotivatie DBSO

Inzake keuzemotivatie DBSO zijn de meningen van de thuishelpers enigszins verdeeld over volgende antwoorden : ik wilde niet langer voltijds naar school (37%), ik wilde gaan werken (37%) en/of ik wilde thuis helpen (34%). Dus ook bij de thuishelpers zijn heel wat jongeren o.a. naar het DBSO overgegaan omwille van de mogelijkheid tot deeltijds werk.

Bijkomende motieven zijn : de opleiding in het voltijds onderwijs was te moeilijk, leerling wou een bijkomend diploma behalen, leerling wou geld verdienen, ...